

PRÁVNÍ FÓRUM 2 2005

2. ročník
28. 2. 2005

Evropský justiční prostor ve věcech civilních

NADĚŽDA ROZEHNALOVÁ

Několik slov na úvod

Touto stáří zahajujeme sérii článků věnovaných evropskému justičnímu prostoru ve věcech civilních. V následujících pokračováních se budeme postupně věnovat rozborům jednotlivých nařízení, příp. mezinárodních úmluv, budou-li v té době ještě platné, vytvářejících oblast vzniklou jako doprovodný jev ekonomické integrace. Obsahem článků bude nejenom analýza textů jednotlivých aktů, ale tam, kde existují, i rozhodnutí Evropského soudního dvora (dále „ESD“). Vedle aktů komunitárního práva se na závěr celé série budeme zabývat i některými dalšími normami, které již přímo nespádají do této oblasti. Konkrétně **Evropskými principy smluvního práva** (jako akademickým pokusem o vznik unifikované úpravy smluvního práva) a **Luganskou úmluvou o pravomoci soudů a výkonatelnosti soudních rozhodnutí**, která platí mezi státy ES (mimo ně, které nově přistoupivší státy) a státy Evropského sdružení volného obchodu.

Úvodní článek má jediný cíl: uvést celou problematiku. Zabývat se zde budeme jednak historickým vývojem sledované oblasti, vztahy mezi normami komunitárního původu, mezinárodními smlouvami a normami vnitrostátního původu, tzn. prameny mezinárodního práva soukromého a procesního po vstupu ČR do EU, významem judikatury ESD pro interpretaci komunitárních norem.

I. Vývoj sledované oblasti a přehled platných norem

Od založení Společenství do přijetí Maastrichtské smlouvy

Budování ekonomické integrace akcentující odbourávání administrativních a legislativních překážek volného pohybu zboží, osob, služeb a kapitálu se jen zdánlivě nedotýká oblasti soukromého práva. Základní svobody pohybu osob, zboží, kapitálu a služeb, které jsou charakteristickými rysy vyšších stupňů integrace trhu, se realizují pomocí nástroje

regulovaného i právem soukromým – obchodních transakcí. Pro ty však nebylo vytvářeno společné právo. Jen některé otázky typu spotřebitelských smluv, pojišťovacích smluv atd. byly regulovány evropským právem. Nadále byla (a je) úprava smluv, které tvoří základ obchodních transakcí, podřízena soukromému právu jednotlivých zemí. To je určováno v konkrétním případě kolizními normami. Obdobně lze říci i o oblasti procesní a o otázkách typu určení pravomoci soudu k řešení sporu či nakládání s rozhodnutím soudu jednoho státu ve státě druhém. Tyto otázky zůstaly upraveny nesjednoceným národním právem. Bylo jasné, že jejich neřešení může přinést

řadu problémů, a pokud neřešeny zůstanou, mohou mít zpětný vliv na rozvoj obchodování. Totéž lze uvést u volného pohybu osob. Ty pokud se přemísťují za prací, nutně s sebou přinášejí i své osobní záležitosti typu právní režim sňatku mezi cizinci, otázky výživného dětí, dědické problémy atd.

Není tudíž divu, že od počátku vzniku Společenství byla věnována těmto otázkám značná pozornost.

Kámen úrazu a základní překážku jejich řešení na komunitární úrovni představovaly pravomoci Společenství. Společnou evropskou úpravu bylo možné opřít pouze o **článek 220 Smlouvy ES** (dnes 293).

„Členské státy zahájí mezi sebou v případě potřeby jednání s cílem zajistit ve prospěch svých státních příslušníků... zjednodušení formalit, jimž podléhá vzájemné uznávání a výkon soudních rozhodnutí a rozhodčích nálezů...“ [zkrácená citace, autor]

Prvým aktem, který vznikl s odvoláním na článek 220, byla **Bruselská úmluva o pravomoci soudů a výkonu rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních** (přijata 1968, vstup v platnost 1973, tzv. **Brusel I**). Známy problém – různá interpretace unifikovaných textů národními soudy a postupem času i velmi rozdílná aplikace – byl zmírněn založením pravomoci ESD k její interpretaci (Protokol o výkladu Úmluvy o pravomoci soudů a výkonu rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních Soudním dvorem Evropských společenství). Úmluva se zabývala především dvěma okruhy problémů: otázkou pravomoci soudů jednotlivých členských států a otázkou uznání a konekatelnosti soudních rozhodnutí. I když vzniklo více návrhů dalších dokumentů, zůstala Bruselská úmluva po dlouhou dobu jedinou platnou úmluvou. Tedy až do roku 1991, kdy vstoupila v platnost Římská úmluva o právu rozhodném pro smlouvy, která unifikovala mezi členskými státy zacházení s hmotně právními předpisy právních řádů (kolizní právo).

Důvodem, proč byla jako pramen úpravy zvolena mezinárodní smlouva, bylo více. Zásadním a rozhodujícím byly omezené pravomoci Společenství. Mimo nesporných výhod přinesla forma mezinárodní smlouvy i řadu problémů. Z mnoha je možné připomenout nepřehlednost v platných verzích smlouvy a protokolů mezi jednotlivými státy. Při přístupech nových členských států docházelo pravidelně k novelizaci či jiným úpravám úmluvy. Samozřejmě, stávající členové museli ratifikovat novou verzi, a po přechodnou dobu tak platily mezi státy verze rozdílné.

Již na tomto místě je třeba připomenout také řadu rozhodnutí ESD vyslovujících se k otázkám interpretace jednotlivých ustanovení **Brusel I**.¹⁾

1) Rozhodnutí ESD lze získat v elektronické podobě na adrese <http://curia.eu.int>. Některá z rozhodnutí již byla dokonce přeložena do češtiny. Pokud jde o starší rozhodnutí, je možné odkázat i na českou akademickou databázi <http://www.mps.law.muni.cz>.

Období od Maastrichtské do Amsterodamské smlouvy

Určitý zlom v pravomocech Společenství pro oblast spolupráce ve věcech civilní justice přinesla **Maastrichtská smlouva**. Ta vytvořila tzv. **tři pilíře**. V rámci třetího pilíře, mezivládního, byla obsažena spolupráce v oblasti justice a vnitřních věcí. Společné závěry byly nadále přijímány cestou souhlasu všech členských států (tj. cestou mezinárodních smluv). Bezprostředně po přijetí Maastrichtské smlouvy vznikly návrhy dalších mezinárodních úmluv (**Brusel II** týkající se pravomoci soudů a uznání a konekatelnosti ve věcech manželských a rodičovské odpovědnosti, návrhy úmluv týkající se doručování, provádění důkazů). V jejich případě se plně projevila slabá stránka unifikací pomocí mezinárodních smluv – dlouhodobost procesu projednávání v národních parlamentech a následně zastarání textu úpravy. Záněný z nových návrhů se nestal platnou úpravou.

Období po Amsterodamu

Rozhodující vliv na dnešní situaci mělo přijetí **Amsterodamské smlouvy** (1997, vstup v platnost 1999) vytvářející prostor svobody, bezpečnosti a spravedlnosti. Tento prostor má dvě složky – trestněprávní a civilní. Zatímco trestněprávní zůstává ve třetím pilíři, civilní se přesouvá do pilíře prvního, komunitárního. Orgány ES získávají v této oblasti pravomoc vyvířet komunitární právní úpravu cestou vydávání aktů sekundárního práva. Do smlouvy ES byla včleněna nová hlava IIIa (dnes IV) s názvem **Vízová, azylová a přístěhoválecká politika** a jiné politiky týkající se volného pohybu osob. Pod tímto ne zcela vhodným názvem se skrývá i celá soukromoprávní oblast.

Opatření v oblasti justiční spolupráce jsou obsažena v článku 65, pravomoci orgánů ES potom v článku 67. Jednotná interpretace je upravena v článku 68 (viz následující kapitola).

Článek 65

„Opatření v oblasti justiční spolupráce v občanských věcech s důsledky na území jiného státu, přijímaná podle článku 67 a v míře nezbytné pro řádné fungování vnitřního trhu, zahrnují:

2) Blíže k vývoji v této oblasti Rozehnalová, N. – Tyč, V.: *Evropský justiční prostor v civilních otázkách*. Masarykova univerzita, Brno 2003. Pauknerová, M.: *Evropské mezinárodní právo soukromé – aktuální otázky*. Příloha Právních rozhledů, č. 8, 2003. Další česká literatura věnující se jednotlivým otázkám bude citována průběžně. Pokud jde o zahraniční literaturu, hovoří přehledně k těmto otázkám např. Rempen, O.: *European Private International Law, the European Community and its Emerging Area of Freedom, Security and Justice*. In *Common Market Law Review*, 2001, str. 53 – 86. Velmi zajímavé shrnutí problematiky mezinárodního evropského a procesního práva obsahuje každoročně časopis *IPRax* (*Praxis des Internationalen Privatrechts und Verfahrensrechts*) v člancích profesorů Jaymeho a Kohlera uveřejňovaných buďto v prvním, nebo posledním čísle daného roku.

a) zlepšení a zjednodušení

1. systému doručování soudních a mimosoudních písemností do ciziny;
 2. spolupráce při provádění důkazů;
 3. uznání a vykonatelnosti rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, včetně rozhodnutí v mimosoudních věcech;
- b) podporu kompatibility norem členských států v oblasti kolizní a určování pravomoci;
- c) odstranování překážek dobrého fungování občanského soudního řízení, v případě nutnosti podporou kompatibility norem občanského práva procesního členských států.³⁾

Vstupem Amsterodamské smlouvy v platnost tak zmizela pro tuto oblast nutnost uzavírat mezinárodní úmluvy. Jednotlivé záležitosti je tak nejenom možné, ale i nutné upravovat akty sekundárního práva.

Upozornit je ovšem třeba na zvláštní postavení tří států. Protokoly k Amsterodamské smlouvě je vyloučena aplikace hlavy IV pro Dánsko, Velkou Británii a Irsko. Nicméně Irsko a Velká Británie nevyužívají této možnosti, jsou zapojeny do tvorby aktů v této oblasti a tyto se na oba státy vztahují.

Z dalších významných zasedání a přijatých aktů je třeba připomenout ještě:

a) Zasedání Evropské rady konané ve Vídni 11. a 12. prosince 1998. Byl zde přijat tzv. Vídeňský akční plán. Jeho obsahem byla pravidla upravující jak nejlépe implementovat ustanovení Amsterodamské smlouvy na oblast svobody, bezpečnosti a spravedlnosti. Důraz byl kladen mimo jiné na sblížení norem z oblasti procesního práva.

b) Zasedání Evropské Rady 15. a 16. října 1999 v Tampere věnované ustanovení prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti. I když velká pozornost byla věnována spolupráci v oblasti trestní, několik bodů bylo věnováno i spolupráci v oblasti justice civilní (přehraniční soudní spory, problematika žalob malého rozsahu, spotřebitelské žaloby, postupný přechod k automatickému uznávání soudních rozhodnutí, nová procesní pravidla pro intrakomunitární prostor).

Je skutečností, že po vstupu v platnost Amsterodamské úmluvy nastal poměrně rychlý proces přijímání nových nařízení a směrnic. V současné době jsou v námi sledované oblasti platné následující normy:

nařízení Rady (ES) č. 44/2001/ES, o příslušnosti a uznání a výkonu rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (Brusel I),³⁾

nařízení Rady (ES) č. 2201/2003/ES, o příslušnosti a uznání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti obou manželů k dětem a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000 (Brusel II),

nařízení Rady (ES) č. 1348/2000/ES, o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech,

nařízení Rady (ES) č. 1206/2001/ES, o spolupráci soudů členských států při dokazování v občanských nebo obchodních věcech,

nařízení Rady (ES) č. 1346/2000/ES, o úpadkových řízeních,

nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 805/2004, o evropském exekučním titulu pro nesporné pohledávky.

Vedle nich existují:

Úmluva o právu rozhodném pro závazky ze smluv z 19. 6. 1980 (u níž byly zahájeny první kroky k transformaci do nařízení),

Úmluva o pravomoci soudů a výkonu soudních rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních (původní Brusel I) platící ve vztahu původní členské státy před rozšířením v roce 2004 a Dánsko.

Pokud jde o směnice, je třeba alespoň připomenout:

směrnici č. 2003/8/ES, o zlepšení přístupu ke spravedlnosti v přeshraničních sporech stanovením minimálních společných pravidel pro právní pomoc v těchto sporech.

Z dalších norem majících vliv na vytváření justičního prostoru je vhodné připomenout Rozhodnutí Rady č. 2001/470/E, o vytvoření Evropské soudní sítě pro občanské a obchodní věci.

Zvláštní problematiku dnes představuje sjednocený přístup ke smlouvám vytvářeným v rámci Haagské konference mezinárodního práva soukromého. První úmluvou, přijatou na základě výslovně vyjádřeného doporučení Rady, byla Úmluva o pravomoci, rozhodném právu, uznání, vykonatelnosti a spolupráci v otázkách rodičovské odpovědnosti a opatrování pro ochranu dětí

Na úrovni jednání jsou mimo jiné návrh nařízení Řím II zabývající se otázkou rozhodného práva pro mimosmluvní odpovědnost, transformace Římské úmluvy o právu rozhodném pro závazky ze smluv (Řím I) do nařízení. Ve výhledu jsou rovněž další oblasti kolizního práva – dědické a rodinné. V oblasti procesní již existuje návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady vytvářející evropský platební rozkaz. Na posted publikovaný návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady vytvářející evropský platební rozkaz (*Proposal for Regulation of the European Parliament and of the Council creating a European order for payment procedure*) obsahuje regulaci dopadající nikoli

³⁾ Názvy v českém jazyce byly převzaty z databáze EUR-Lex - Enlargement. I když s nimi u většiny nařízení nesouhlasíme, jak pokud jde o význam odborný, tak i pokud jde o jazykové aspekty, vzhledem k publikaci práve řečto překladů budeme na rozdíl od minulosti používat tyto příslušnými orgány publikované překlady. K problémům s překladem se vrátíme u rozboru jednotlivých norem.

pouze na spory s mezinárodním prvkem (přeshraniční), ale i na čistě vnitrostátní spory. Jde o první nařízení v této oblasti, které by již neznamenalo pouze vytváření norem s mezinárodním (evropským) prvkem, ale zasáhlo by i oblast vnitrostátního práva, kde by vytvořilo možnost alternativní evropské úpravy.

II. Střety komunitárních norem s jinými prameny úpravy

Zajímavou otázkou je problematika možného střetu komunitárních norem s již existujícími prameny úpravy.⁴⁾

V námi sledované oblasti mezinárodního práva soukromého a procesního (českého) přicházejí do úvahy jak normy vnitrostátního původu (zejména zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, tak mezinárodní smlouvy (pokud jde o dvoustranné, tak smlouvy o právní pomoci, pokud jde o mnohostranné, potom zejména ty, které byly uzavřeny v rámci Haagské konference mezinárodního práva soukromého, nicméně ne výlučně jenom tyto).

Zabývat se tak lze následujícími vztahovými otázkami:

- A. Normy vnitrostátního původu a normy komunitárního původu.
- B. Normy mezinárodního původu a normy komunitárního původu.

A. Vztah norem vnitrostátního a komunitárního původu

Základním principem aplikace práva Evropských společenství je jejich přímý účinek a aplikační přednost. Dopadají-li tudíž dvě normy (norma vnitrostátního původu a norma komunitárního původu) na tenýž vztah a jejich úprava je různá, aplikuje se norma komunitární. Tento princip je dovozován ze zřizovacích smluv a formulován ESD v několika rozhodnutích. V naší zájmové oblasti může jít konkrétně o vztah zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním a nařízení stanovících otázku pravomoci soudů a uznání a vykonatelnosti soudních rozhodnutí (např. č. 44/2001 či č. 2201/2003). Podrobněji se dopadem personálním, teritoriálním a věcným budeme zabývat u jednotlivých nařízení. Totéž se týká i vyřešení vztahu nařízení a směrnice tam, kde je otázka upravena ve směrnících a současně není vyloučeno, aby na ni dopadalo obecné ustanovení obsažené v nařízení (např. otázka pravomoci soudů).

B. Vztah norem mezinárodního a komunitárního původu

Obecně a jednoznačně nelze zodpovědět otázku vztahu těchto norem. Existuje zde totiž více různých problémů.

⁴⁾ Strov. např. Kučera, Z.: Mezinárodní právo soukromé. Doplněk. Brno 2004. Kučera, Z.: Změny v používání norem mezinárodního práva soukromého. In Pocta Jiřímu Švestkovi, ASPI, Praha 2005, str. 153 – 171.

a) Jednak jde o to, zda má být v intrakomunitární styku použita mezinárodní smlouva (např. vznikl dříve než norma komunitární) či norma komunitární.

b) Dále o to, zda použít komunitární normu (s účinky *erga omnes*, jednalo se např. o Římskou úmluvu o právu rozhodném pro smlouvy) nebo mezinárodní smlouvu uzavřenou členskými státy v nekomunitárním styku.

Problémy vznikly historicky v důsledku vyvíjejících se pravomocí orgánů ES. Samozřejmě svůj vliv měly i měnící se pohledy na vhodnost či nevhodnost použití forem úpravy. Určitá otázka tak v minulosti např. nespádala do okruhu pravomocí ES, státy uzavíraly v rámci mezinárodních organizačních mezinárodních smlouvy, a následně po změně pravomocí začaly být přijímány normy komunitární a objevila se nutnost vyjasnění vztahu v rámci existujících závazků.

Jediným řešením je tak výslovné vymezení vztahu k jiným pramenům úpravy. Jako příklad lze opět uvést nařízení Brusel I, které tak ve svých závěrečných ustanoveních uvádí:

☐ Komunitární úprava nahrazuje mezinárodní smlouvu ve vztahu k vymezeným zemím (úprava Brusel I v nařízení 44/2001 a Brusel I v mezinárodní smlouvě článek 68, Brusel I nařízení a smlouvy o právní pomoci mezi některými zeměmi v čl. 69).

☐ Komunitární úprava nebrání aplikaci norem mezinárodního původu. Je tak možné je aplikovat souběžně či přednostně (viz nařízení 44/2001 v čl. 71).

III. Řízení o předběžné otázce

Prejudiciální řízení je prostředkem ke sjednocování výkladu a aplikace evropského práva v jednotlivých členských státech.⁵⁾ Je nepochybné, že své místo má i v oblasti evropského justičního prostoru.

Amsterdamská smlouva posunula do jiné roviny otázku pravomoci ESD k interpretaci norem vyvíjejících námi sledovanou oblast. Vzhledem k tomu, že se již nadále pohybuje v rámci prvního, komunitárního pilíře, není nutné zakládat pravomoc ESD zvláštními protokoly. Tato otázka však nezůstala upravena v rámci obecné úpravy článku 234, ale byl přijat zvláštní článek 68. Ten byl velmi silně inspirován zkušenostmi s interpretačními protokoly k Bruselské úmluvě. Základní rozdíly je dán v subjektech, které se mohou na ESD obracet s dotazy. Dle čl. 68 odst. 1 jsou to nikoli soudy prvostupňové, ale jen soudy odvolací.

⁵⁾ K této problematice existuje řada pramenů. V přehledné, krátké podobě viz Týč, V. a kolektiv: Lexikon. Právo Evropské unie, Sagit, Ostrava 2004.

Článek 68 odst. 1

„Článek 234 se použije pro tuto hlavu za těchto okolností a podmínek: Je-li vznesena ve věci projednávané před soudem členského státu, proti jehož rozhodnutí není podle národního práva opravného prostředku, otázka týkající se výkladu této hlavy nebo platnosti nebo výkladu aktu orgánů Společenství vydaných na základě této hlavy, tento soud se obrátí, považuje-li rozhodnutí této otázky za nezbytné k vydání rozsudku, na Soudní dvůr s žádostí o rozhodnutí o této otázce.“

Nadále je zachována možnost pro Radu, Komisi nebo členský stát obrátit se na ESD o rozhodnutí o výkladu aktu spadajících pod hlavu IV. V takovém případě se však rozhodnutí nepoužijí na rozsudky soudů členských států, které již nabyly právní moci (čl. 68 odst. 3).

Článek 68 odst. 3

„Rada, Komise nebo členský stát může požádat Soudní dvůr o rozhodnutí otázky výkladu této hlavy nebo aktu orgánů Společenství vydaných na základě této hlavy. Rozhodnutí Soudního dvora vydané na takovou žádost se nepoužijí na rozsudky soudů členských států, které nabyly právní moci.“

Pokud jde o výklad samotný, je třeba vyzdvihnout z pohledu metod použitých již u vydaných rozhodnutí výklad teleologický. Z hlediska druhu výkladu je nutné výklad považovat za výklad autonomní. Následky uvedené je zřetelné v řadě rozhodnutí a ESD to pravidelně v jednotlivých rozhodnutích opakuje. Jako příklad lze ze starších rozhodnutí uvést rozhod-

nutí č. 29/76 *LTU Lufttransportunternehmen GmbH and Co and CO KG v. Eurocontrol*.

V tomto rozhodnutí, ve kterém se ESD zabýval mimo jiné i otázkou rozsahu úmluvy v řízení mezi osobou soukromého práva a orgánem státu, zaznělo zásadní stanovisko k otázce výkladu: **V zájmu uniformity interpretace by tato měla být založena na společném evropském základu. Ten je vytvořen nejenom přihlédnutím k systematické a cílům Bruselské úmluvy samotné, ale vychází i z celku obecných principů jednotlivých národních právních řádů.**

Z posledních rozhodnutí, které lze v příslušné databázi získat i v českém jazyce a kde se objevuje opět zdůraznění autonomie výkladu, lze odkázat na rozhodnutí ve věci *C-464/01 Johann Gruber v. Bay Wa AG* přijatý 20. 1. 2005.⁶⁾

Závěr

Na závěr je vhodné se krátce zmínit o informačních zdrojích, které budou využívány, příp. kde lze nalézt příslušné texty či rozhodnutí. Oficiální sbírkou právních předpisů je Úřední věstník EU a pokud jde o rozhodnutí ESD potom Sbíрка soudních rozhodnutí. Obě existují i v elektronických verzích.

Existující on-line databáze umožňují poměrně rychlý přístup k dokumentům, nicméně tyto služby by neposkytují autentické znění. Doporučit tak lze například: <http://www.europa.eu.int> nebo <http://www.curia.eu.int>.

⁶⁾ <http://curia.eu.int/jurisp>.

Možnosti a perspektivy on-line rozhodčího řízení v České republice a Spojeném království

JULIA HÖRNLE, RADIM POLČÁK

Pojem on-line arbitráže (rozhodčího řízení)

Je běžné, že pojem *on-line arbitráž* je v různých právních a společenských prostředích chápán odlišně. Je to dáno jednak odlišnostmi ve způsobu chápání arbitráže jako takové, ale též rozdílnou mírou pe-

netrace informačních technologií v mechanismech aplikace práva či jejich strukturou a způsoby použití. Není naším cílem podávat zde nějaké všeobijmající definice, nicméně je vzhledem ke stále místy problematickému chápání technologických konexí a externí mechanismu právní regulace nutné alespoň základním způsobem vymezit, o čem bude řeč.

Dr. Julia Hörnle vyučuje
na CCLS, Queen Mary,
University of London

JUDr. Radim Polčák
vyučuje na Právnické
fakultě Masarykovy
univerzity v Brně a na
University of New York
in Prague

PRÁVNÍ FORUM 3 2005

2. ročník
28. 3. 2005

Evropský justiční prostor ve věcech civilních

*Nařízením č. 44/2001 (ES), o příslušnosti a uznání a výkonu
soudobnosti ve věcech civilních a obchodních
charakteristika, vztah k jiným normám, rozsah, působnost*

NADĚŽDA ROZEHNALOVÁ

Nařízení Rady (ES) č. 44/2001/ES, o příslušnosti a uznání a výkonu rozhodnutí ve věcech civilních a obchodních (dále „Brusel I“), je přímým nástupcem Úmluvy o pravomoci soudů a výkonu rozhodnutí ve věcech civilních a obchodních (dále „Úmluva“).

Úmluva byla podepsána 27. 9. 1968 v Bruselu šesti tehdejšími členskými státy Evropských společenství (Belgií, Francií, Itálií, Lucemburskem, Nizozemím, Německem). Vstup v platnost se datuje k 1. 2. 1973. Spolu s Úmluvou byla publikována Zpráva belgického zpravodaje P. Jenarda. Svou povahou šlo o smlouvu uzavřenou, k níž mohly přistoupit jen členské státy ES.

Přístupy dalších států s sebou přinesly přepracování některých ustanovení. Konkrétně:

- 9. 10. 1978 při přístupu Dánska, Velké Británie a Irsku byly změny obsaženy ve zvláštní přístupové dohodě. Změny byly komentovány ve Zprávě P. Schlossera.
- Druhá změna je spojena s přístupem Řecka. Podepsána byla 25. 10. 1982. Změny opatřili komentářem K. Evrigenis a K. Kerameus.
- Třetí změna je spojena s přístupem Španělska a Portugalska (26. 5. 1989 v San Sebastianu). Ko-

mentář byl zpracován M. De Almeida Cruzem, M. D. Realem a P. Jenardem.

- Poslední, spíše technickou novelizaci, přinesl přístup Rakouska, Finska a Švédska v roce 1995. Vlastní dohoda byla podepsána 29. 11. 1996.

Zmíněné zprávy, které doprovázejí text, jsou významným zdrojem pro interpretaci Úmluvy (dnes nařízení).¹⁾ Řada rozhodnutí ESD se odvolává na jejich text.

Po vstupu v platnost Amsterodamské smlouvy (viz úvodní článek) dochází i k transformaci Úmluvy do nařízení Brusel I. Úmluva zůstává nadále z členských států platnou jen vůči Dánsku.

Významné myšlenky pro pochopení účelu nařízení i pro jeho interpretaci vyplývají z obsáhlé preambule. Zdůraznit je tak možné:

- a) Rozvoj, kterého má být dosaženo, je realizován v rámci článku 65 Smlouvy. V souladu s principy proporcionality a subsidiarity nelze stanovených cílů dosáhnout prostředky, kterými disponují členské státy. Proto bylo použito naří-

¹⁾ Text Zpráv lze získat např. ve veřejně přístupné elektronické databázi EUR-LEX.

zení jako prostředku, kterým disponuje Společenství.

- b) Rozsah nařízení pokrývá všechny základní civilní a obchodní otázky s výjimkou těch, které jsou výslovně uvedeny jako vyloučené z úpravy.
- c) Existuje přímý vztah mezi řízením, na které se nařízení aplikuje, a územím členských států vázaných nařízením. Společná pravidla o pravomoci se v zásadě (o výjimce pojednáme u personálního vymezení) aplikují jen na žalované mající domcil v jednom z členských států. Žalovaný, který nemá domcil v členském státě, je podřízen obecným pravidlům vyplývajícím z národních právních řádů.
- d) Pravidla, na nichž je nařízení postaveno, musí být předvídatelná. Obecně jsou postavena na domcilu žalovaného. Vedle toho musí existovat další možnosti postavené na úzkém vztahu situace a soudních orgánů určitého státu. Podpořena je také autonomie vůle stran tam, kde to nenarušuje vztahy.
- e) Vzájemná důvěra mezi soudními orgány členských států způsobuje to, že rozhodnutí vydaná v jednom smluvním státu jsou automaticky uznána v jiném státě bez potřeby zvláštního řízení. Nicméně je možné za určitých podmínek vyvolat samostatné řízení o uznání.
- f) Totéž platí pro prohlášení vykonatelnosti. Prohlášení o vykonatelnosti by mělo být dáno automaticky, po formální kontrole dokumentů, bez možnosti soudu zkoumat ze své vlastní vůle důvody pro prohlášení.
- g) Nicméně musí existovat možnost pro žalovaného bránit se prohlášení vykonatelnosti tam, kde existují důvody pro odepření. Opačně totéž platí i pro stranu žalující.

Charakteristika nařízení

Nařízení obsahuje regulaci dvou otázek, jejichž řešení patří k základům správného fungování justice v mezinárodním prostředí: stanovení mezinárodní pravomoci soudů členských států a zacházení s rozhodnutím soudu vydaným na území jednoho státu na území státu druhého.

Druhým znakem, který je vhodné v úvodu zmínit, je povinnost aplikace nařízení (a v minulosti Úmluvy). Pro země kontinentální Evropy toto znamená nic překvapivého. Zajímavé to bylo spíše pro státy z oblasti anglosaského práva, kde nejprve Úmluva a nyní nařízení odsunuly doktrínu *forum conveniencie*, resp. *forum non conveniencie* dávající soudu možnost zvažovat z různých pohledů vhodnost či nevhodnost fóra.²⁾

2) Ke koncepci „forum conveniencie“ a Bruselské úmluvy srov. např. „Opinion of Advocate General Léger“ ve věci C-281/02 Owusu v. N. B. Jackson and others. Viz <http://www.europa.eu.int/celex/> nebo <http://curia.eu.int>.

Vztah k jiným normám majícím stejnou věcnou působnost

Konkurence s jinými prameny práva byla v obecné rovině zhodnocena v úvodní části. Zde se k této otázce vrátíme v kontextu nařízení Brusel I a norem, které mají stejnou působnost.

- a) **Vztah k normám obsaženým v jiných komunitárních nástrojích nebo v národních harmonizovaných právu (směrnících).** V souladu s článkem 67 nemůže nařízení bránit využití či aplikaci jiných komunitárních nástrojů. Lze předpokládat uplatnění zásady *lex specialis derogat legi generali*.
- b) **Vztah k Bruselské úmluvě.** V souladu s článkem 68 odst. 1 nahrazuje nařízení Úmluvu. Výjimkou je z členských států Dánsko. Nařízení také nedopadá na vztahy k některým zámořským územím členských států vymezeným v článku 299 Smlouvy ES. V souladu s odst. 2 jakýkoli odkaz na Úmluvu nadále znamená odkaz na nařízení.
- c) **Vztah k dvoustanným (převážně) smlouvám vypočteným v čl. 69.** Tento článek obsahuje výčet mezinárodních úmluv, jimiž jsou státy navzájem vázány. Ty se ve vztahu mezi nimi neuplatní v částech, které se střetávají s obsahem nařízení. Určitou korekci, pokud jde o přechodné období, představují článek 66 odst. 2 a článek 70.
- d) **Vztah k mnohostranným smlouvám, jejichž předmětem je regulace zvláštních oblastí.** Vztah mezi mezinárodní úmluvou, kterou je stát vázán i vůči třetím státům, a nařízením upravuje článek 71. V odstavci 1 je uvedeno, že nařízení nebrání aplikaci těchto jiných úmluv. V odstavci 2 je dán interpretační rámec „nebránění“. Je možné jej vymežit jako společné působení a uznání pravidel obsažených v obou úpravách. Zvláštní úprava je obsažena v čl. 72 a týká se úmluv uzavřených dle článku 59 Úmluvy (samozřejmě jde o smlouvy uzavřené před vstupem v platnost nařízení, resp. Amsterdamské smlouvy).

Zajímavý pohled na otázku střetu nařízení a smlouvy upravující speciální otázku přineslo rozhodnutí C-148/03 *Nürnberg Aligemeine Versicherungs AG v. Portbridge Transport International BV*. Řešen byl vztah článku 57 odst. 2 a) Úmluvy (v nařízení článek 71 odst. 2 a) k článku 20 (dnes článku 26), a to na vztahu Úmluvy o přepravní smlouvě v mezinárodní silniční nákladní dopravě (dále „CMR“) k Úmluvě Brusel I. Strana žalující podala návrh u soudu, jehož pravomoc byla dána normami CMR. Strana žalovaná pouze popřela pravomoc, další vyjádření ve věci samé nečinila. Nejednala tak zcela v souladu ani s článkem 18, ani s článkem 20. ESD, který byl v této věci dotázán, konstatoval následující: Soud smluvního státu, u něhož je žalována strana domicilovaná v jiném smluvním státu, může odvodit svou pravomoc od zvláštní úmluvy, již je prvý stát vá-

zán. A to i tam, kde žalovaný nedal žádné vyjádření ve věci samé, pouze popřel pravomoc soudu.

Z dalších rozhodnutí zabývajících se vztahem úmluv (dnes úmluv a nařízení) lze poukázat na rozhodnutí C-406/92 *Tatry*.

Věcný rozsah nařízení

Rozsah Úmluvy obsahuje článek 1. V souladu s ním:

1. Nařízení se použije v občanských a obchodních věcech bez ohledu na druh soudu. Nevztahuje se zvláště na věci daňové, celní a správní.
2. Nepoužije se na:
 - a) otázky osobního stavu, způsobilost fyzické osoby k právům a právním úkonům, majetková práva vznikající ze vztahů manželských a z dědění, včetně dědění ze závěti.
 - b) konkursy, vytvoření a podobná řízení
 - c) sociální zabezpečení,
 - d) rozhodčí řízení.
3. V tomto nařízení označuje termín „členský stát“ kterýkoli členský stát s výjimkou Dánska.

Základním parametrem, který musí splňovat situace pro zařazení do dosahu nařízení, je, že se jedná o věc občanské a obchodní. A to bez ohledu na druh soudu, u kterého probíhá řízení. Z preambule, která hovoří o tom, že nařízení pokrývá všechny hlavní otázky občanské a obchodní, lze dovodit, že interpretace těchto termínů bude spíše širší než zužující. To již zřetelně vyplývá jak ze Zpráv (viz kapitola I) doprovázejících jednotlivé znění, tak i z nám známých rozhodnutí ESD. Jen lze připomenout, že vždy je hledána autonomní definice, vycházející ze všech právních řádů ES.

Základní interpretační problém vytváří vyřešení hranice mezi otázkami soukromoprávními a veřejnoprávními tam, kde vystupuje osoba práva soukromého vůči orgánu státu, resp. osobě nadané výkonem moci veřejné. V judikatuře ESD vykrystalizoval názor, dle něž rozlišovacím kritériem může být jednání orgánu státu ve vztahu k rozsahu jeho pravomocí daných mu jako orgánu státu. Je nerozhodné, zda je stát v pozici strany žalující či žalované. Současně je nerozhodné, jaký druh soudu případ rozhoduje (civilní nárok před trestním soudem či výjimečně dokonce i správním).³⁾

Jedním z prvních rozhodnutí, které se zabývalo touto problematikou, bylo rozhodnutí 29/76 ve věci *LTU Lufttransportunternehmen v. Eurocontrol*. Zaznělo zde, že důvodem pro vynětí z rozsahu Úmluvy může být povaha vztahů mezi stranami žaloby nebo předmět žaloby. Rozhodnutí vydané v řízením vedeném mezi orgánem státu a subjektem soukromého práva, kdy orgán státu jedná v rámci výkonu svých pravomocí, je vyloučeno z oblasti aplikace Úmluvy.

V této linii pokračoval ESD v rozhodnutí 814/79 *Netherlands State v. Reinhold Ruffer*. Dle něj termín věci občanské a obchodní nezahrnuje takové žaloby jako byla ta, kterou vznesl zástupce odpovídající za správu veřejné vodní cesty proti odpovědné osobě za účelem úhrady nákladů vzniklých při odstranění vřáku z této vodní cesty spravované státem.

Ve věci C-172/91 *Volker Sonntag v. A. Waidmann* byl orgán moci veřejné naopak v pozici žalovaného. Podstatou případu byly nároky vznesené rodiči a bratrem školáka, který zahynul při školním výletě v Itálii. Vinným z porušení povinností byl italským trestním soudem shledán jeho učitel. Spolu s konstatováním odpovědnosti učitele bylo rozhodnuto i o náhradě škody. Poté, co rozhodnutí nabylo právní moci, bylo požádáno v Německu o výkon. Sonntag se proti uznání a výkonu odvolal. V průběhu řízení bylo mimo jiné zvažováno, zda věc spadá do rozsahu Úmluvy. Vzhledem k nejasnostem v této i dalších otázkách, podal BGH interpretační dotaz. BGH se v této souvislosti tázal, zda jde o případ spadající pod rozsah článku 1 (věci občanské), jestliže je nositel veřejné moci, v tomto případě učitel, který způsobil úraz v souvislosti s porušením svých povinností, osobně žalován pozůstalými na náhradu škody. Pokud ano, zda toto platí i pro situace, kdy je nehoda kryta veřejnoprávním sociálním pojištěním? ESD mimo jiné konstatoval, že žaloba proti nositeli moci veřejné za nedbalostní škody vzniklé při plnění jeho povinností spadá do dosahu Úmluvy, pokud tento nejednal v daném případě v rámci výkonu svých pravomocí (mysleno v rámci výkonu své moci veřejné). Toto není nutně ovlivněno ani skutečností, že žaloba byla dána u trestního soudu jako civilní žaloba, ani skutečností, že žalovaný je nositelem veřejné moci, ani že jeho odpovědnost je kryta v rámci schématu státního sociálního pojištění. Situace, kdy učitel zaměstnaný ve státní škole způsobil porušením svých dozorových povinností zranění žáka a je žalován na náhradu škody, spadá pod termín „věci občanské“.

Výše uvedené myšlenky byly rozvíjeny v řadě dalších rozhodnutí. Z novějších lze uvést C-266/01 ve věci *Préservatrice foncière TIARD SA V. Staat der Nederlande*. Termín věci občanské a obchodní dopadá na žalobu, kterou se stát snaží prosadit proti osobě soukromého práva zajišťovací smlouvou (existující v režimu soukromého práva), která byla uzavřena za účelem umožnit osobě třetí dodat zajištění vyžadované a určené tímto státem, pokud právní vztahy založené touto smlouvou mezi věřitelem a ručitelem neopravňují stát k výkonu pravomocí jdoucích za rámec těch, které existují dle norem aplikovaného práva ve vztazích osob soukromého práva.

Termín celní otáčka ve smyslu druhé věty se netýká nároků, kterými se smluvní stát snaží vynutit zajišťovací smlouvu zamýšlenou jako zajištění zaplacení celního dluhu tam, kde právní vztahy mezi státem a ručitelem neznamenají výkon práv přesahující pra-

³⁾ Burgstaller, A. – Neumayr, M.: *Internationales Zivilverfahrensrecht*, LexisNexis, Wien 2005, str. 39.

vidla, která jsou použitelná dle rozhodného práva na vztahy mezi osobami soukromého práva. A to i tehdy, kdy ručitel může vznést námitky na svou obranu, které nutně vyžadují pátrání o existenci a obsahu celního dluhu.

Dále lze uvést C-271/00 ve věci *Gemeente Steenbergen v. Luc Baten*. Termín občanské věci v sobě obsahuje žaloby v případě, kdy orgán moci veřejné žádá po subjektu soukromého práva vrácení částky, která byla vyplacena cestou sociální asistence rozvedenému manželovi a jeho dítěti, jestliže základ a detailní pravidla týkající se vznesení této žaloby jsou řízena obvyklými normami, které se týkají vyživovacích závazků. Tam, kde je žaloba na náhradu založena na ustanovení, dle něžž zákonodárce propůjčuje osobě práva veřejného výsady jí vlastní, nemůže být tato žaloba považována za vznesenou v civilní otázce.

Zdůraznit je rovněž nutné, že při hledání autonomní definice není nutné, aby došlo k jednotě na průsečku všech právních řádů (tj. např. situace byla považována za soukromoprávní z pohledu všech úprav členských států).⁴⁾

Nařízení obsahuje zdánlivě jasný výčet otázek, na které nedopadá. Důvody pro jejich vyloučení jsou různé. V některých případech je to povaha věci, v jiných existence zvláštní úpravy.

Prvý okruh vyloučených otázek (problematika osobního stavu, způsobilost fyzické osoby k právům a právním úkonům, majetková práva vznikající ze vztahů manželských a z dědění, včetně dědění ze záležitosti) je částečně pokryt nařízením Brusel II. U ostatních otázek je třeba předpokládat, že vývoj směrem ke sblížení daných oblastí ještě nedozrál. Tzv. volný pohyb rozhodnutí, ke kterému komunitární úprava směřuje, by byl ovlivněn zásahy z důvodů veřejného pořádku.

Z rozhodnutí reflektujících vymezení těchto otázek z dosahu Brusel I lze zmínit rozhodnutí č. 143/78 *Cavel v. Cavel*. Případ se týkal situace, kdy mělo být v Německu provedeno předběžné opatření vydané ve Francii (zde probíhalo rozvodové řízení). ESD odmítl aplikaci Úmluvy. Uvedl, že pojem „manželské majetkové vztahy“ v sobě zahrnuje nejenom majetkové vztahy předvídané jednotlivými národními právními řády výlučně pro právní vztahy manželů, ale také takové majetkové vztahy, které přímo z manželsví nebo jeho rozloučení vyplývají. Dále uvedl, že předběžné opatření nespadá do dosahu Úmluvy, jestliže se opatření týkájí nebo jsou úzce spojena buďto s otázkami postavení osob působících v řízení o rozvod, nebo s majetkovými právními vztahy vyplývajícími z manželských vztahů či jejich zrušení. Z dalších rozhodnutí reflektujících tuto problematiku lze zmínit C 220/95 *Van den Boogaard v. Lumen*.

⁴⁾ Geimer, R. – Schulte, R. A.: *Europäisches Zivilverfahrensrecht*, München 2004, str. 70.

Rovněž další vyloučený okruh (**konkursy, vyrovnání a podobná řízení**) je pokryt novým nařízením. Je jím nařízení Rady (ES) č. 1346/2000/ES, o úpadkových řízeních. Této problematice bude věnována samostatná část seriálu.

Vyloučení **sociálního zabezpečení** je výslovně uvedeno pro to, že v některých státech, resp. v některých svých aspektech může spadat do oblasti soukromoprávní. K této otázce se vyslovilo již zmíněné rozhodnutí C-271/00 *Gemeente Steenbergen v. Luc Baten*.

Zajímavé aspekty přineslo vyloučení **rozhodčího řízení**. Zatímco na počátku se vyloučení této problematiky jevílo jako jasné, postupem času se ukázalo, že existují otázky, u nichž nelze předem jednoznačně říci, zda spadají či nespádají do rozsahu Úmluvy (dnes nařízení). Zejména v důsledku rozhodování ESD postupně vykrystalizoval názor, že do rozsahu vyloučení spadá vedle samotného rozhodčího řízení (o čemž pochybnosti nebyly) také otázka platnosti rozhodčích doložky, řízení o zrušení rozhodčího nálezu, doplnění, uznání, výkon rozhodčího nálezu, jmenování či vyloučení rozhodců, určení místa rozhodování a další otázky, kterými se může naplňovat tzv. pomocná funkce soudů. V této podobě se již objevily závěry v *Schlosserové Zprávě*.⁵⁾

Ze starších rozhodnutí, v nichž se formoval názor na rozsah vyloučení otázek týkajících se rozhodčího řízení, lze zmínit C-190/89 *Marc Rich and Co. AG v. Societa Italiana Impianti PA*. Zde zaznělo, že vyloučení uvedené v článku 1 odst. 2 d) musí být interpretováno tak, že zasahuje řízení před soudem týkající se jmenování rozhodce, i když existence či platnost rozhodčí smlouvy je předběžnou otázkou v tomto řízení.

Z rozhodnutí naopak potvrzujících aplikaci Úmluvy lze uvést rozhodnutí C-391/95 *Van Uden v. Deco-Line*. V souvislosti s rozhodčím řízením bylo konstatováno, že řízení o předběžném opatření není souvisejícím řízením, ale paralelním řízením. Týká se nikoli arbitráže jako takové, ale ochrany širokého spektra práv. Dosah Úmluvy na toto řízení je dán povahou práv, která má ochraňovat. Spadá-li tudíž předmět žádosti o předběžné opatření do rozsahu Úmluvy, je tato aplikovatelná a článek 24 může založit pravomoc soudu projednávajícího žádost.

Časová působnost

Nařízení vstoupilo v platnost 1. 3. 2002. Pokud jde o nové členské státy včetně ČR, stejně jako ostatní nařízení se stalo závazné a bezprostředně použitelné dnem 1. 5. 2004.

⁵⁾ Bericht zu dem Übereinkommen des Königreichs Dänemark, Irlands und des Vereinigten Königreichs Grossbritannien und Nordirland über dem Beitritt zum Übereinkommen über die gerichtliche Zuständigkeit und die Vollstreckung gerichtlicher Entscheidungen in Zivil- und Handelssachen sowie zum Protokoll betreffend die Auslegung dieser Übereinkommens durch der Gerichtshof.

Přechodná ustanovení obsahuje článek 66. V souladu s odst. 1 dopadá nařízení jen na řízení zahájená a dokumenty vydané po jeho vstupu v platnost. Odstavec druhý reaguje na skutečnost, že před vstupem v platnost byly sáaty vázány jinými mezinárodními dokumenty, z nichž některé již nadále v dotčených částech neplatí. Díl III nařízení (tj. ustanovení o vykonatelnosti) se proto použije na rozhodnutí vydaná po vstupu v platnost nařízení:

▪ v řízeních, která byla zahájena před vstupem tam, kde oba dotčené státy byly vázány Úmluvou Brusel I nebo Luganskou úmluvou o pravomoci soudů a vykonatelnosti soudních rozhodnutí;

▪ tam, kde pravomoc soudů byla založena normami, které se shodují s normami danými v nařízení nebo dle úmluv platných mezi státy v okamžiku řízení.

Personální působnost

Personální dopad nařízení lze uvést jako zdánlivě jednoduchou otázku mající řadu úskalí. Vzhledem k jejímu významu se jí budeme různých souvislostech zabývat i v dalších částech.

Pro správné uchopení této otázky je nutné si uvědomit povahu společných úprav v oblasti procesní a konkrétní účel tohoto nařízení.

Unifikační úpravy v oblasti procesní mají vždy povahu *inter partes*. Současně účelem tohoto nařízení je: • vyjasnění otázek pravomoci soudů členských států tam, kde by mezi nimi mohla vzniknout konkurence v pravomoci,

▪ zajištění uznání a vykonatelnosti rozhodnutí vydaných soudy (resp. jinými orgány) na území členských států.

V tomto smyslu je nutné také chápat vztah řízení a teritoria ES (viz citace věty z preambule nařízení).

Jedná se o intrakomunitární úpravu, reagující prvotně na situaci a případy v rámci ES.

Z jiného pohledu lze v případě určení personální působnosti rozlišovat mezi částí zabývající se pravomocí soudů a částí zabývající se uznáním a prohlášením vykonatelnosti rozhodnutí.

V prvním případě nařízení výslovně hovoří o pozici žalovaného, který musí mít domicil na území ES. Výjimky jsou výslovně dány v případě čl. 4, čl. 9 odst. 2, čl. 13 odst. 4, čl. 15 odst. 2, čl. 22 a 23. V naposledy uvedeném případě postačí, že nikoli žalovaný, ale kterákoli strana má domicil ve státě ES. Pokud jde o pozici žalujícího, je jeho domicil nezajímavý. Tato situace není ovšem v Úmluvě nikterak zmíněna. Nicméně tento výklad byl potvrzen například v rozhodnutí C-412/98 *Group Josi Reinsurance Company SA v. Universal General Insurance Company*.⁶⁾

V případě uznání a prohlášení vykonatelnosti rozhodnutí rovněž nezáleží na domicilu stran. Rozhodující je, že jde o rozhodnutí soudu jednoho členského státu, které má být vykonáno na území druhého členského státu.

⁶⁾ Rozehnalová, N. – Tyč, V.: Evropský justiční prostor v civilních otázkách. Masarykova univerzita, Brno 2003, str. 198.

Problematika přezkoumání souladu veřejnoprávní smlouvy s právními předpisy z pohledu nového správního řádu

P E T R K O L M A N

Správní řád je bezpochyby jedním z nejvýznamnějších právních předpisů, se kterými české správní právo pracuje, v sektoru správního práva procesního se jedná o předpis nejzákladnější.

Ve věci významu správního řádu plně souhlasím s tvrzením V. Mikuleho, který mj. napsal: „Správní řád jakožto právní předpis upravující řízení před or-

gány veřejné správy má v demokratickém právním státě obdobně významnou úlohu jako procesní řády soudní: upravuje určité způsoby výkonu veřejné moci (podle ust. čl. 2 odst. 3 Ústavy státní moc lze uplatňovat jen způsoby, které stanoví zákon) a jeho význam je o to větší, že vzhledem k růstu složitosti společenského života a s tím související četnosti ve-

PRÁVNÍ FÓRUM 4 2005

2. ročník
29. 4. 2005

Evropský justiční prostor ve věcech civilních

Část III.

*Nařízení č. 44/2001 (ES), o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech
Právní rámec základní, pravomoc alternativní*

NADĚŽDA ROZEHNALOVÁ, JIŘÍ VALDHANS

V této stati pokračujeme v objasňování obsahu a souvislosti nařízení Rady (ES) č. 44/2001/ES, o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech. V minulém čísle jsme se věnovali problematice vzniku nařízení a jeho vztahem k jiným normám majícím stejnou věcnou působnost. Konkrétně potom k tzv. Bruselské úmluvě, normám obsaženým v jiných komunitárních nástrojích, k dvoustranným a mnohostranným smlouvám. Podrobně byla zhodnocena rovněž otázka rozsahu nařízení. Zde zejména, pokud jde o věcný rozsah nařízení, existuje řada stěžejních rozhodnutí Evropského soudního dvora interpretujících věcnou, časovou i osobní působnost nařízení.

Dnešní část se věnuje části otázek týkajících se pravomoci (mezinárodní) soudů členských států Evropské unie. Jde o kapitolu úvodní, zhodnocující jednak systém pravomocí, jednak rozebírající tzv. pravomoc základní a pravomoc alternativní.

Základní schéma mezinárodní pravomoci

Prvá část nařízení je věnována mezinárodní pravomoci soudů členských států.¹⁾ Konkrétně je upravena:

- Základní pravomoc** soudů postavená na domicilu²⁾ žalovaného (čl. 2).
- Alternativní pravomoc** (k základní pravomoci) upravující možnost žalovat u soudu státu, který má **blíže vztah k projednávané věci** (čl. 5).
- Alternativní pravomoc** (k základní pravomoci) reagující na některé **procesní jevy** způsobující, že je vhodné žalovat u soudu jiného státu než je soud domicilu žalovaného (čl. 6 a 7).
- Speciální pravomoci** pro věci pojišťovací, spořiteliské a pracovní (čl. 8 – 21) reagující na zvláštnosti těchto otázek a obsahující výrazně ochranné

¹⁾ Nařízení ve svém překladu využívá termín „příslušnost“. Jak bylo uvedeno v úvodní části, po publikaci českého překladu je třeba pro zachování jednoty vnímání problematiky v rámci právní obce používat publikovaný termín. Nicméně, v daném případě by bylo vhodné použít termín pravomoc (ve smyslu mezinárodní pravomoci), nikoli příslušnost. Důvodem je jednak jednota vnímání této terminologie a nutnost vzájemného porozumění. K otázce terminologie Kučera, Z.: Mezinárodní právo soukromé. Doplněk. Brno 1999, str. 358 a násl.

²⁾ Úmyslně je používán termín „domicil“ jako termín neutrální k termínům, které užívá české právo. Tento neutrální termín tak je naplňován dle kritérií obsažených v ustanovení článků 59 a 60 nařízení.

Doc. JUDr.
Naděžda Rozeňmalová,
CSc., katedra
mezinárodního
a evropského práva
Masarykovy univerzity
v Brně

Mgr. Jiří Valdhans,
katedra mezinárodního
a evropského práva
Masarykovy univerzity
v Brně

Nařízení Rady (ES)
č. 44/2001/ES

prvky. Tato pravomoc se uplatní před pravomocemi základní a alternativními.

- e) **Vylučná pravomoc** mající přednost před všemi ostatními pravomocemi (čl. 22).
- f) **Dohodnutá pravomoc**, mající přednost před všemi jinými pravomocemi s výjimkou pravomoci vylučné (čl. 23). Zvláštní otázku představuje **podřízení** se zahájenému řízení (čl. 24).

Nařízení upravuje i některé procesní otázky související se zahájením řízení. Konkrétně je to povinnost *ex officio* zkoumat vylučnou pravomoc a zastavit řízení, je-li zjištěno, že jiný soud členského státu má vylučnou pravomoc (čl. 25), povinnost zkoumat pravomoc dle nařízení tam, kde se osoba mající domicil na území jiného státu nezúčastní řízení (čl. 26), otázku litispendence (čl. 27) a související žaloby (čl. 28).

Základní pravomoc

Základem systému pravomocí je pravomoc soudů členského státu postavená na domicilu žalovaného. Státní příslušnost účastníků není rozhodující. Rozlišit je možné následující situace:

- a) **žalovaný má domicil (i státní příslušnost) ve státě soudu.** Takováto osoba musí být žalována u soudu státu svého domicilu (článek 2). Výjimkou mohou být situace, kdy je dána pravomoc dle jiných ustanovení nařízení (konkrétně dle článků 5 - 24, viz článek 3). Potom může být osoba žalována u soudu v jiném státě EU. Na osoby, na které dopadají pravidla o pravomoci dle nařízení, nelze uplatnit určitá mimořádná pravidla týkající se příslušnosti. Uvedena jsou v Příloze 1 (v případě ČR se jedná o § 86 o. s. ř.).

- b) **Žalovaný má domicil, nikoli však státní příslušnost státu soudu.** Na takovouto osobu budou aplikována stejná pravidla jako na státního příslušníka tohoto státu [viz ad a)]. Na cizince majícího domicil na území ČR dopadají tudíž stejná pravidla jako na českého státního příslušníka.

- c) **Žalovaný má domicil mimo členské státy EU.** V tomto případě budou aplikovány jiné normy upravující tuto situaci (mezinárodní úmluvy či normy vnitrostátního původu). Výjimkou jsou případy článku 22 a 23. Kterákoli osoba mající domicil na území členských států se rovněž může domáhat založení pravomoci v tomto případě na pravidlech národních, zejména potom těch, která jsou uvedena v Příloze č. 1.

Pro doplnění pohledu na tuto problematiku je nutné si zopakovat, případně v daných souvislostech vyjasnit následující: musí být dán pro aplikaci nařízení v projednávané věci mezinárodní prvek, jaký tento prvek musí být a zda musí být nutně intrakomunitární i na straně žalujícího?

Z neexistence výslovné zmínky o mezinárodním prvku (v personálním či věcném rozměru) nelze au-

tomaticky vyvozovat možnost aplikace na vnitrostátní situace (tj. situace nemající ani personální, ani věcný vztah k zahraničí). I když se takováto diskuse v minulosti objevila.³⁾ Důvodem je charakter předpisu sladijícího normy o mezinárodní pravomoci dotčené skupiny států, účel vyjádřený v Preambuli, vlastní ustanovení nařízení, která předpokládají existenci dalších pravidel o příslušnosti, atd. Aplikace na vztahy bez mezinárodního prvku je zcela vyloučena. Stejně vyzněla i Jenardova Zpráva.⁴⁾

Pokud jde o charakter mezinárodního prvku, není nezbytně nutné, aby byl vymezen personálně. Může jít jednak o kontakt věcný (poloha nemovitosti), nebo může jít o situaci, kdy obě osoby mají bydliště v jednom státě a k události dojde ve státě jiném.⁵⁾

S tímto souvisí i odpověď na třetí otázku. Některá ustanovení k pozici strany žalující mlčí (typicky článek 2), případně z jejich konstrukce či znění výslovně vyplývá, že není nutné, aby obě osoby měly vztah k území EU (články 22 a 23). Postačí kontakt jedné osoby, příp. kontakt věcný (poloha nemovitosti atd.). V jiných případech (článek 5 a 6) je naopak nutný další kontakt s územím EU. Ten však není nutně dán domicilem žalujícího na území států EU. K situaci, kdy má žalobce domicil na území třetího (nečlenského) státu, se ESD vícekrát vyjádřil.⁶⁾ O této otázce jsme v obecné rovině hovořili také v minulé části.

Nařízení tak částečně i v části o pravomoci nahrazuje vnitrostátní normy o mezinárodní pravomoci. Pozice států se však mohou měnit i v závislosti na obsahu Přílohy č. 1. V případě ČR není pozice tak zcela jasná. Na rozdíl od Slovenska, které do Přílohy č. 1 uvedlo právě ustanovení § 37 a 39 zákona č. 97/1963 Sb. o mezinárodním právu soukromém a procesním.

Pokud si shrneme vše uvedené, je možné říci následující.

Žaloba osoby ze státu třetího proti osobě domicilované na území ČR tak dle většinových názorů i judikatury ESD bude posuzována dle nařízení. V tomto směru nařízení nahrazuje ustanovení § 37 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním i mimokomunitámě. Ztrácí tak povahu *inter partes* tradičně náležející úmluvám v oblasti procesní.

Jiná je situace, kdy osoba náležející personálně k ČR bude žalovat osobu domicilovanou na území třetího státu a budeme zkoumat možnost pravomoc českých soudů. V takovém případě bude aplikován § 37 ZMPS a navazující normy o příslušnosti v o. s. ř.

3) Burgstaller zejména s odkazem na názory zastávané Geimerem. Burgstaller, A. – Neumayer, M.: Internationales Zivilverfahrensrecht, LexisNexis, Wien 2005, Heft 1, str. 47, literatura v poznámce 179.

4) Výslovně uvedeno ve Zprávě Jenarda. Úřední věstník 1979, C 59, str. 1, 8.

5) C-281/02 Owusu v. N. B. Jackson, str. 5.

6) C-190/89 Rich v. Impiani, C-406/92 Tary v. Maciej Rataj, C 412/98 Group Josi Reinsurance Company SA v. Universal General Insurance Company.

K článku lze vyslovit následující závěr: Pokud situace splňuje parametry časové (články 66, 67), věcné (článek 1) a prostorové a žalovaný má bydliště v členském státě (články 2 – 4), potom jsou potlačena pravidla o pravomoci vnitrostátní povahy. Pravidlo postavené na domicilu žalovaného se použije i tam, kdy spor nemá vztah k území jiného členského státu.⁷⁾

Domicil

Ústředním bodem tohoto ustanovení je termín **domicil**, tj. bydliště či sídlo osoby. Ten je rozlišen v závislosti na tom, jedná-li se o osobu fyzickou či právnickou.

V případě **fyzických osob** je vymezen tento termín v článku 59:

- a) je-li osoba domicilována ve státě sídla soudu, který má o věci rozhodovat, rozhoduje o tom, zda osoba má či nemá domicil v tomto státě právní řád státu sídla soudu (*lex fori*);
- b) není-li osoba domicilována ve státě sídla soudu, rozhodne o jeho domicilu na území členských států ES právní řád státu domnělého domicilu.

U osob právnických určuje domicil přímo nařízení v článku 60:

- a) je jím statutární sídlo, nebo sídlo ústřední administrativy, nebo hlavní místo podnikání;
- b) odstavec 2 obsahuje interpretaci termínu „statutární sídlo“ pro Spojené království a Irsko;
- c) pro určení sídla trustu se použije ustanovení normem mezinárodního práva soukromého státu, jež soudy se věci zabývají.

Alternativní pravomoc dle článku 5

Možnost být žalován v jiném státě než je stát domicilu osoby žalované vyjadřuje článek 5. Zohledňuje blízkost rozhodné skutečnosti a soudiště. Z judikatury ESD je poměrně zřetelné, že tato varianta k článku 2 je vykládána spíše široce.⁸⁾ Nikoli jako výjimka.

Smlouva a vazba soudiště na místo plnění. Ustanovení článku 5 odst. 1 patřilo k těm částem úpravy, kde se objevila řada dotazů. Důvodem byly problémy s interpretací termínu smlouva, místa plnění atd. Při transformaci existoval zcela pochopitelně silný tlak na změnu.⁹⁾ Z dosahu článku byly vyřazeny věci pracovní a u nejfrekventovanějších smluv, jako je smlouva kupní a smlouva o dodávce služeb, došlo k určení místa plnění. Struktura pravidla je nyní následující:

- 7) Naposledy rozhodnutí C-281/02 Owusu v. N. B. Jackson.
- 8) Burgstaller, A. – Neumayer, M., c. d. 3, str. 20, Kroppholter, J.: *Europäisches Zivilprozessrecht*. Heidelberg 1993, poznámka před článkem 5 odst. 1.
- 9) Ansel, B.: *The Brussels I Regulation: Comment*. In Yearbook of Private International Law, Vol. III, Kluwer Law International, The Hague, 2001, str. 108 a násl.

základním kritériem pro vazbu na místo soudu je místo plnění předmětného závazku [čl. 5 odst. 1 písm. a)],

v případě smluv o dodávkách zboží a služeb je interpretace dána přímo v článku 5 odst. 1 písm. b). Strany si jednak mohou toto místo plnění dohodnout. Pokud tak neučiní, je tímto místem v případě dodávek zboží místo, kde bylo dodáno či mělo být dodáno. U dodávek služeb je jím místo, kde služba byla poskytnuta nebo měla být poskytnuta.

I když některá z rozhodnutí jsou překonána, jiná zůstávají stále aktuální. Vybrána jsou jen některá.¹⁰⁾

Problematikou otázkou bezesporu bylo (a je), zda naplnění termínu **místa plnění** má být dáno autonomně, na společném evropském základě (viz rozhodnutí 29/76 LTU *Lufttransportunternehmen GmbH and Co and CO KG v. Eurocontrol*), nebo má k jeho naplnění vést konkrétní právní řád určený dle úvah mezinárodního práva soukromého.

Jedním z rozhodnutí reagujících na tento problém bylo rozhodnutí 12/76 *Tessili v. Dunlop*. Zaznělo zde, že místo plnění závazku ve smyslu článku 5 odst. 1 je určeno právním řádem určeným kolizními normami státu soudu, kde je podána žaloba. Podobně bylo opakováno i v C-288/92 *Custom Made v. Stawa*, pokud šlo o odkaz na unifikovanou hmotněprávní úpravu. V případě C-440/97 *Groupe Concorde v. The Master of the Vessel Suhadivarno Panjan* bylo rovněž odmítnuto autonomní určení místa plnění a přijato kolizní určení. V tomto konkrétním případě již dle Římské úmluvy o právu rozhodném pro smlouvy, kde je navíc garance jednotného přístupu k právu.

Podobně je možné říci o rozhodnutí 14/76 *de Bloos v. Bouyer*. V tomto případě byl řešen vztah z výhradního zastoupení. Do úvahy pro hodnocení místa plnění přicházela jednak smlouva o zastoupení, jednak smlouvy dílčí, které realizovaly zastupitelský vztah. Pro určení místa plnění ve smyslu článku 5 odst. 1 byla dle ESD rozhodující taková smluvní povinnost, která odpovídá smluvnímu nároku, na kterém založil žalující svou žalobu. Vzhledem k tomu, že se dále jednalo o nárok z porušení smlouvy, řešil ESD tento problém i z pohledu tohoto typu vazby. I zde opustil ESD snahu o vytvoření autonomního pojmu a odkázal na národní právo.

Dnes tam, kde je místo plnění dohodnuto, není nutné sahát k rozhodnému právu. Pokud ne, nutnost využít úvah na úrovni mezinárodního práva soukromého přetrvává, neexistuje-li unifikovaná úprava.¹¹⁾

¹⁰⁾ Z dalších rozhodnutí lze uvést: 9/87 SPRL Arcado v. SA Haviland, 133/81 Yvenel v. Schwab, 32/88 Six Constructions v. Humber, C-365/88 Kongress Agentur Haen v. Zeehaghe, C-125/92 Mulox v. Geels, C-383/95 Ruten v. Gross Medical, C-51/97 Réunion européenne v. Spliethoff s Bevrachtingkantoor, C-27/00 Weber v. Ogden.

¹¹⁾ U mezinárodních kupních smluv bude často termín napřívován na úrovni Úmluvy OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží z roku 1980.

Termín „místo dodání“ je v jednotlivých úpravách různě vymezováno.

Na autonomní definici bylo naopak poukázáno v rozhodnutí ESD 31/82 *Peters v. ZNAV* v souvislosti s termínem „smlouva“. Zaznělo zde, že smlouva je autonomní pojem vyžadující autonomní výklad bez návaznosti na vnitrostátní právní řád. V dalším potom bylo uvedeno, že na závazek na zaplacení částky, která má svůj základ ve vztazích existujících mezi společnostmi a jejich členy z důvodu členství, je nahlíženo jako na věc týkající se smlouvy ve smyslu článku 5 odst. 1. Nečiní se rozdíl v tom, zda závazek vznikl z jednání, jehož výsledkem je vznik členství, nebo z rozhodnutí orgánu společnosti.

Otázkou také může být, který ze závazků je pro určení místa plnění rozhodující. V případě 266/85 *Shenavai v. Kreischer* byl za rozhodující pro určení místa plnění uveden závazek, který je pro plnění charakteristický. V případě C-256/00 *Besix v. Kreischarmar* bylo v souvislosti s problémy s určením místa plnění uvedeno, že v případě geograficky neomezených závazků k plnění a v důsledku toho k mnohosti míst, v nichž má být plněno, je nutno určit pravomoc dle článku 2, nikoli dle článku 5 odst. 1. Otázka mnohosti rovnocenných míst byla řešena v rozhodnutí C-420/97 *Letherter v. Bodetex*. Jedná-li se o dvě rovnocenné povinnosti vzniklé z jedné smlouvy, a dle kolizních pravidel soudu má jeden místo plnění v jednom státě a druhý ve druhém, nemá tento soud pravomoc dle článku 5 odst. 1 ke slyšení celé žaloby. Pro zmírnění problému lze samozřejmě žalovat vždy dle článku 2.

Problémy vazby doložky o určení místa plnění a prorogační dohody byly uvedeny v rozhodnutí 56/79 *Zelger v. Salnitri (I)*. Dle něj, je-li místo plnění obsaženo v doložce, která je dle rozhodného národního práva platná, s ohledem na článek 5 odst. 1, resp. bez ohledu na požadavky článku 17 (dnes článek 23, ustanovení o prorogaci), má soud tohoto místa dānu pravomoc.

Otázka určení pravomoci dle článku 5 odst. 1 a sporu o existenci smlouvy byla řešena v 38/81 *Ejffer v. Kanner*. Pravomoc dle článku 5 odst. 1 je dána i tehdy, kdy je sporná existence smlouvy, na níž je povstaven závazek.

Otázka nutného přímého smluvního vztahu mezi stranami byla rovněž předmětem rozhodnutí. V případě C-26/91 *Hande v. Traitements Mecano-Chimique* bylo uvedeno, že nelze aplikovat článek 5 odst. 1 na situaci, kde není přímý smluvní závazek. V uvedeném případě to plynulo z toho důvodu, že na jedné straně stál kupující, na druhé straně výrobce, který nebyl vůči kupujícímu přímým prodávajícím (jednalo se o odpovědnost za výrobek). V zásadě obdobná situace byla řešena v případě C-265/02 *Frahuil SA v. Assitalia SpA*. Dle rozhodnutí termín „závazek ze smlouvy“ nepokrývá takový závazek, který chce ručitel, jenž zaplatil celní dluh na základě záruky uza-

vřené se zasláteltem, vykonat cestou regresu proti vlastníkovi zboží, jestliže naposledy jmenovaný, který nebyl stranou ručitelské smlouvy, neautorizoval uzavření takovéto smlouvy.

I když zásah směrem k předvídatelnosti pravidel uvedených v článku 5 odst. 1 byl značný, teprve budoucnost ukáže, zda se podařilo odstranit interpretační problémy. ESD prozatím nerozhodoval případy dle článku 5 odst. 1 nařízení. Všechny se doposud týkaly Úmluvy.

Výživné a vazba na domicil oprávněného. Ustanovení článku 5 odst. 2 umožňuje oprávněnému (tj. i tomu, kdo vznáší žalobu poprvé) podat návrh v místě svého domicilu či obvyklého pobytu. Výslovně jsou upraveny případy výživného, o němž má být rozhodováno současně s řízením týkajícím se osobního stavu. Termín „výživné“ má být interpretován autonomně. Z rozhodnutí ESD lze poukázat na stanovisko promítající se do široce pojaté interpretace tohoto termínu (rozhodnutí 120/79 *Cavel v. Cavel*) a naopak otázku regresu částky poskytnuté orgánem moci veřejné cestou vzdělávacího grantu dle veřejného práva příjemci výživného (C-433/01 *Freistaat Bayern v. Jan Blijdenstein*). Tyto typy pohledávek jsou z dosahu článku vyloučeny.

Protiprávní jednání. Žalobce může ve věcech týkajících se protiprávního jednání (deliktu) či jednání, které je postaveno na roven protiprávnímu jednání (kvazideliktu), podat žalobu u soudu místa, kde došlo nebo může dojít ke škodné události. Nařízení se, stejně jako kolizní normy obsahující obdobná ustanovení, potýká s problémem, zda za toto místo považovat to, kde došlo k samotné škodě (*loci damni infecti*), či to místo, kde došlo k jednání, které posléze zapříčinilo vznik škody (*loci delicti*). Tato dvě místa se inouhou nacházejí na území různých států. Interpretací dotazy zde směřují jednak k termínům delikt a kvazidelikt, jednak k termínu místo, kde došlo ke škodné události.

ESD dospěl k názoru, že pojem „místo, kde došlo ke škodné události“ musí být chápán tak, že zahrnuje jak místo vzniku škody, tak místo, kde došlo k jednání, které zapříčinilo vznik škody. Je potom na žalobci, aby v případě diversity zvolil z těchto míst, respektive států ten, u jehož soudu podá žalobu. Judikováno tak bylo např. v rozhodnutí C-21/76 *Biera Reinwater v. Mines de Potasse d'Alcase*, kde podstatou sporu bylo poškození úrody v Nizozemsku následkem vypouštění solného odpadu do Rýna podnikatelem domicilovaným ve Francii. V odůvodnění rozhodnutí zaznělo, že zvláštní příslušnost podle článku 5 odst. 3 je založena na úzkém vztahu mezi soudem místa, ve kterém nastala škodná událost, a sporem z této události. Soud místa, kde došlo ke škodě, je pravděpodobně schopen lépe spor posoudit a rozhodnout i jednodušeji provádět dokazování. Obdobně bylo judikováno i v případě C-364/93 *Marinari v. Lloyd's Bank*. Zde ESD stanovil i určitá omezení v určení pravomoci (místo, kde došlo ke

škodné události, nemůže zahrnovat každé místo, kde bylo možné pocítit nepříznivé důsledky deliktního jednání).

Naopak příliš extenzivním výkladem místa, kde došlo ke škodné události, by mělo zamezit rozhodnutí C-168/02 ve věci *Kronhofer*. Poškozený R. Kronhofer (Rakousko) se domáhal před rakouskými soudy odškodnění po společnosti Protectas (Německo), která ho podle jeho názoru přesvědčila k nákupu opcí na akcie, aniž ho upozornila na nebezpečí této operace. Kronhofer investoval v Německu částku přes 80 tis. USD. Rakouský Oberster Gerichtshof se ESD dotázal, zda místo, kde došlo ke škodné události, je možné vykládat tak extenzivně, že by pod něj v případě čistě majetkové újmy, která postihla majetek poškozeného v jednom státě, bylo možné zahrnout místo bydliště poškozeného ve smyslu centra jeho majetkových zájmů. ESD konstatoval, že pravidla o zvláštní pravomoci mají být vykládána úzce a nedovolují výklad, který by přesáhl případy nařízením předpokládané. Připuštění podání žaloby v Rakousku by způsobilo, že určení pravomoci soudu by záviselo na předem nejistých okolnostech, jako je například centrum majetkových zájmů žalobce. Došlo by tak k narušení jednoho ze základních cílů nařízení, kterým je naopak posílení právní jistoty osob tím, že žalobce je schopen snadno určit soud, kde má žalovat, a žalovaný může s dostatečnou jistotou předvídat, kde může být žalován.

Konkretizaci místa, kde došlo ke škodné události, se ESD zabýval v rozhodnutí C-51/97 *Réunion européenne v. Spiethoff s Bevrachingskantoor* (jedná-li se o mezinárodní transport zboží a místo, kde škoda vznikla, nelze zjistit, a finální místo určení zboží se může během transportu měnit, může být za místo dle článku 5 odst. 3 považováno pouze takové místo, ze kterého dopravce zboží expedoval).

ESD se v rozhodnutí C-167/00 *Verein für Konsumentinformation v. Henkel* zabýval i dotazem, zda je pro aplikaci článku 5 odst. 3 nutné, aby skutečně došlo ke vzniku škody, či zda postačuje nebezpečí jejího vzniku. Henkel, podnikatel domicilovaný v Mnichově, organizoval mimo jiné v Rakousku výlety spojené s předváděním výrobků. Jeho jednání napadla právnická osoba oprávněná hájit zájmy spotřebitelů VKI u rakouského soudu, jehož pravomoc odůvodňovala dotčeným článkem. Henkel se bránil tvrzením, že na rakouském území nedošlo ke vzniku škody ani k samotnému škodlivému jednání. ESD konstatoval, že aplikace článku 5 odst. 3 není závislá na existenci skutečné škody. To by znamenalo, že žaloba na zdržení se deliktního jednání, jejímž cílem je zabránění vzniku škody, by mohla být podána až teprve po vzniku skutečné škody. Preventivní jednání, v tomto případě organizace na ochranu spotřebitelů, je nutné považovat za věc související s občanskoprávním deliktem či kvazideliktem a spadající do rozsahu čl. 5 odst. 3. Tento výklad nebyl neočekávatelný. Negativní přístup by znamenal vyloučení řady

žalob v rámci práva proti nekalé soutěži z dosahu Úmluvy, dnes nařízení. Skutečností ovšem je, že současné znění nařízení je v tomto směru jasnější.

Problémy jednotlivým národním soudům působí také interpretace pojmu **delikt či kvazidelikt**. Obdobně jako u jiných termínů použitých v právních aktech Společenství ESD judikoval, že interpretace těchto pojmů musí být autonomní.

Uchopitelně ukazatele nabízí rozhodnutí C-96/00 ve věci *Gabriel a C-27/02 Engler*. S ohledem na vazbu těchto rozhodnutí na problematiku spotřebitelských obchodů je uvedeme v příští části.

Otázku aplikovatelnosti článku 5 odst. 3 na žaloby ve věcech náhrady nepřímé škody řešil ESD také ve věci C-220/88 *Dumez a Oth*. Francouzské společnosti nárokovaly náhradu škody po německých bankách, které byly poskytovateli úvěru pro dceřiné společnosti (dodavatele) žalobců. Dceřiné společnosti byly domicilovány v SRN, stejně jako žalované banky. Vzhledem k tomu, že banky pozastavily poskytování úvěru německým dceřiným společnostem, nárokovaly jejich francouzské mateřské společnosti náhradu škody, kterou měly utrpět v návaznosti na platební neschopnost dceřiných společností (dodavatelů). Ty totiž v důsledku zrušení úvěrů zastavily práce a pozastavily platby. ESD řešil předběžnou otázku, zda je možné ustanovení článku 5 odst. 3 použít i na případy, kdy škoda je pouze následkem újmy způsobené jiným osobám, které jsou primárními oběťmi škody, a současně se tato nepřímá škoda projevuje na jiném místě než škoda primární. Soudní dvůr zaujal negativní stanovisko, podle něhož článek 5 odst. 3 není možné interpretovat tak, aby žalující strana uplatňovala nárok na náhradu škody utrpěné primárně jinými osobami u soudu v místě, kde ona sama zjistila škody na svém majetku.

Na závěr považujeme za vhodné doplnit výklad o rozhodnutí Soudního dvora v otázce, zda soudní instance, která je dle článku 5 odst. 3 pravomocná k posouzení žaloby, může v rámci téže žaloby rozhodovat i v otázkách nedeliktních. ESD na tuto otázku v rozhodnutí C-189/87 *Kalfelis v. Schröder* odpověděl negativně, přičemž znovu poukázal na speciální charakter tohoto článku.

Adhezní řízení. Nařízením umožňuje spojit žalobu o náhradu škody nebo o uvedení v původní stav s probíhajícím trestním řízením. Tuto situaci musí však soud místa, kde probíhá trestní řízení, dovolovat. Samozřejmě se musí jednat o věci v dosahu článku 1 nařízení.

Spory z jednání pobočky, jednatelství nebo jiné provozovny a vazba na místo jejich polohy. Toto ustanovení rovněž patří k těm, které vyvolaly řadu interpretačních dotazů. V tomto případě šlo:

o vymezení termínu **pobočka**. Tento termín má být autonomně vykládán. Z rozhodnutí lze poukázat na 14/76 *De Bloos v. Bouyer* (charakteristickým rysem pobočky, zastoupení či jiné složky je,

že je subjektem řízení a kontroly ústředí), podobné zaznělo i v 139/80 *Blanckaert and Willems v. Trost*. Další znaky uvádí 33/78 *Somafer v. Saar-Fergas* (musí jít o útvar trvalé povahy, schopný vést jednání s třetími osobami, spor se musí týkat práv pobočky, nikoli společnosti jako takové). K zájímavým závěrům, v nichž byla chráněna dobrá víra osob třetích, došel ESD v rozhodnutí 218/86 *SAR Schotte GmbH v. Société Parfums Rothschild, Sarl*. (přestože se jednalo o právně samostatnou filiálku společnosti, vzhledem k jevové stránce jejího jednání podobnému činnosti spíše pobočky byl konstatován dopad článku 5 odst. 5); o vymezení termínu **jednání**. V rozhodnutí 33/78 *Somafer v. Saar-Fergas* v tomto směru zaznělo, že musí jít o spory týkající se práv a povinností spjatých se správou pobočky a o spory z úkonů pobočky činné jménem mateřské společnosti, které mají být realizovány v místě sídla pobočky.

Ostatní případy. V článku 5 odst. 6 a 7 jsou uvedeny pravomoci v případě trustu a záchranných či pomocných pracích v horách či na moři.

Alternativní pravomoc dle článku 6 a 7

Literaturou označovaná alternativní pravomoc II je alternativou jak pro situace uvedené v článku 2, tak

pro situace uvedené v článku 5. Smyslem tohoto ustanovení je soustředit dvě nebo více řízení, která spolu úzce souvisejí, k jednomu soudu. Totéž platí pro zájmové a intervenční žaloby, vzájemné žaloby a žaloby týkající se smluv souvisejících s žalobou proti téže straně ve věcech týkajících se věcných práv k nemovitostem.

Roli zde hraje jak procesní ekonomie, tak snaha o zamezení rozhodování soudů různých států v souvisejících věcech.

Jako ústřední rozhodnutí v otázce souvisejících řízení je považováno rozhodnutí 189/87 *Katfelis v. Bankhaus Schröder, Münchmeyer, Hengst and Co.* ESD zde konstatoval, že pro aplikaci článku 6 odst. 1 musí existovat mezi různými žalobami vznesenými týž žalujícím proti různým žalovaným spojením takového druhu, že je prospěšné rozhodnout žaloby společně za účelem odstranění rizika, že by vznikla neslučitelná rozhodnutí vycházející z různých řízení.

Z dalších rozhodnutí lze jmenovat C-365/88 *Kongress Agentur Hagen v. Zeehaghe* (existence souvislosti mezi hlavní a zajišťovací žalobou, determinace přípuštění žaloby národním právem), C-341/93 *Danvaern v. Otterbeck* (dopad článku 6 odst. 3 na separátní žaloby, nikoli na pouhé procesní obrany).

Ochrana pokojného stavu

J I Ř Í N Y K O D Ý M

Institut ochrany pokojného stavu byl znám již v římském právu. V našem právním prostředí byl poprvé institucionálně zakotven v obecném občanském zákoníku z roku 1811 (dále jen „o. z.“). Následovala pak úprava provedená tzv. středním občanským zákoníkem z roku 1950 (dále jen „s. o. z.“). Posléze občanským zákoníkem z roku 1964 (dále jen „obč. zák.“) a konečně úprava občanského zákoníku z roku 1964 provedená velkou novelou zákonem č. 509/1991 Sb. Nyní se v rámci rekodifikace soukromého práva připravuje jeho nová úprava.

Problematika ochrany pokojného stavu je zajímavá z dvojího hlediska. Jednak jako zcela zvláštní prostředek právní ochrany, který si proto zaslouží, aby mu byla věnována větší pozornost než dosud, jednak proto, že na něm lze dokumentovat krizi soukromého práva, která započala v 50. letech minulého století.

Nejprve tedy několik slov k pojmu ochrany pokojného stavu. Vymezení tohoto pojmu čimlo vždy potřeba, což je zejména patrné z různého vymezení to-

hoto institutu v jednotlivých občanských zákonících. Viděno laickým pohledem, jde o ochranu faktického stavu. Za faktický stav lze označit situaci, kdy se po určitou historicky doložitelnou dobu vytvořil stav, který okolí vnímá jako právní. Cílem ochrany je zabránit komukoliv, ale i tomu, kdo tvrdí, že má právo, aby nemohl svémocí zasáhnout do tohoto faktického stavu, a naopak byl nucen se obrátit na instituce státu a u nich se domáhat svého práva.

Z právního hlediska je však vymezení pojmu pokojného stavu výrazně obtížnější. Vezmeme-li historicky první úpravu provedenou o. o. z., pak ta vycházela zcela jednoznačně pouze z ochrany držby. V § 339 o. o. z. se uvádí, že: „ať je držba jakákoliv, nikdo není oprávněn, aby jí svémocí rušil. Kdo byl rušen, má právo u soudu se domáhat, aby byl zásah zapovězen a prokázaná škoda nahrazena“. V podstatě shodně ochranu pokojné držby upravila osnova občanského zákoníku, který byl připraven za první republiky. Ustanovení § 267 osnovy znělo: „Ať je držba jakáko-

JUDr. Jiří Nykodým,
soudce Ústavního
soudu ČR

Obecný občanský
zákoník (o. o. z.)

Sřídění občanský
zákoník (s. o. z.)

Obč. zák.

Zák. č. 509/1991 Sb.

PRÁVNÍ FÓRUM 5 2005

2. ročník
31. 5. 2005

Evropský justiční prostor ve věcech civilních

Část IV.

Speciální pravomoci podle nařízení Rady ES č. 44/2001/ES

JIRÍ VALDHANS, BARBORA PAVLOVÁ

Následující článek je dalším ze série statí věnovaných nařízení Rady ES č. 44/2001/ES, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech civilních a obchodních (dále jen „Nařízení“). V předcházejícím z této série článků se čtenář seznámil se základním rozčleněním jednotlivých pravidel na určení pravomoci podle Bruselského nařízení a zároveň podrobněji o pravomoci obecné a obou pravomocech alternativních.

Dnes se budeme věnovat jednotlivým pravidlům v rámci speciální pravomoci, a to pravomocím v oblasti pojišťovacích smluv, spotřebitelských smluv a individuálních pracovních smluv.

Speciální pravomoci

Speciální pravidla pro určování pravomoci byla vypracována pro tři okruhy smluvních vztahů, u kterých panuje zájem ochránit slabšího smluvního partnera. Slabší pozice jedné ze stran je u těchto smluvních vztahů reflektována i v hmotném právu a toto „protažení“ ochrany i do procesní oblasti se jeví jako logické zakončení komplexního zajištění fakticky slabšího subjektu. Tímto slabším subjektem je myšlen pojištěnec, spotřebitel a zaměstnanec – speciální pravidla jsou tedy stanovena pro smlouvy pojišťovací, spotřebitelské a pracovní. Nastíněné subjekty jsou pravidelně právními řády považovány za subjekty méně in-

formované, které nejsou schopny se bez problémů orientovat ve spleťtých ustanoveních smluv, potažmo dlouhých a nepřehledných obchodních podmínkách. Pozice silnějšího smluvního partnera je navíc často tak výrazná, že o obsahu těchto smluv nemůže slabší strana vyjednávat, a jedná se tak o smlouvy adhezní. Rozbor ochrany poskytované hmotným právem není náplní tohoto článku, v procesní oblasti je protekce slabší strany možné dosáhnout buď omezením možnosti uzavřít prorogační dohodu, či určením fóra ve prospěch slabší strany.¹⁾

Procesní pravidla pro tři výše uvedené typy smluv mají, jak ostatně vyplývá z jejich názvu, povahu *lex specialis* k obecnému pravidlu v čl. 2 a alternativním pravidlům v čl. 5 a 6. Obecná a alternativní pravidla jsou jimi nahrazena a speciální pravidla musí být zájmem vždy respektována. Pro uplatnění všech pravidel vztahujících se ke třem výše uvedeným typům kontraktů je společné, že se uplatní pouze tehdy, jestliže žalovaný má domicil na území některého členského státu.²⁾ V opačném případě se uplatní vnitrostátní pravidla o mezinárodní pravomoci soudů.

1) Rozehnalová, N. – Týč, V.: Evropský justiční prostor v civilních otázkách. Masarykova univerzita, Brno 2003, str. 219.

2) Viz čl. 4 nařízení Brusel I.

Pojišťovací smlouvy

Soubor pravidel pro pojišťovací smlouvy je upraven v čl. 8 – 14.³⁾ Nařízení samotné nekonkretizuje, co považuje za věci pojišťovací. Náplň tohoto pojmu nebude však vyplývat z některého národního právního řádu, ale měla by se odvíjet od autonomního výkladu,⁴⁾ jak judikoval ESD například v rozhodnutí C-29/76 *LTU v. Eurocontrol*.⁵⁾ Vycházet můžeme z celkového zaměření Nařízení – na věci občanské a obchodní. Musí se tedy jednat o soukromoprávní typ pojištění. Vyloučena je oblast sociálního zabezpečení. Ze samotných čl. 8 – 14 můžeme vyvodit dohodu na pojištění nemovitostí, odpovědnosti, zdraví, života či nehod. Nařízení nerozlišuje mezi situacemi, kdy je pojišťovací smlouva uzavřena čistě dobrovolně, či se jedná o smluvní přímus (např. zákonné pojištění odpovědnosti za škody způsobené provozem motorového vozidla).

Základní pravidlo uvedené v čl. 9 odst. 1 písm. a) se příliš neliší od základního pravidla v čl. 2 – pojistitel může být žalován u soudu členského státu, v němž má bydliště.⁶⁾ Přísmeno b) již obsahuje pravidlo ve prospěch slabší strany, neboť stanoví, že žaloba podaná pojistníkem, pojištěným či osobou oprávněnou může být podána u soudu místa⁷⁾ žalobce. Spolupojistitel může být žalován ve státě, v němž je žalován hlavní pojistitel. Není nezbytně nutné, aby na území členského státu bylo bydliště pojistitele – za ekvivalentní variantu Nařízení považuje i zastoupení, provozovnu či pobočku.

Pro situace, kdy je pojištěna nemovitost či odpovědnost, umožňuje čl. 10 podat na pojistitele žalobu krom výše uvedeného také v místě, kde nastala škodná událost. Není rozhodující, zda byly zároven škodnou událostí dotčeny také movitosti zahrnuté do stejné pojistky jako nemovitost a poškozené stejnou událostí. V případech, kdy je pojištěný žalován poškozeným, může být pojistitel žalován u stejného soudu jako tento pojištěný. To ovšem za předpokladu, že je to možné v souladu s právním řádem fóra.

Jestliže hodlá žalobu podat pojistitel, může tak v souladu s čl. 12 učinit pouze ve státě, v němž je do-

3) V Úmluvě Brusel I se jednalo o články 7 – 12 bis. Vzhledem k tomu, že ESD se zatím vždy vyjadřoval pouze k Úmluvě, bude v následujícím textu v částech, které se budou zabývat rozhodnutími ESD, odkazováno na číslo článku jak v nařízení, tak v Úmluvě.

4) Rozeňmalová, N. – Týč, V.: Evropský justiční prostor v civilních otázkách. Masarykova univerzita, Brno 2003, str. 219.

5) V souladu s tímto rozhodnutím by neměl být výklad pojmu komunitárního práva prováděn podle národního právního řádu některého z členských států, ale primárně podle účelu a systematicky interpretovaného právního aktu a sekundárně v souladu se základními právními pravidly vyplývajícími z národních právních řádů členských států.

6) Pojistitelem bude právnická osoba, proto hovořit o bydlišti se autorům tohoto článku nezdá nejvhodnější, ale v textu autorů používají terminologii oficiálního překladu nařízení.

7) Rozuměj ve státě, v němž má domicil žalobce.

micilován žalovaný subjekt (pojistník, pojištěný či oprávněná osoba).

Strany sporu mohou uzavřít také prorogační dohodu ve prospěch soudů jiného státu než v přecházejících případech. Tato možnost je však značně omezena oproti možnostem uvedeným v čl. 23 Nařízení. Mezi tato omezení patří zejména následující:

1. strany tak mohou podle čl. 13 učinit až po okamžiku vzniku sporu;
2. dohoda může být stanovena pouze ve prospěch pojistníka, pojištěného či oprávněné osoby v pozici žalobce;
3. jestliže má pojistitel i druhá strana domicil v tomtéž státě, mohou být prorogovány pouze soudy tohoto státu.

Judikaturu ESD v této oblasti rozhodně nelze označit za bohatou, zmínit je možné alespoň následující rozhodnutí C-412/98 *Group Josi Reinsurance Company SA v. Universal General Insurance Company (UGIC)*. Kanadská pojišťovací společnost UGIC pověřila svého brokera – francouzskou společnost Euromepa, aby zprostředkovala zajišťovací smlouvu. Euromepa nabídla podíl 7,5 % na zajišťovacím kontraktu společností Group Josi, sídlící v Bruselu, s tím, že hlavním zajištělem bude Union Ruck s 24 % a druhým Agrippina Ruck s 20 %. Group Josi nabídku přijal, ovšem následně hlavní zajistitel od smlouvy odstoupil a Agrippina Ruck snížila svůj podíl na 10 %. V roce 1991 brokerská společnost doručila Group Josi první vyúčtování, podle něhož měla Group Josi na základě svého podílu na zajišťovací smlouvě zaplatit závazek ve výši 54679,34 CAD.

Group Josi odmítla částku uhradit s tím, že ke kontraktu přistoupila na základě poskytnutí nepravdivých údajů. UGIC v roce 1994 podala u Obchodního soudu ve francouzském Nanterre žalobu proti Group Josi. Ta namítla jednak nepřislušnost nanterreského soudu s tím, že jediným místně příslušným je Obchodní soud v Bruselu, neboť tam má Group Josi své sídlo, a dále rozporovala použití ustanovení francouzského civilního kodexu na tento případ. Nanterreský soud však v rozsudku konstatoval, že UGIC je společnost založená podle kanadského práva bez místa podnikání uvnitř Společenství, a tudíž výhrada nepřislušnosti založená na ustanoveních Konvence zde nemůže být uplatněna. Group Josi se odvolala k apelačnímu soudu ve Versailles, který se obrátil na ESD se dvěma žádostmi o výklad:

1. Týká se Bruselská úmluva z 27. září 1968 o pravomoci soudů a výkonu rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních jen „intra-komunitárních“ sporů, nebo je ji možné aplikovat i na spory „do Společenství integrované“. Přesněji – může se odpůrce sídlící ve smluvním státu odkázat na speciální jurisdikční normy Konvence ve sporu se žalobcem, jenž má sídlo v Kanadě?

2. Je možné speciální jurisdikční normy ve věcech pojištění, jak je stanoví čl. 7 a násl. Bruselské konvence, použít ve věcech souvisejících se zajištěním?

ESD dospěl v odpovědi na otázku č. 1 k závěru, že Bruselská úmluva je v zásadě aplikovatelná i v takovýchto případech. Výjimkou by byla pouze výslovná opatření Úmluvy stanovící aplikovatelnost pouze za podmínek, že žalobce sídlí či je občanem smluvního státu.

Pokud jde o odpověď na druhou otázku, ESD konstatoval, že speciální procesní pravidla podle čl. 7 až 12a se nevztahují na spory mezi zajištěným a zajišťovatelem. Ustanovení Úmluvy mají posílit pozici pojištěného, který zpravidla podepisuje předpřípravené pojistné smlouvy, o jejichž podmínkách není možné vyjednat, proti pojistiteli, který je vždy v ekonomicky silnější pozici. Vztah mezi zajištěným a zajištěním však nedává důvod k takovému zvýhodnění, neboť obě smluvní strany jsou v tomto případě profesionálové a u žádného z nich není předem možné předpokládat slabší ekonomickou pozici.

Spotřebitelské smlouvy

Vztahy mezi podnikatelem na straně jedné a spotřebitelem na straně druhé jsou další skupinou vztahů zasluhujících si podle autorů Nařízení (Úmluvy) zvýšenou pozornost, která je jim věnována v čl. 15 – 17.⁸⁾ Zvláštní zřetel si však nevyšloužili spotřebitelské smlouvy jako celek, ale pouze jejich určitá výše. Aby bylo možné aplikovat speciální pravidla v Oddílu 4 Hlavy II Nařízení (dále jen Oddíl 4), musí se

o spotřebitelskou smlouvu o koupi movitých věcí na splátky,

o spotřebitelskou smlouvu týkající se splátek na půjčku nebo o jiný typ úvěrového obchodu na financování koupě movitých věcí,

o další smlouvy, v nichž jedna ze stran vystupuje v rámci své profesionální podnikatelské činnosti. Tímto ustanovením se Nařízení odchyluje od Úmluvy, která byla více než na povahu činnosti subjektů zaměřena na překonsenzuální fázi vztahu.⁹⁾ Zamýšlený dosah Nařízení by měl být širší, měl by také zahrnovat elektronické obchody. Zároveň dopadá pouze na tzv. pasivního spotřebitele.^{10), 11)}

⁸⁾ Dříve čl. 13 – 15 Úmluvy. Text Úmluvy obsahoval drobné odchylky od současné dikce Nařízení.

⁹⁾ Viz čl. 13 bod 3 Úmluvy – smlouvy o dodávce zboží nebo služeb, jejímž uzavřením předcházela výslovná nabídka adresovaná spotřebiteli nebo reklama.

¹⁰⁾ Spotřebitel nejzřetelněji nakupovat zboží či služby do jiného státu, než kde je domicilován.

¹¹⁾ Rozehnalová, N. – Týč, V.: Evropský justiční prostor v civilních otázkách, Masarykova univerzita, Brno 2003, str. 225.

Vyloučeny z dosahu tohoto oddílu jsou smlouvy přepravní kromě případů, kdy přeprava zahrnuje zároveň i ubytování.

Podobně jako u pojišťovacích smluv není nutné, aby měl podnikatel bydliště na území členského státu, postačuje zřízení pobočky, provozovny či zastoupení.

Základní procesní pravidla pro výše nastíněný typ smluv jsou obsažena v čl. 16 Nařízení.¹²⁾

1. Spotřebitel může druhou stranu kontraktu žalovat buď ve členském státě, kde má tento druhý účastník bydliště, nebo u soudů členského státu, v němž má bydliště on sám.

2. Obrácené žalování může být spotřebitel pouze ve členském státě, kde má domicil on sám.

Nedotčena těmito pravidly zůstává možnost podat vzájemnou žalobu u soudu, u něhož je projednávána původní žaloba.

Pro oblast spotřebitelských smluv již není judikatura ESD tolik skopná, jak tomu bylo u smluv pojišťovacích. Je zřejmé, že jednou ze základních interpretáčních obtíží, se kterou se musel ESD vyrovnat, byla definice spotřebitele, respektive vymezení smluv možných zahrnout pod aplikaci pravidel v Oddílu 4. Mezi rozhodnutí stávících dělící linií mezi podnikatelský a spotřebitelský status je rozhodnutí C-464/01 *Johann Gruber v. Bay Wa AG*. Pan Gruber byl zemědělcem, který vlastnil hospodářství v Horním Rakousku blízko hranice s Německem. V hlavní nemovitosti tohoto hospodářství obýval se svojí rodinou zhruba 10 místností (pro soukromé účely). Zbytek byl využit pro umístění strojů, obilné sílo a pro skladování části (asi 15 %) krmiva pro chov prasat. Pro soukromé účely byla využíváno zhruba 60 % nemovitosti. Bay Wa se sídlem v Německu provozovala tamtéž několik oddělených podniků, mimo jiné obchod se stavebním materiálem a prodejnu se zahradnickými potřebami. Posledně jmenovaná prodejna distribuovala v Rakousku reklamní materiály. Pan Gruber se dozvěděl o společnosti Bay Wa z těchto reklamních letáků. Telefonicky se informoval u zaměstnance společnosti Bay Wa na různé druhy sřešních tašek a cen, uvedl svoje jméno a adresu, ovšem bez zmínky, že se jedná o zemědělce. Při osobním kontaktu pan Gruber již společnost Bay Wa o provozování zemědělské činnosti informoval, ale nekonkretizoval, zda nemovitost, pro niž měly sloužit kupované sřešní tašky, slouží k podnikatelským nebo soukromým účelům.

Tašky vykazovaly určité barevné odlišnosti a sřešča musela být opravena. Pan Gruber se poté jal na základě záruky vymáhat u rakouských soudů vrácení kupní ceny tašek ve výši zhruba 260 tis. ATS a nákladů na odstranění vadného stavu ve výši zhruba 150 tis. ATS. Bay Wa podala námitku nepravomoci

¹²⁾ Opět je vyloučen dopad pravidla obecného i pravidel alternativních, výslovně upozorňuje na čl. 5 odst. 1 Nařízení.

rakouských soudů, která však byla zamítnuta. Bay Wa se následně odvolala k Oberlandesgerich v Linzi. Ten již nesdílel názor soudu nižšího stupně, domníval se, že podstatné jsou objektivní skutečnosti transakce – v tomto případě svědčily spíše pro podnikatelské posouzení. Informace poskytnuté panem Gruberem, že vlastní zemědělský podnik, chce vyměnit tašky na svém hospodářství a koupě tašek ve výši 24 tis. mohly opodstatněně vést prodávajícího k názoru, že se jedná o podnikatelskou smlouvu. Pan Gruber podal opravný prostředek k Oberster Gerichtshof s odůvodněním, že nepodnikatelský účel transakce převažoval. Podle jeho názoru byl jeho smluvní partner povinen se o tomto informovat, a případný omyl jde tedy k tíži smluvního partnera. Oberster Gerichtshof jednání přerušil a vznesl k ESD následující otázky:

1. Je nutné pro zjištění spotřebitelského statusu subjektu považovat za určující znak převahy podnikatelského či soukromého účelu transakce? V závislosti na kterých kritériích je možné převahu účelu posoudit?
2. Je pro účely transakce nutné brát v úvahu skutečnosti objektivně zřejmé z hlediska smluvního partnera spotřebitele?
3. Může být smlouva v pochybnostech pokládána za smlouvu spotřebitelskou?

ESD konstatoval, že samotný pojem spotřebitele musí být vykládán autonomně (viz např. rozhodnutí *LTU v Eurocontrol*). Dále uvedl, že základní pravidlo o pravomoci je uvedeno v čl. 2 Úmluvy (Nařízení). Odchyly od této zásady jsou možné jen v taxativně vymezených případech. Tato odchylná pravidla musí být vykládána restriktivně v tom smyslu, že nemožno vést k výkladu jdoucímu nad rámec případů výslovně upravených Úmluvou (Nařízením). Účelem pravidel v Oddílu 4 je zajistit spotřebiteli, jako slabší a méně zkušené straně kontraktu, odpovídající ochranu a zároveň jej neodrazovat od žaloby tím, že by ji musel podat u soudu státu, v němž má bydliště podnikatel. Oddíl 4 se vztahuje pouze na konečného spotřebitele nevykonávajícího podnikatelskou či obchodní činnost.

Dopad tohoto oddílu nesmí být rozšiřován na osoby, u nichž tato zvláštní ochrana není odůvodněná (viz další rozhodnutí např. *Benincasa, Bertrand*). Podle Soudního dvora může být jeden a tentýž subjekt považován v rámci některých transakcí za spotřebitele a v rámci jiných za podnikatele. U spotřebitelských transakcí se však musí jednat o činnost stojící zcela mimo podnikatelský účel. Jediným cílem těchto transakcí musí být uspokojení soukromých potřeb.

Jestliže je smlouva uzavřena za účelem spojeným s podnikatelskou činností, musí být účastníci této transakce považováni za zcela rovné bez nutnosti nějaké zvláštní ochrany. Na tomto tvrzení nemění nic ani fakt, že dotčená smlouva sleduje zároveň i soukromý účel, není-li účel podnikatelský zanedbatelný. Pro využití pravidel v Oddílu 4 není nutné, aby spotřebitelský účel transakce převažoval, pouze podnikate-

lenský účel nesmí být zanedbatelný. Je věcí účastníka, který se dovolává spotřebitelského statusu, aby doložil, že podnikatelský účel smlouvy zanedbatelný byl. Vnitrostátní soud by měl přihlédnout nejen k obsahu a účelu uzavřené smlouvy, ale také k objektivním okolnostem provázající její uzavření. Soud by se měl opřít zejména o důkazy objektivně vyplývající ze spisu. Pokud bude z těchto důkazů možné dovodit zanedbatelnost či zanedbatelnost podnikatelského účelu, nemusí soudy již dále zkoumat, zda tento účel byl druhé straně kontraktu znám či nikoliv.

Jestliže však nebude možné z objektivních důkazů ve spisu doložit, zda se transakce s dvojným účelem zanedbatelně týkala podnikatelské činnosti, bude nutné takovou smlouvu považovat za smlouvu spotřebitelskou. Soud však bude muset ověřit, zda druhá strana oprávněně nemohla předpokládat, že se jedná o podnikatelský účel (kdyby spotřebitel např. použil papír s podnikatelskou hlavičkou, nechal dodat zboží do místa podnikání či zmínil možnost odpočtu DPH). Tyto případy je nutné posoudit tak, že se jednotlivec sám vzdal možnosti využít ochrany poskytované Oddílem 4 Nařízení.

Dalším z rozhodnutí reagujících na tento problém, konkrétně na uzavření budoucího obchodu, je rozhodnutí C-269/95 *Francesco Benincasa v. Dentalkit Srl*. V tomto případě mezi sebou italský občan, pan Benincasa a společnost Dentalkit se sídlem ve Florencii uzavřeli franchisingovou smlouvu. Tato smlouva byla sjednána za účelem otevření nového obchodu společnosti v Mnichově. Dentalkit zmocnila Benincasu k prodeji jejich zboží a poskytla mu exkluzivní práva na užívání jejich obchodní známky v rámci určené oblasti. Společnost se dále zavázala dodávat Benincasovi zboží nesoucí její obchodní známku, poskytnout mu náležité školení, reklamu i promotion a nakonec také slibila neotvírat žádné jiné obchody v dané geografické oblasti.

Benincasa se zavázal vybavit provozovnu na vlastní náklady, prodávat pouze výrobky společnosti Dentalkit a nezveřejňovat žádné informace či dokumenty týkající se společnosti. Dále se zavázal zaplatit jednorázovou částku za technickou a obchodní asistenci poskytnutou při otevření obchodu a k tomu platit každý rok 3 % z celkového obrátu.

Strany do smlouvy vložily doložku, podle které byla pravomoc řešit veškeré jejich spory týkající se výkladu, provádění či jiných aspektů smlouvy světe na soudům ve Florencii.

Pan Benincasa zaplatil za asistenci a uskutečnil několik koupí, za které však nikdy nezaplatil. Poté přestal obchodovat úplně. Obrátil se na německý soud a podal žalobu na neplatnost franchisingové smlouvy podle německého práva. Tvrdil, že vzhledem k neplatnosti celé smlouvy je neplatná také doložka určující pravomoc italských soudů. Dále prohlásil neplatnost jednotlivých dílčích kupních smluv vyplývajících ze smlouvy hlavně. Benincasa tvrdil, že vzhle-

dem k článku 5 odst. 1 Úmluvy (Nařízení obsahuje shodné pravidlo) má být pravomoc svěřena německým soudům, a to vzhledem k místu uskutečnění závazku. Dále prohlásil, že by měl být označen jako spotřebitel podle článků 13 a 14 odst. 1 Úmluvy, protože ve skutečnosti nikdy nezačal s druhou stranou obchodovat.

Německý soud se obrátil na ESD s otázkami, zda může být Benincasa označen za spotřebitele a zda je smluvní doložka platná. ESD v této věci konstatoval, že specifická ochrana podle uvedených článků není zaručena pro případy smluv, které jsou uzavřeny za obchodním účelem, a to ani když tato obchodní aktivita není uskutečněna ihned a je plánována do budoucna. Status spotřebitele má pouze konečný spotřebitel, který není zapojen do obchodních aktivit. Stanovil proto, že panu Benincasovi tento ochranný status být poskytnut nemůže. Další otázku zodpověděl tak, že soudy smluvního státu, které byly v rámci smlouvy označeny jako pravomocné k rozhodování případných sporů mají exkluzivní pravomoc vzhledem k tomu, že doložka byla sjednána platně. Platí to i v případě, že by celá smlouva byla označena za neplatnou.

Interpretací splátkového prodeje se zabýval ESD v případě 150/77 *Bertrand v. Paul Ott KG*. Jednalo se zde o koupi zboží na splátky, kdy německá společnost uzavřela smlouvu o koupi zboží se společností francouzskou. V této smlouvě se dohodli, že stanovená cena bude zaplácena ve dvou splátkách. Francouzi se dostali s placením do prodlení a německý soud vynesl rozsudek stanovující povinnost zaplatit. Tento rozsudek byl uznán vykonatelným francouzskými obecnými soudy. Společnost Bertrand se odvolala k francouzskému kasačnímu soudu, který vyslovil názor, že podle Bruselského nařízení soudní jednání může být uskutečněno pouze v zemi, v níž má kupující domi-cil, což jsou v tomto případě soudy francouzské.

Za účelem spravedlivého rozhodnutí případu se kasační soud otázal ESD, zda se v uvedeném případě jednalo o prodej na splátky, tak jak jej popisuje článek 13 odst. 3 Bruselského Nařízení, a zda kupující požíval ochrany podle článku 14 odst. 2. ESD se nejprve zaměřil na vymezení pojmu prodej na splátky, a to z důvodu značných rozdílů v právních úpravách jednotlivých států. Definice podaná ESD zní: „Prodejem na splátky se rozumí transakce, při které je kupní cena zaplácena v několika platbách nebo která je připojena k finanční smlouvě.“ Dále ESD stanovil, že kupujícím musí být vzhledem k jejich slabší ekonomické pozici oproti prodávajícím poskytnuta ochrana. Tu jim dává článek 14 odst. 2, který však vymezuje kupující jako soukromé konečné spotřebitele, kteří nejsou zapojeni do podnikatelské sféry. ESD musel na základě těchto skutečností konstatovat, že společnost Bertrand se v žádném případě nemůže dovolávat ochrany podle článku 14 odst. 2, protože se

nejedná o konečného spotřebitele, ale o podnikatelský subjekt.

Soudní dvůr odpovídal i na dotazy týkající se interpretace vztahu čl. 13 Úmluvy (čl. 15 Nařízení) a čl. 5 odst. 1 Úmluvy (Nařízení). Učinil tak např. v rozhodnutí C-96/00 *Gabriel*. Rakouský občan Gabriel obdržel několik dopisů od německé společnosti Schlank&Schick. Ty ho přesvědčovaly, že vyhrál částku blízkou se 50 tis. ATS a že je oprávněn obdržet tuto částku pod jedinou podmínkou, a to, že si objedná zboží z příloženého katalogu. Dopis obsahoval mimo jiné formulace: „...máte právo na 100 % Vaší výhry, pokud si zároveň objednáte zboží; stále máte nárok na svou výhru, musíte ale jednat rychle; skutečně chcete přijít o svoje peníze?“ Zároveň zásilka obsahovala dopis s faksimilí vkladní knížky na uvedenou částku. Malým písmem na rubu byly vtištěny informace, že vyplacení uvedených výherních částky nepředstavuje pro společnost žádný závazek. Gabriel zboží objednal, bylo mu doručeno, ale bez výhry. V průběhu sporu vystala otázka, zda očekávání p. Gabriela představuje smluvní nárok podle čl. 13 Úmluvy či čl. 5 odst. 1, nebo nárok z deliktu či kvazideliktu podle čl. 5 odst. 3. ESD připomněl, že koncept deliktního jednání podle čl. 5 odst. 3 se vztahuje na otázky, které se týkají odpovědnosti žalovaného a nelze je podřadit pod jednání smluvní povahy podle čl. 5 odst. 1. Zároveň uvedl, že pravidla podle čl. 13 Úmluvy (čl. 15 Nařízení) jsou pravidly speciálními k oběma výše uvedeným. Rozhodujícím faktem tedy bude, zda se jedná o nárok smluvní či mimo-smluvní povahy. ESD si vypomohl Giulianovou a Gardovou zprávou k Úmluvě o právu rozhodném pro smluvní závazky (Řím I), která má pokrýt i situace, kdy obchodník učiní kroky k poskytnutí zboží či služeb, zejména tzv. „podomní prodej“. Kroky „nezbytné k uzavření smlouvy“ bezpochyby zahrnují i výše nastiněné jednání německé společnosti. ESD proto její jednání označil za jednání smluvní, spadající pod dosah aplikace čl. 13 Úmluvy. Také proto, že pan Gabriel vystupoval jako konečný soukromý odběratel, neboť zboží nabízené společností Schlank&Schick objednal pro osobní použití bez návaznosti na jeho profesní činnost. Z těchto důvodů je spor, v němž se spotřebitel domáhá na zásilkové společnosti vyplacení výhry, kterou zřejmě získal, žalovatelný u stejného soudu, který by měl pravomoc zabývat se samotnou smlouvou uzavřenou tímto spotřebitelem.

Na první pohled podobná věc byla posouzena v rozhodnutí C-27/02 *Engler v. Janus Verand GmbH*, kdy v Rakousku domicilovaná paní Engler dostala poštou zásilku od německé společnosti Janus Verand. Dopis obsahoval „poukázku k vyplacení“, která v adresátce vyvolala představu, že vyhrála částku téměř půl milionu ATS. Součástí zásilky byl i katalog s formulářem „nezávazná zkušební objednávka“. V poukázce byly pojmy jako „potvrzení, osobní – nepředatelné“. Paní Engler zaslala společnosti Janus pouze poukázku k vyplacení. Poté, co jí žádná částka

vyplacena nebyla, neboť společnost Janus Verand tak odmítla učinit, podala u rakouského soudu žalobu, přičemž svůj nárok odůvodnila vznikem deliktů odpovědnosti. Rakouský Oberlandesgericht Innsbruck si opět nebyl jistý, zda má tuto situaci podřadit pod čl. 5 odst. 1, čl. 5 odst. 3 či čl. 13 (čl. 15 Nařízení). Tento spor se od předcházejícího C-96/00 liší tím, že zde nebylo vydání výhry viditelně provázáno, respektive číneho závislé na objednáním zboží u společnosti Janus Verand. Základní otázka tedy zněla, zda výše nastíněná žaloba má být chápána jako žaloba na základě smluvní odpovědnosti, či naopak žaloba na základě odpovědnosti deliktů, resp. kvasideliktů. Soudní dvůr konstatoval, že paní Engler sice splňuje předpoklady spotřebitele pro pouťby čl. 13 (čl. 15 Nařízení) a společnost Janus Verand učinila kroky, jejichž účelem bylo přimět spotřebitele k uzavření smlouvy, paní Engler však žádné kroky k uzavření smlouvy nečinila a snahu společnosti Janus Verand na uzavření smlouvy neopřetovala. Žádosti o výhru na sebe paní Engler ani nevzala jakýkoliv závazek vůči společnosti Janus Verand. Její žaloba proto nemůže být považována za žalobu ze smluvního vztahu, a proto na ni není možné aplikovat čl. 13 (čl. 15 Nařízení) jako v předcházejícím případě, neboť z důlce tohoto ustanovení vyplývá, dopadá na smlouvy spotřebitelem uzavřené.

Vztah čl. 13 (čl. 15 Nařízení) a čl. 4 Úmluvy i Nařízení byl posuzován např. v rozhodnutí C-318/93 *Wolfgang Brenner a Peter Noller v. Dean Winter Reynolds Inc.* To ujasnilo otázku případů, kdy jedna ze smluvních stran nemá domicil ve smluvním státě, avšak má tam pobočku, agenturu či jinou organizační složku, a druhá strana je spotřebitel. Nařízení zde připouští výjimku z pravidla stanoveného ve čl. 4, které uvádí, že pokud žalovaný nemá domicil ve smluvním státě, soudní řízení se neřídí Nařízením, ale právem smluvního státu, v němž se řízení vede.

Podnikatelé Brenner a Noller, oba mající domicil v SRN, uzavřeli komisionářskou smlouvu s makléřskou společností Dean Winter Reynolds Inc., která v Německu inzerovala přes společnost Dean Winter Reynolds GmbH se sídlem v Německu. Kontakt mezi oběma smluvními stranami však zprostředkovávala společnost jiná, a sice MWB mbH mající sídlo také v Německu, která však byla nezávislá na straně žalované. Žalobci Brenner a Noller požadovali po americké společnosti náhradu škody za rozumově nepodložené spekulace s jejími majetkem, při kterém přišli o velkou sumu peněz, a bezdůvodně obohaceni. Obrátili se na německý soud, který však vyřkl nedostatek pravomoci vzhledem k sídlu strany žalované. Odvolací soud shledal, že žádná pobočka, agentura ani jiná provozovna strany žalované nejednala jako prostředník při provádění smlouvy mezi spornými stranami. Z tohoto názoru vyvodil, že žalobce nemůžou zabývat soudní řízení ve státě, v němž je domicilován. Svou argumentaci podložil ustanovením čl. 4 odst. 1 Nařízení. Za těchto okolností se dotázal ESD

na správnost svých závěrů. ESD odpověděl, že soudy státu, v němž má spotřebitel domicil, mají pravomoc v řízeních podle čl. 14 odst. 1, pokud druhá strana má domicil ve smluvním státě nebo zde má pobočku, agenturu či jinou provozovnu. V tomto případě však německá pobočka do smluvního vztahu nijak nezasažovala, a tudíž pravomoc dána nebyla.

Podobně jako je tomu u pojistovacích smluv, je i u smluv spotřebitelských omezena možnost prorogace pravomoci. Důvodem pro toto omezení je opět obava z možného zneužití tohoto institutu silnějším subjektem. Nelze však zapominat, že prorogace je omezena pouze pro situace uvedené v čl. 15 Nařízení. V ostatních případech dopadá na prorogační ujednání čl. 23 Nařízení. Omezení prorogace v čl. 17 jsou následující:

☞ Prorogační dohoda může být uzavřena až po vzniku sporu – toto ustanovení vylučuje možnost prorogovat soudy v obchodních podmínkách příložených k samotné smlouvě, se kterými se pravidelně spotřebitel nijak podrobně neseznamuje.

☞ Dohoda umožňuje spotřebiteli přenést žalobu k jiným soudům než určeným v souladu s pravidly podle čl. 16 – ustanovení dává možnost změny pouze ve prospěch spotřebitele, nikoliv druhého kontrahujícího subjektu.

☞ Dohoda může prorogovat soudy státu, v němž má již jak spotřebitel, tak jeho smluvní partner domicil, není-li to v rozporu s právním řádem tohoto státu.

Individuální pracovní smlouvy

Problematika individuálních pracovních smluv nebyla v Úmluvě komplexně upravena. Úmluva obsahovala pouze kusou úpravu v čl. 5 odst. 1, podle něhož se za místo plnění závazku z individuální pracovní smlouvy považovalo místo, kde pracovník obvykle vykonává práci, a pokud těchto míst bylo více, tak místo, kde se nacházela provozovna zaměstnavající pracovníka. Toto ustanovení však nebylo zařazeno mezi speciální pravomoci, ale bylo součástí pouze první alternativní pravomoci. Díky Nařízením tak v podstatě „přejala“ myšlenku ochrany zaměstnance, jak ji již předtím znala Římská úmluva o právu rozhodném pro smluvní závazky.

Nařízení upravuje procesní pravidla pro individuální pracovní smlouvy v Hlavě II Oddíl 5 čl. 18 – 21. Stejně jako v obou předcházejících případech není nutné, aby zaměstnavatel byl domicilován na území členského státu, ale postačuje, když tam má pobočku, provozovnu či zastoupení.

Zaměstnavatel může být zaměstnancem žalován buď v místě, kde má bydliště (to zatím koresponduje s obecným pravidlem o pravomoci v čl. 2), nebo v jiném členském státě, a to:

1. ve státě, kde zaměstnanec obvykle vykonává svoji práci nebo kde ji obvykle vykonával naposledy [čl. 16 bod 1 písm. a)];
2. ve státě, kde se nachází provozovna, která zaměstnance přijala, jestliže tento nevykonává práci pouze v tomto státě [čl. 16 bod 2 písm. b)].

Oproti tomu zaměstnavatel může žalovat zaměstnance pouze u soudů členského státu, kde má zaměstnanec domicil (čl. 20). Právo na podání vzájemné žaloby u soudu státu, kde je zahájeno původní řízení, tím není nijak dotčeno.

Na tomto místě považujeme za nezbytné upozornit, že v souladu s čl. 35 odst. 1 Nařízení není nedržení těchto speciálních pravidel důvodem pro odeření uznání takového rozhodnutí na území jiného členského státu. Tím se speciální pravidla pro určení pravomoci pro spory z individuálních pracovních smluv výrazně odlišují od speciálních pravidel pro pojišťovací a spotřebitelské smlouvy.

Pro interpretaci pojmu místa, kde zaměstnanec obvykle vykonává svoji činnost, je možné využít judikaturu ESD k čl. 5 odst. 1 Úmluvy, který tento pojem také obsahoval. Jedná se např. o rozhodnutí C-383/95 *Petrus Rutten v. Gross Medical Ltd.* Pan Rutten byl zaměstnanec společnosti Cross Medical BV, společnosti založené podle nizozemského práva, pobočky britské společnosti Cross Medical Ltd. Po určité době se pan Rutten kvůli špatné finanční situaci Cross Medical BV stal zaměstnancem (uzavřel novou pracovní smlouvu) přímo Cross Medical Ltd. Svoji práci vykonával jak v Nizozemí, tak také zhruba z jedné třetiny i v dalších státech ES, nebo dokonce i mimo území členských států. Za svou práci vyjžděl z Nizozemí, kde si připravoval podklady pro cesty do jiných států, a také se sem po každé pracovní cestě vracel. Mzdu pobíral v britských librách. Poté, co byl ukončen jeho pracovní poměr i s Cross Medical Ltd., začal tuto o nedoplatky na mzdy před soudem v Amsterdamu. Proti rozhodnutí tohoto soudu, jenž nárokům pana Ruttenu vyhověl, se Cross Medical Ltd. odvolala a proti zrušovacímu rozhodnutí tohoto rozsudku se naopak odvolal pan Rutten k Hoge Raad den Nederlanden. Tento soud pokládal za nezbytné přerušit řízení a obrátit se na ESD s těmito dotazy:

1. Jestliže pracovník vykonává svou práci ve více než jedné zemi, jaká jsou kritéria, dle nichž je možné považovat jednu z těchto zemí za místo, kde pracovník obvykle vykonává svoji práci?
2. Je skutečnost, že tráví většinu své pracovní doby v jedné z těchto zemí, nebo skutečnost, že tráví

větší část pracovní doby v jiné zemi či zemích, rozhodující z tohoto hlediska?

3. Je skutečnost, že pracovník sdílí v jedné z těchto zemí a udržuje zde svoji úřadovnu, kde se připravuje a administrativně zajišťuje svoji práci, kterou však vykonává mimo tuto zemi, a kam se po každé cestě do zahraničí vrací, v tomto ohledu významná?

Podle ESD musí být čl. 5 odst. 1 Úmluvy interpretován v tom smyslu, že v případech, kdy pracovník vykonává svoji práci ve více státech, je za místo obvyklého výkonu činnosti nutné považovat místo, kde si pracovník zřídil reálné centrum jeho pracovních aktivit. Do úvahy je nutné brát fakt, že pracovník tráví většinu svého pracovního času v členském státě, kde si zřídil kancelář, v níž organizuje aktivity, které vykonává pro svého zaměstnavatele, a odkud se vrací z každé pracovní cesty.

ESD se zabýval výkladem čl. 5 odst. 1 také v kauze C-437/00 *Pugliese v. Finmeccanica*. Italská občanka paní Pugliese začala u mnichovského pracovního soudu svého zaměstnavatele italskou společnost Finmeccanica SpA o náhradu cestovních nákladů a ubytování v Mnichově. Tam na základě dohody pracovala pro dceřinou společnost tohoto zaměstnavatele, společnost Eurofighter. Původní zaměstnavatel v průběhu trvání smlouvy žádal návrat zaměstnankyně do centrály v Turíně. Následně se však dohodli na setrvání u dceřiné společnosti v Mnichově, ovšem první zaměstnavatel odmítl zaměstnankyni propíacet náhrady. Soudní dvůr při výkladu čl. 5 odst. 1 došel k závěru, že místo, kde zaměstnanec vykonává závazek k druhému zaměstnavateli, může být pro potřeby sporu s prvním zaměstnavatelem, jehož pracovní smlouva se zaměstnancem je pozastavena, místem, kde zaměstnanec obvykle vykonává svoji pracovní činnost. Toto místo však může být považováno za místo běžného výkonu pracovních povinností pouze tehdy, pokud má první zaměstnavatel v okamžiku uzavření pracovní smlouvy zaměstnance s druhým zaměstnavatelem zájem na výkonu služeb tímto zaměstnancem pro druhého zaměstnavatele, a to na místě určeném druhým zaměstnavatelem. Existence takového zájmu však musí být přesně a jednoznačně stanovena a musí zohledňovat všechny okolnosti případu.

Možnost uzavření prorogačních dohod je i v tomto případě omezena – prorogační dohoda může být uzavřena až po vzniku sporu nebo ve prospěch zaměstnance.

PRÁVNÍ FÓRUM 6 2005

2. ročník
30. 6. 2005

Evropský justiční prostor ve věcech civilních Část V.

Nařízení č. 44/2001 (ES), o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech

Pravomoc vylučná, pravomoc dohodnutá a podřízení se zahájenému řízení

NADĚŽDA ROZEHNALOVÁ

V předcházejících částech našeho seriálu jsme rozebrali pravomoci základní, alternativní a speciální. Bylo uvedeno, že osoba mající domicil na území členských států EU může být žalována jen u soudu místa, kde má svůj domicil. Výjimky mohou být činěny jen dle ustanovení nařízení. Rozlišování jednotlivých typů mezinárodních pravomocí má význam pro stanovení jejich vzájemného vztahu. Pravomoc základní může být zaměněna za pravomoci alternativní uvedené v člancích 5, 6 a 7. Přednost před těmito pravomocemi mají ve věcech pracovních, spouštěčelských a pojišťovacích pravidla o mezinárodní pravomoci uvedená v člancích 8 – 21.

V této stati se budeme zabývat mezinárodními pravomocemi vylučnými, kterými jsou myšlena pravidla o pravomoci uvedená v článku 22 a, není-li stanoveno jinak, pravomoc dohodnutá upravená v článku 23. Zvláštní úprava je dána v článku 24 – založení mezinárodní pravomoci (příslušnosti) podřízením se zahájenému řízení.

Pravomoc vylučná

Termínem „pravomoc vylučná“ označuje teorie mezinárodního práva soukromého takové situace, kdy je konstatováno státem, že určité věci mohou být rozhodovány jen jeho soudy. V důsledku toho nelze uznat rozhodnutí vydané v zahraničí. Rovněž řízení vedené v zahraničí nemůže mít žádné právní důsledky ve státě, který pro daný případ konstatuje vylučnou pravomoc svých soudů.¹⁾

Nařízení č. 44/2001/ES obsahuje jednak pravomoc vylučnou založenou přímo nařízením (článek 22), jednak pravomoc vylučnou založenou dohodou stran (článek 23). Vzhledem ke specifickým dohodnuté pravomoci se jí budeme zabývat v samostatné kapitole

Ve srovnání s úpravou v zákoně č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, přináší nařízení v dosahu své věcné působnosti zdánlivě

1) Kučera, Z. – Tichý, L.: Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním. Komentář. Panorama, Praha 1989, str. 250.
Kučera, Z.: Mezinárodní právo soukromé. Doplněk. Brno 1999, str. 362.

rozšířený výčet situací, které jsou prohlášeny za výlučné. Oproti základní pravomoci, která spočívá na prvku personálním, je výlučná pravomoc založena na prvcích věcných. Pravomoc soudů členských států je v případech uvedených v článku 22 dána bez ohledu na bydliště (žalovaného či žalujícího). Kontakt s územím členských států zajišťují jiné, tam uvedené prvky (poloha nemovitosti, sídlo společnosti, místo vedení registru, místo výkonu rozhodnutí). Leží-li například v území členského státu a žalovaný i žalující jsou ze státu třetího, je přesto založena na základě nařízení výlučná pravomoc soudu. Pokud by se nemovitost naopak nacházela ve třetím státu a účastníci sporu měli domícil na území členských států, je tato skutečnost dle převažujících názorů nezajímavá, a pravomoc soudů dle nařízení nemůže být dána.²⁾

Dříve, než se budeme zabývat jednotlivými situacemi, je vhodné si vymezit vztah článku 22 k jiným ustanovením nařízení. V prvé řadě je třeba připomenout, že pravomoci uvedené v článku 22 mají přednost před ostatními druhy pravomoci v nařízení (praktický význam toto konstatování nemá u pravomoci ve věcech pracovních, pojišťovacích a spotřebitelských uvedených v člancích 8 – 21). Rovněž pokud je dána výlučná pravomoc dle článku 22, není možné založit pravomoc (příslušnost) soudu bezvýhradným podřízením se zahájenímu jednání (článek 24).

Odpověď na to, zda je soud členského státu povinen zkontrolovat svou mezinárodní pravomoc *ex officio* nebo jen na návrh stran, dává článek 25. Tato povinnost je výslovně dána jen pro výlučné pravomoci upravené v článku 22. Situaci, kdy dojde ke střetu výlučných pravomocí, řeší článek 29 ve prospěch soudu, u něhož bylo řízení zahájeno jako první.³⁾

Je skutečností, že konstatování pravomoci jako výlučné by ztratilo svou sílu, pokud by nebylo ošetřeno pro fázi uznání a prohlášení vykonatelnosti. Výslovně na tento problém reaguje článek 35. Dle něj se mimo jiné neuzná rozhodnutí, které bylo vydáno bez respektování pravidel uvedených v oddíle 6 (kam je článek 22 řazen). Podobně platí i pro zrušení prohlášení vykonatelnosti (článek 45).

Jednotlivé případy výlučných pravomocí jsou obsaženy v článku 22 (dříve článek 16 Úmluvy). Vzhledem k tomu, že jde o výjímku k základnímu pravidlu, mělo by být toto ustanovení interpretováno restriktivně.⁴⁾

²⁾ Burgstaller, A. – Neumayr, M.: *Internationales Zivilverfahrensrecht*. Kap. 30, LexisNexis, 2002, str. 44.

³⁾ Zdánlivě nepraktické ustanovení se může stát velmi důležitým. Např. v případě sporu týkajícího se nájmu pozemků nacházejících se ve dvou státech, má být článek 16 odst. 1 vykládán tak, že je dána výlučná pravomoc soudů obou států nad pozemky nacházejícími se na jejich území (158/87 Scherrens v. Maenhout).

⁴⁾ Toto konstatování se objevilo v řadě rozhodnutí. Např. C-292/93, podobně C-115/88 Reichert v. Dresdner Bank, 73/77 Sanders v. Van der Putte. Výslovně se uvádí, že výlučná pravomoc znamená jinnak i omezení možnosti výběru soudu

Řízení, jehož předmětem jsou věcná práva k věcem nemovitým a nájem k nim

Základní pravidlo pro založení mezinárodní pravomoci je dáno místem polohy nemovitosti. Další pravidla o příslušnosti stanoví vnitrostátní normy tohoto státu. Jak bylo konstatováno např. v rozhodnutí C-115/88 Reichert v. Dresdner Bank I, ustanovení aguje na skutečnost, že soudy v místě polohy nemovitosti jsou nejlépe umístěny pro zjištění skutečností aplikací norem a zvyklostí obecně platných v místě polohy.⁵⁾ Zvláštní úprava platí pro krátkodobé nájmy fyzických osob (viz dále). Tato úprava byla do Brnělské úmluvy zapracována dodatečně v rámci Sebastianiých dohod. Existující rozhodnutí týkající se krátkodobých nájmu jsou v této části tudíž neaktualní (241/83 Rösler v. Rotwinkler, C-280/90 Hacke v. Euro-Relais).

Rozhodující termíny – „věcná práva“, „nemovitost“ a „nájem“ mají být dle stávajících názorů ESI vykládány autonomně, tj. bez odkazu na národní právo, a tudíž bez přímého vlivu právního řádu místa polohy věci. Jak již bylo uvedeno v úvodu, ESD se kloní spíše k užší interpretaci termínů, založené na účelu sledovaném uvedeným článkem. Důvodem je skutečnost, že existenci článku 22 (dříve článku 16) je omezena možnost vybrat si fórum, příp. být žalován v místě svého bydliště, a pravomoc je dána soudem státu, kde žádá ze stran možná nemá své bydliště (výslovně např. rozhodnutí 73/77 Sanders v. van der Putte při výkladu termínu „nájem“). V řadě dále uvedených rozhodnutí bylo zopakováno konstatování rozdílu mezi žalobami *in rem* a *in personam* (prvé se týkají vlastnictví a mají účinky *erga omnes*, zatímco nároky druhého typu mohou být žalovány jen proti dlužníkovi).⁶⁾

Termín „věcná práva“ byl řadou rozhodnutí zhodnocen zejména ve vztahu k závazkovým právním. Do dosahu článku 22 (v Úmluvě Brusel I článku 16) tak spadají, jak bylo mimo jiné uvedeno v rozhodnutí C-115/88 Reichert v. Dresdner Bank, „žaloby, které usilují o určení rozsahu, obsahu, vlastnictví nebo držby nemovitosti nebo existenci jiných věcných práv a poskytují držitelé těchto práv ochranu před narušením jejich zájmů“. Do rozsahu naopak nespádají žaloby majitel věřitele majitele nemovitosti odjednání, kterými může majitel poškodit věřitelova práva. Takové žaloby (v daném případě se jednalo o žalobu typu *actio paulina* dle francouzského práva) nespádají do dosahu článku 16. V rozhodnutí C-294/92 Webb v. Webb zaznělo, že pro aplikaci článku 16 odst. 1 nestačí, aby byla dotčena věcná práva

a v určitých případech je žalováno před soudem, který není pro žádnou ze stran soudem místa jejího bydliště. Článek 16 nemá být vykládán širěji, než to vyžaduje účel, kterého má být dosaženo.

⁵⁾ Podobně rozhodnutí 73/77 Sanders v. Van der Putte, 241/83 Rösler v. Rotwinkler.

⁶⁾ Zpráva P. Schlosser – viz úvodní část seriálu k Brnělskému nařízení.

Dočasný nájem nemovitostí

va k nemovitosti, nebo žaloba s nemovitostí pouze souvisela. Žaloba musí být postavena na věcných právech. Případ, kdy se určitá osoba domáhá stanovení toho, že jiná osoba drží nemovitost jako *trustee*, a na stanovení této osobě, aby vystavila písemnost konstatující, že žalující se stává *legal ownership*, není žalobou spadající pod článek 16.

Z dalších rozhodnutí vztahujících se k odstavec prvnímu lze upozornit na:

✱ C-8/98 *Dansommer v. Götz*. Článek 16 odst. 1 dopadá i na situaci, kdy žalobu vznesl nikoli vlastník, nýbrž jiná osoba, která byla subrogována do práv vlastníka. Doplňkové doložky ve smlouvě, které jsou obsahem obchodních podmínek a které netvoří hlavní předmět řízení, neovlivňují povahu nájmu ve smyslu čl. 16.

✱ 158/78 *Scherrrens v. Maenhout*. Nájem nemovitosti situované na území dvou členských států znamená založení výlučné pravomoci soudů obou států.

✱ C-518/99 *Gaillard v. Chetlii*. Žaloba týkající se ukončení kupní smlouvy, jejímž předmětem je nemovitost, a na náhradu škody spočívá na nároku proti smluvnímu partnerovi. Nikoli na věcném právu. Z tohoto důvodu nespadá tato žaloba pod článek 16.

✱ C 292/93 *Liber v. Göbel*. Žaloba na odškodnění za dobu po převodu vlastnictví, který byl následně prohlášen za neplatný, nespadá pod článek 16 odst. 1, i když sama kompenzace byla realizována dle pravidel o nájmu.

✱ 73/77 *Sanders v. van der Putte*. Pod dosah článku 16 odst. 1 nespádají v případě nájmu takové dohody, jejichž účelem je nájem (leasing) obchodu (provozovny) provozovaném v nemovitosti pronajaté třetí osobou.

✱ C-73/04 *Klein v. Rhodos Management Ltd*. Rozhodnutí ke dni zpracování článku nebylo vydáno. K dispozici je názor generálního advokáta. Pod dosah termínu „nájem nemovitosti“ spadají situace, kdy se předmět hlavního řízení týká práva určení týden v roce, po dobu 40 let, užívat apartmán v hotelovém komplexu. Nespadá však na situaci vrácení částky omylem zaplacené za užití apartmánu.

Jen pro zajímavost je možné uvést, že pod číslem C-343/04 byla zaregistrována žádost podaná Oberster Gerichtshof z července 2004 (dotaz se týkal situace, kdy ČR nebyla členem EU) ve věci země Horní Rakousko v. ČEZ. Podstatou je dotaz, zda obrát „věcná práva k nemovitostem“ má být vykládán tak, že zahrnuje i preventivní, zdržovací žaloby, jimiž se požaduje zákaz imisi z pozemku ležícího v sousedním státě, který není členem EU, na nemovitost, jejímž vlastníkem je žalobce?

Zvláštní úprava je pro tento případ typicky „prázdminových nájmu“ dána při splnění následujících podmínek:

- ✱ účelem je dočasné soukromé užívání, omezené délkou šesti po sobě jdoucích měsíců,
- ✱ nájemcem je fyzická osoba,
- ✱ nájemce i pronajímatel mají domicil ve stejném členském státě.

Jsou-li splněny všechny výše uvedené podmínky, je založena pravomoc soudu členského státu, kde má žalovaný domicil (bydliště). Jak uvedla Jenardova zpráva k Luganské úmluvě, má toto ustanovení krytí případy sporů mezi vlastníkem a nájemcem týkajících se existence a výkladu nájemní smlouvy, náhrady škody způsobené nájemcem, vystěhování apod., tj. otázky, které se týkají a dotýkají spíše vlastnictví, nikoli jen závazků žalovaného.⁷⁾

Ze starších rozhodnutí, která se dotýkala této problematiky, jsou nadále aktuální konstatování týkající se šíře dopadu ustanovení na konkrétní situaci. V rozhodnutí 241/83 *Röster v. Rotwinkel* tak mimo jiné zaznělo, že do dosahu článku 16 odst. 1 nespádají případy mající jen nepřímý vztah k nemovitosti (např. ztráta na dovolenkovém čase či újma způsobená ztrátou požitku z dovolené). Podobně v C-280/90 *Hacker v. Euro-Relais* (pod článek 16 odst. 1 nespádají případy smíšených smluv týkajících se nájmu prázdninového bytu a dalších cestovních ujednání).

Řízení, jejichž předmětem je platnost, neplatnost založení nebo zrušení společnosti či jiných právnických osob, sdružení právnických či fyzických osob a platnost usnesení jejich orgánů

Pro tento případ je dána pravomoc soudů místa sídla osoby. Sídlo bude zjištěno na základě pravidel mezi-národního práva soukromého. Nikoli dle článku 60 nařízení. Vzhledem k neextenzivní interpretaci ustanovení o výlučné pravomoci budou jiné spory než jsou ty, které jsou výslovně uvedeny, řešeny u soudů určených dle základního pravidla. Pokud jde o stanovení vnitrostátní příslušnosti soudů, bude tato určena již dle národních pravidel.⁸⁾

Řízení, jejichž předmětem je platnost zápisů do veřejných rejstříků

V těchto případech je dána pravomoc soudů členského státu místa vedení rejstříku.

Řízení, jejichž předmětem je zápis nebo platnost patentů, ochranných známek a průmyslových vzorů, resp. jiných podobných práv vyzádujících zápis či udělení

Pravomoc mají soudy členského státu, kde bylo požádáno o udělení, zápis či kde byly uděleny nebo psány nebo platí za udělené nebo zapsané na základě

⁷⁾ Kaye, P.: Law of the European Judgments Convention. Barry Rose Law Publisher Ltd., 1999, str. 2000.

⁸⁾ Burgstaller, A., Neumayr, M., c. d. 2, str. 52.

právního aktu Společenství nebo mezinárodní smlouvy. Z rozhodnutí reflektujících problematiku tohoto článku lze poukázat na 288/82 *Duijnste v. Goderbauer* (termín „řízení ve věcech registrace nebo platnosti patentů“ je termín, který je nezávislý na jednotlivých právních řádech. Vykládán má být autonomně. Nezahrnuje spor mezi zaměstnancem, pro jehož vynález byl patent žádán, a jeho zaměstnavatelem, kdy se spor týká práv k patentu, vyplývajících z pracovní smlouvy).

Řízení, jejich předmětem je výkon rozhodnutí

Zde je dána výlučná pravomoc soudů místa výkonu rozhodnutí. Pod tento článek spadají pouze rozhodnutí ve smyslu článku 32, nikoli předběžná opatření. I když nesporně tento článek souvisí s prohlášením výkonatelnosti, týká se jiného řízení – řízení o výkon. Současně se musí jednat o rozhodnutí členského státu, jak bylo zdůrazněno v rozhodnutí C-129/92 *Owens v. Bracco*. Jak zaznělo výslovně v rozhodnutí C 261/90 *Reichert v. Dresdner Bank II*, zpráva komise expertů připravujících text Úmluvy Brusel I uvedla, že výraz „řízení, jejichž předmětem je výkon“ má být rozuměno tak, že jde o řízení, která mohou vzniknout z „obracení se k moci, síle, zejména potom přinucení nebo zabavení movitého či nemovitého majetku za účelem zajištění efektivního provedení soudních rozhodnutí či veřejných listin. Problémy vznikající z takových řízení spadají do rámce výlučné pravomoci soudů místa výkonu“.⁸⁾

Pravomoc dohodnutá

Možnost disponovat s mezinárodní pravomocí (příslušností) soudů členských států patří k atraktivním tématům. Pro připomenutí uvádíme, že se jedná o možnost sjednat doložky typu: „Veškeré spory vyplývající z této smlouvy budou řešeny u českých soudů“, příp. „Veškeré spory vyplývající z této smlouvy budou řešeny u soudů v místě sídla prodávajícího“. S touto problematikou souvisí i možnost uzavřít izolované derogační dohody typu: „Pro veškeré spory vyplývající z této smlouvy se odmíná pravomoc soudům českým.“

Rovněž v případě dohodnuté pravomoci je vhodné objasnit vztahy k dalším ustanovením nařízení.

V prvé řadě je třeba uvést základní omezení pro uzavírání tohoto typu smluv. Předmět takovéto dohody je vymezen článkem 1 a existencí mezinárodního prvku. Další omezení je dáno články 22 (výlučná pravomoc), 21 (omezení u individuálních pracovních smluv), 17 (omezení u spotřebitelských věcí) a 13 (omezení u pojistovacích věcí). Vzhledem k tomu, že článek 23 nerozlišuje mezi spory spotřebitelskými a spory mezi obchodníky, zajišťují ochranu u prve jmenovaných právě omezení uvedená u jednotlivých článků.

V otázce personálního dopadu (a tím i vymezení mezinárodního prvku) je třeba uvést, že možnost dohodnout pravomoc soudu členského státu není omezena jen na případy, kdy by oba subjekty měly domínou na území členských států. Postačí, aby byl dán

domicil na území členského státu u jedné ze stran. Nicméně není vyloučeno dle nařízení posuzovat derogační účinky takovéto dohody (článek 23 odst. 3). Při prorogaci soudu nečlenského státu přichází do úvahy posuzování derogačních účinků na soudu členských států dle nařízení minimálně v rozsahu článku 23 odst. 5.

Pokud jde o další vymezení mezinárodního prvku, zdá se být dnes jednoznačné, že mimo již vymezených podmínek (jedna z osob má domicil na území EU a prorogován je soud členského státu EU) žádný další kontakt s územím EU být nemusí (C-412/98 *Group Josi Reinsurance v. Universal General Insurance*, C-387/98 *Coreck Maritime v. Handelsveem*). I když v minulosti v souvislosti s interpretací Úmluvy Brusel I národními soudy zaznívaly i jiné názory.⁹⁾ Je-li sjednána dohoda s osobou domicilovanou mimo území EU (kde neexistuje mezinárodní smlouva o právní pomoci obsahující pravidla o mezinárodní pravomoci), není aplikován § 37 odst. 2 a 3 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním, nýbrž nařízení.

Dohodnutá pravomoc je koncipována nařízením jako výlučná s tím, že se strany mohou dohodnout i jinak. Nicméně zde existují rozdíly mezi účinky výlučnosti dle článku 22 a 23. Na rozdíl od výlučné pravomoci dle článku 22 neexistuje v případě článku 23 povinnost soudu zkoumat existenci či neexistenci dohody. Porušení dohodnuté pravomoci neznamená rovněž, že by následně mohlo dojít k odeřtení uznání či zrušení prohlášení výkonatelnosti. Výlučnost v daném případě neznamená nutně výlučnost jediného soudu, ale může být stranami koncipována i jako výlučnost a dohoda alternativní (23/78 *Meeth v. Glacetal*, kde byla uvedena doložka, která uvedla pro případ žaloby firmy Meeth jako výlučné francouzské soudy a pro případ žaloby firmy Glacetal německé).

Je vhodné se vrátit ještě k otázce, zda je nutné pro zachování platnosti dohody uvést konkrétní soud, nebo stačí uvedení jurisdikce, do níž případ bude spadat. Zdá se být nesporné, že postačí uvedení státu, do kterého bude spadat. Pravidla jurisdikce jehož soudů bude situace spadat. Pravidla vnitrostátní povahy pak stanoví příslušnost místní.¹⁰⁾ Je nutné mít také na paměti, že není možné ovlivnit funkční a věcnou příslušnost. Je proto vhodné se vystrážbat i v mezinárodních sporech uvedení konkrétního druhu a stupně soudu. Jak již bylo uvedeno v citovaném díle Kapitánově, jsou vhodné doložky vážící

⁹⁾ Odkaz na stanovisko německých soudů, kde BGH vyžadoval vztah k dalšímu členskému státu. Burgstaller, A., Neumayer, M., c. d. 2, str. 8.

¹⁰⁾ Kapitán, Z.: Volba soudiště v soukromoprávních vztazích s mezinárodním prvkem. Časopis pro právní vědu a praxi, č. 1, 2004, str. 22; Burgstaller, A., Neumayer, M., c. d. 2, str. 15. Dále v české literatuře i Bělohávek, A. J.: Prorogace pravomoci soudů v majetkovém sporech s mezinárodním prvkem a otázka vzájemnosti. Právní rádce, č. 12, 2002; Kučera, Z.: Ujednání o příslušnosti zahraničního soudu. Právní praxe v podnikání, č. 12, 1997.

pravomoc (příslušnost) na místo sídla strany prodávající apod.

Tradičním problémem stíhajícími procesní doložky je odpověď na otázku, zda v případě, kdy je namítána neplatnost smlouvy hlavní, jejíž součástí je prorogační doložka, má pravomoc k řešení tohoto sporu soud, který je v této doložce určen. Dle rozhodnutí C-269/95 *Benincasa v. Datalkit* soudy státu, který byl určen v procesní doložce dle prvního odstavce článku 17 (dnes článku 23), mají výlučnou pravomoc i tam, kde žaloba usiluje o prohlášení, že smlouva je neplatná.

Problémy se mohou objevit rovněž v souvislosti s interpretací termínu „dohoda“, příp. s požadavkem individualizace vztahu. Zde je zajímavé rozhodnutí 214/89 *Duffryn v. Peterit*. Doložka obsažená ve statutu akciové společnosti a přijatá v souladu s ustanoveními rozhodného národního práva, zakládající pravomoc soudu smluvního státu řešit spor mezi společností a akcionáři, utváří dohodu ve smyslu čl. 17. Zajímavým rozhodnutím bylo i 150/80 *Elefanten Schuh v. Jacqmain* (národní legislativa nemůže učinit neplatným ujednání jen na základě faktu, že je toto sepsáno v jiném jazyce, než který je předepsán).

Pokud jde o interpretaci termínu „smlouva“, je zde zastávána interpretace autonomní s tím, že lze využít judikatury k článku 5 odst. 1.

K nesporně zajímavým a moderně řešeným otázkám patří forma smlouvy. Výčet uvedený v článku 23 je taxativní. Prorogační dohodu je tak možné uzavřít:

- ☒ **písemně nebo ústně s písemným potvrzením.** Písemné formě jsou rovnocenná sdělení **elektronickými prostředky**, která umožňují trvalý záznam dohody (odst. 2). Řada dřívějších rozhodnutí ztratila aktuálnost vzhledem k výslovné úpravě praktik a zvyklostí. U jiných je pozorován poměrně rychlý trend k liberalizaci otázky formy.¹¹⁾ Z těch doposud aktuálních lze uvést 24/76 *Salotti v. Rüwa* (není dostačující mít procesní doložku pouze otištěnu v rámci obchodních podmínek bez odkazu na ně. Je však dostačující odkázat na jiný dokument, kde tyto do něj byly výslovně začleněny), 25/76 *Segoura v. Bonakdarian* (ústní dohoda doplněná potvrzením objednávky obsahující na zadní straně prorogační doložku, k níž se kupující nikterak nevyjádřil, není dostačující pro splnění požadavků článku 17). Zde šlo ještě o poměrně striktní interpretaci, zejména v rozhodnutí Segoura. Pokud šlo například o 221/84 Berghofer v. ASA SA (ústní dohoda následovaná zasláním obchodních podmínek obsahujících prorogaci, které nebyly popřeny druhou stranou, jsou postačující. Postačující by byla i komunikace faxem). Podobně lze uvést i 313/85 *Yveco v. Van Hool* (po zániku písemné dohody, kdy vztahy mezi stranou pokračují bez písemné smlouvy přechází otázka

¹¹⁾ O'Brian, M.: Conflict of Laws. London, 1999, str. 254.

posouzení existence prorogační dohody z pozice posouzení formy do pozice posouzení platnosti, resp. existence dohody, a to z pohledu národního práva);

- ☒ **na základě praktik vzniklých mezi stranami.** Při výkladu termínu „praktika“ si některé komentáře vypomáhají jinými dokumenty, což lze považovat z pohledu právní jistoty v mezinárodním styku za vhodné. Jde o individuální pravidla chování stran, jejichž původ je v jejich vzájemném styku a vznikly v delším časovém období. Je zde zakotven jednak prvek opakovatelnosti, jednak individualizace, kdy neplatí obecně, nýbrž jen pro konkrétní vztahy stran;

- ☒ **na základě mezinárodních obchodních zvyklostí.** V tomto případě obsahuje nařízení i znaky, které mezinárodní obchodní zvyklost musí mít. Jsou stejné, jako je tomu v Úmluvě OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží (strany ji znaly nebo musely znát, strany smluv daného druhu v dotčeném obchodním odvětví ji pravidelně znají a dodržují). Znaky zvyklosti a rozdíl mezi mezinárodní a národní zvyklostí byly zhodnoceny v C-106/95 *Mainschiffahrts-Genossenschaft eG v. Les Gravières Rhénanes SARL*. V tomto případě byla hodnocena zvyklost známá v německé oblasti jako „kaufmännisches Bestätigungsschreiben“. ESD mimo jiné konstatoval, že mezinárodní obchodní zvyklostí nemohou být určovány za existující dle národního práva. Současně musí být určeny ve vazbě na oblast působení stran. Tento institut nebyl shledán za mezinárodní obchodní zvyklost. Zpřesnění termínu zvyklost obsahovalo rozhodnutí C-159/97 *Casteletti v. Hugo Trumpy*.¹²⁾ Zvláštní úprava je dána pro trustee.

Založení pravomoci (příslušnosti) podřízením se zahájenému řízení

Poslední způsob založení mezinárodní pravomoci představuje článek 24. Jedná se o podřízení se zahájenému řízení. Jak systematické uspořádání, tak například Jenardova Zpráva hovoří o tomto typu pravidla jako o dohodě uzavřené mlčky. Toto konstatování však není zcela přesné

Positivní podmínky pro aplikaci (mimo ostatních, společných pro všechna pravidla) jsou:

- ☒ žalovaný, který má domicil v jednom členském státě, je žalován ve státě jiném,
- ☒ je dána jinak pravomoc soudu členského státu dle pravidel nařízení,
- ☒ je žalováno před soudem členského státu.

¹²⁾ Viz příslušné databáze rozhodnutí. Jinak také Rozeňmalová, N. – Týč, V.: Evropský justiční prostor v civilních otázkách. Brno 2003, str. 276.

- Výše uvedené pravidlo se neuplatní, pokud:
 - je dána výlučná pravomoc jiného soudu na základě článku 22,
 - žalovaný učiní podání, kterým popírá pravomoc (příslušnost) tohoto soudu.
- Z rozhodnutí, která reflektovala na článek 18

(dnes 24), lze uvést 150/80 *Elefanten Schuh v. Jacmain* (vztah k článku 17, vymezení termínu směrem k alternativní obraně), 27/81 *Etablissements Rohr Société anonyme v. Ossberger*, 25/81 *C. H. W. v. G. J. H.*, 201/82 *Gerling v. Amministrazione del Tesoro* (ve všech rozhodnutích se uvádí vztah námitky pravomoci či alternativní obrany).

JUDr. Veronika Outláš,
Právnická fakulta
Západočeské univerzity
v Plzni

Soudní systém Evropské unie

VERONIKA OUTLÁŠ

Část II.

4. Řízení

Evropské společenství je společenstvím založeným na principech právního státu, ve kterém každý legislativní, exekutivní i implementační akt institucí ES nebo členských států musí být v souladu s „ústavní listinou“, na které je Společenství založeno.³⁹⁾

Zakládací smlouvy proto obsahují systém právní ochrany, ve kterém každé jednání či opomenutí jednání ze strany instituce ES nebo členského státu může být přezkoumáno soudními orgány Společenství, které zajišťují dodržování práva při výkladu a provádění zakládacích smluv.⁴⁰⁾

4.1 Druhy řízení

V rámci soudního přezkumu existuje v Evropském společenství několik druhů řízení.⁴¹⁾ Jedná se zejména o přímé žaloby podle čl. 226 až 228 SES (žaloba na porušení smlouvy), čl. 230 SES (žaloba na neplatnost), čl. 232 SES (žaloba na nečinnost), čl. 235 SES v souvislosti s čl. 288 odst. 2 (žaloba na náhradu škody) a čl. 236 SES (pracovní spory). Druhou oblastí je nepřímá žaloba podle čl. 234 SES, který se týká rozhodování o předběžných otázkách. Toto řízení bylo již v tomto periodiku několikrát diskutováno, proto se toto pojednání omezí pouze na sporné žaloby.

³⁹⁾ Srov. Lenaerts, K. – Arts, D.: *Procedural Law of the European Union*. Sweet & Maxwell, London 1999, str. 82.

⁴⁰⁾ Čl. 220 SES, čl. 136 Smlouvy o Euratom. Výjimkou z komunitární jurisdikce Soudního dvora je čl. 68 odst. 2 SES, který vyjímá z pravomoci Soudního dvora rozhodování o opatřeních a rozhodnutích podle čl. 62 odst. 1 SES, která se týkají udržení práva pořádku a zajištění vnitřní bezpečnosti.

⁴¹⁾ Pro podrobnou diskusi na toto téma srov. Lenaerts, K. – Arts, D.: *Procedural Law of the European Union*, str. 83 an.

4.1.1 Žaloba na porušení Smlouvy

Řízení o porušení Smlouvy o ES může být zahájeno buď na návrh Komise (čl. 226 SES), nebo členského státu (čl. 227 SES), pokud se domnívají, že jiný členský stát nesplnil povinnost, která pro něj vyplývá ze Smlouvy o ES.

Povinnost vyplývající ze Smlouvy o ES zahrnuje všechna pravidla komunitárního práva, která zavazují členské státy, tj. jak ustanovení Smlouvy o ES, tak zavazující akty institucí ES, mezinárodní dohody uzavřené Společenstvím⁴²⁾ a obecné principy práva uznávané Soudním dvorem. To, že členský stát porušil obecné principy práva, což zahrnuje rovněž lidská práva, může být stanoveno pouze, pokud jednání státu spadá pod komunitární právo.⁴³⁾

Povinnost neporušovat komunitární právo je povinností objektivní a vztahuje se jak na konání státu, tak na opomenutí určitého konání.⁴⁴⁾

Právo zahájit řízení proti členskému státu má podle čl. 226 pouze Komise. Samotnému řízení předchází ještě jakési nesporné stádium, ve kterém Komise neformálně naváže styk s dotčeným členským státem tím, že mu zašle dopis, ve kterém mu sdělí, že dochází k porušování komunitárního práva. To umožňuje členskému státu podat ve lhůtě určené Komisí

⁴²⁾ Uzavřené podle čl. 300 SES; srov. např. rozhodnutí ESD ve věci C-61/95 Komise v. Německo.

⁴³⁾ Srov. Lenaerts, K. – Arts, D.: *Procedural Law of the European Union*, str. 85; rozhodnutí ESD ve věci C-260/89 ERT.

⁴⁴⁾ Klasičtým příkladem porušení je neimplementace směrnice členským státem, viz např. 386/85 Komise v. Itálie, C-137/96 Komise v. Německo; další příklady porušení čl. 226 SES – 31/69 Komise v. Itálie, C-265/95 Komise v. Francie; za porušení komunitárního práva mohou být považovány také nezávazné akty členského státu, jestliže jejich potenciální vliv je srovnatelný s vlivem závazného opatření – např. rozhodnutí ESD ve věci 249/81 Komise v. Irsko (Buy Irish).

PRÁVNÍ FÓRUM 7 2005

2. ročník
29. 7. 2005

Evropský justiční prostor ve věcech civilních Část VI.

Uznání a výkon rozhodnutí podle nařízení Rady (ES) č. 44/2001

ZDENĚK KAPITÁN

Tato část seriálu je věnována problematice uznání a výkonu rozhodnutí, jak je zakotvuje nařízení Rady (ES) č. 44/2001, o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (dále jen „Nařízení“), zejména ve svých ustanoveních čl. 32 až 58.

Zaměření tohoto článku nedovoluje postihnout všechny okolnosti problematiky ani podat být jen obecný výklad, jenž by reflektoval vývojové okolnosti úpravy volného pohybu soudních rozhodnutí v rámci evropského justičního prostoru ve věcech civilních, natož veškeré nuance obsahu stávající právní úpravy. Cílem příspěvku je vyloužit podstatu materie a poskytnout alespoň obecný návod, s jehož pomocí se lze pustit do tajů v něm popisované právní úpravy.

Východí koncepce a legislativní prostředí problematiky uznání a výkonu cizích rozhodnutí

Vstup České republiky do Evropské unie přinesl právně-faktickou změnu v přístupu k uznání a výkonu cizích soudních rozhodnutí, a to změnu naprosto principiální. Dosavadní právní úprava této problematiky, jak byla provedena v zákoně č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve

znění pozdějších předpisů,¹⁾ zakotvovala – s jistým zjednodušením – model, podle nějž:

1. Rozhodnutí ve věcech majetkových nebyla uznávána v žádném specifickém řízení a k uznání docházelo tím, že k němu český soud v řízení o nařízení výkonu rozhodnutí přihlédl, jakoby šlo o rozhodnutí tuzemské (§ 65 zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním); takové rozhodnutí muselo být odůvodněno, a eventuální rozpor s důvody pro neuznání cizího rozhodnutí tak mohl být namítán v řízení o odvolání do výroku o nařízení výkonu rozhodnutí.

2. Rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech určené rodičovství, pokud alespoň jedním z účastníků byl občan České republiky, byla uznávána ve zvláštním řízení, jež bylo konáno před Nejvyšším soudem, který rozhodoval o uznání rozsudkem, aniž musel nařizovat ve věci jednání.

Koncepce úpravy uznání a výkonu v rámci evropského justičního prostoru, jak byla historicky provedena již od podpisu Bruselské úmluvy,²⁾ je však od-

¹⁾ Z důvodu větší přehlednosti tento příspěvek nezohledňuje úpravu v mezinárodních smlouvách.

²⁾ Podrobnosti k povaze úmluvy viz ve druhém dílu tohoto seriálu in Rozehnalová, N.: Evropský justiční prostor ve věcech civilních. Nařízení č. 44/2001 (ES), o příslušnosti a uznání a výkonu rozhodnutí ve věcech civilních a obchodních.

lišná. Vychází totiž z toho, že jsou od sebe poměrně jasně odděleny tři fáze „realizace“ soudního rozhodnutí na území cizího státu:

- a) **uznání rozhodnutí**,
- b) **vykonatelnost rozhodnutí** (resp. prohlášení vykonatelnosti, tzv. *exequatur*) a
- c) **výkon rozhodnutí**.

Přičemž všechny tyto tři fáze, ač spolu úzce souvisí, si zachovávají do jisté míry svou autonomii, která způsobuje, že ne vždy je jedna existenční podmínkou druhé (k prohlášení vykonatelnosti může dojít, aniž jsou posuzovány podmínky uznání, k výkonu rozhodnutí nemusí dojít, ačkoliv došlo k prohlášení vykonatelnosti).

S ohledem na vymezení rozsahu věcné působnosti Nařízení (obchodní a občanské věci, tedy věci především majetkové) je zřejmé, že je na místě srovnání s vnitrostátní úpravou procedury, jak byla výše popsána na sub 1. Z tohoto srovnání plyne, že úprava v rámci evropského justičního prostoru je komplikovanější. V souvislosti s uznáním a výkonem cizího rozhodnutí tak lze namísto dosavadního jednoho řízení vést až tři samostatná řízení (podrobněji viz dále). Kodifikace mezinárodního práva procesního v české (československé) úpravě byla i přes mnohé ideové momenty na svou dobu velmi progresivní³⁾ a tuto progresivnost si do značné míry zachovává i dnes, a nutnost převzetí „evropského“ modelu se tak jeví krokem nazpět.⁴⁾ Tato okolnost je však vykoupena jinými výhodami, které s sebou například přináší zúžení důvodů, pro které lze odepřít uznání cizího rozhodnutí. Tak uvnitř evropského justičního prostoru odpadla podmínka uznání spočívající v zachování vzájemnosti [§ 64 písm. e) zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním], v důsledku jejíž existence byla podstatnou měrou vyloučena možnost uznání cizích rozhodnutí, jež pocházela ze států, s nimiž Česká republika neměla žádnou smluvní úpravu (at už ve smlouvách bilaterálních, či multilaterálních) a naopak.

Model uznání a výkonu cizích rozhodnutí, do něž je zakomponováno také řízení o *exequatur*, však není v oblasti unifikace mezinárodního práva procesního nikterak nový. Z činnosti Haagské konference mezinárodního práva soukromého vznikla například Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí, která byla přijata 19. října 1996 a kterou Česká republika podepsala 4. března 1999. Tato úmluva (publikována

Charakteristika, vztah k jiným normám, rozsah, působnost. Právní fórum č. 3, 2005, str. 81 a násl.

3) Podrobněji viz např. Kučera, Z. – Pauknerová, M.: Nad mezinárodním právem soukromým a procesním. Právní rozhledy č. 10, 2000, str. 458 a násl.

4) Viz k tomu např. Bělohlávek, A. J.: Zavedení tzv. *exequatur* do českého právního řádu. Právní zpravodaj č. 5, 2004.

v č. 141/2001 Sb. m. s.) rovněž upravuje institut prohlášení vykonatelnosti. Proto tedy nejen přístup České republiky k Evropské unii, ale i závazek vyplývající z uvedeného mezinárodní smlouvy byl motivem, pro který byl v České republice připravován vládní návrh novely zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním. Tento návrh byl vládou Poslanecké sněmovně předložen 12. listopadu 2003, která jej schválila 8. dubna 2004, a po schválení Senátem a po podpisu prezidenta byla novela publikována 15. června 2004 jako zákon č. 361/2004 Sb. Podle části názorů bylo této novely třeba k adaptaci vnitrostátní úpravy právními obsaženým v Nařízení právě s ohledem na fakt, že české právo úpravu *exequatur* nezná.⁵⁾ Lze mít za to, že je otázkou další odborné diskuse, zda tato adaptační novela byla z hlediska legislativně-technického vůbec potřebná, či zda naopak některé okolnosti neopomenula.

Bez nutnosti rozvádět doposud zmíněné okolnosti lze konstatovat, že poté, co se Česká republika v důsledku svého vstupu do Evropské unie stala součástí evropského justičního prostoru, existují v zásadě dva režimy uznání cizích soudních rozhodnutí, které lze pracovně nazvat:

- a) režim soudních rozhodnutí vydaných mimo členské státy EU,
- b) režim soudních rozhodnutí vydaných ve členských státech EU.⁶⁾

Pokud jde o prve zmíněný režim, je regulován komplexně právní úpravou, jak je provedena (původními) ustanoveními § 63 až 68 zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním, tam, kde ve vztahu k příslušnému státu existuje bezsmluvní reciprocita. Tam, kde existuje ve vztahu k příslušnému státu úprava ve dvou- či mnohostranných úmlouvách, použije se na základě principu aplikační přednosti (čl. 10 Ústavy České republiky) úprava v nich obsažená.

Předmětem následujícího rozboru bude režim uvedený sub b). Ten je spravován Nařízením a v návaznosti na ně i nově včleněnými ustanoveními § 68a až 68c zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním.⁷⁾ Tento příspěvek se v následujícím zaměřuje na vymezení věcné působnosti Nařízení pro uznání a výkon a na popis jednotlivých „fází“ uznání a výkonu.

5) Některé podrobnosti viz např. Pauknerová, M.: Mezinárodní civilní procesní právo po vstupu České republiky do EU – vybrané otázky. Právní rozhledy č. 9, 2004, str. 337 a 338; viz k tomu i dílo citované v poznámce sub detto.

6) Po ratifikaci Luganské úmluvy Českou republikou (k níž by mělo dojít i konce roku 2005) by byl obsahově stejný režim uplatňován také ve vztahu k Islandu, Norsku a Švýcarsku coby zemím ESVO.

7) Po ratifikaci Bruselské úmluvy Českou republikou by ve vztahu k Dánsku funkci Nařízení plnila tato úmluva; k povaze úmluvy a vztahu pravidel různé povahy viz podrobněji stat prof. Rozehnalové, citovanou v poznámce 2.

Okruh použití Nařízení

Teritoriální použití

Ve srovnání s vymezením kritérií působnosti Nařízení v oblasti určování mezinárodní pravomoci (příslušnosti), jak byla popisována v předchozích částech tohoto seriálu, je vymezení působnosti nařízení pro oblast uznání a výkonu velmi jednoduché. V této souvislosti lze hovořit pouze o „ryzí intranskomunitarié“, neboť Nařízení aplikuje pouze orgán členského státu Evropské unie a postupuje podle něj pouze ve vztahu k titulům, jež byly vydány na území jiného členského státu Evropské unie (čl. 32 Nařízení).

Věcné použití

Pokud jde o vymezení okruhu titulů, na něž Nařízení dopadá, jedná se o:

☛ **rozhodnutí** – rozhodnutí je legislativní zkratkou pro všechny typy soudních rozhodnutí bez ohledu na označení podle národního práva; podmínkou zde je, aby se jednalo o individuální právní akt, jímž je uložena povinnost v mezích věcné působnosti Nařízení dle čl. 1;

☛ **veřejnou listinu**, která se týká právních vztahů v mezích věcné působnosti Nařízení dle čl. 1 a je vydána a vykonatelná v některém z členských států Evropské unie – v podmínkách českého práva notářský zápis se svolením k vykonatelnosti dle § 71a a násl. notářského řádu či exekutorský zápis ve smyslu § 78 exekučního řádu, podle některých právních řádů se například může jednat o dohodu o placení výživného uzavřenou před správním úřadem, nebo o takovou dohodu správním úřadem ověřenou – nezáleží tedy na kvalifikaci listiny či připustnosti její vykonatelnosti podle práva místa, kde je o výkon žádáno, nýbrž podle práva místa vydání (*lex loci edicti*); v této souvislosti je však nutno zmínit rozhodnutí Evropského soudního dvora ve věci *Unibank AS v. Flemming G. Christensen*, při jejímž rozhodování dvůr učinil závěr, že uznání dluhu, které je vykonatelné v členském státě, kde byl vydán, a jehož pravost nebyla ověřena žádným veřejným úřadem, není veřejnou listinou a nemůže být vykonán v jiném členském státě;⁸⁾

☛ **vykonatelný soudní smír** – týkající se opět věci v rozsahu věcné působnosti Nařízení dle čl. 1 – schválený během řízení soudem některého členského státu.

Zvláštnost u veřejných listin a soudních smírů vyplývá z toho, že o nich nelze vést samostatné řízení o uznání jako u soudních rozhodnutí (viz dále). Z první věty čl. 57 odst. 1 Nařízení *a contrario* vyplývá, že veřejné listiny jsou předmětem řízení o vykonatelnosti (podle oddílu 2 třetí kapitoly Nařízení) a na ří-

zení o uznání (podle oddílu I třetí kapitoly Nařízení) už tato norma neodkazuje. Naplnění podmínek uznání tak u těchto titulů lze namítat až v řízení o opravném prostředku proti rozhodnutí o prohlášení vykonatelnosti.

Proces uznání cizího rozhodnutí

A. Podmínky posuzování uznání

Úprava v Nařízení vychází ze základní premisy, že **uvnitř evropského justičního prostoru je uznání cizího rozhodnutí automatické** (čl. 33 odst. 1 Nařízení). Je nasnadě tedy otázka, proč Nařízení úpravu řízení o uznání obsahuje.

Soud uznávajícího státu nemá povinnost *ex officio* zkoumat splnění podmínek pro uznání cizího rozhodnutí. Zkoumání „uznatelnosti“ je incidenční, soud k němu přistupuje tedy pouze na základě námítky osoby, která prokáže na tomto zkoumání právní zájem.

Z hlediska formálně časového v úvahu připadá možnost posouzení podmínek uznání:

- a) ve zvláštním (samostatném) řízení o uznání (čl. 33 odst. 2 Nařízení),
- b) v rámci řízení o opravném prostředku proti rozhodnutí o prohlášení vykonatelnosti (čl. 33 odst. 2 Nařízení),
- c) jako předběžná otázka v rámci jiného řízení (čl. 33 odst. 3 Nařízení).

Ad a)

Samostatné řízení je prováděno na návrh a český soud o něm rozhoduje rozsudkem, aniž musí narizovat ve věci ústní jednání (k tomu viz § 68b zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním). Příslušný v tomto případě bude okresní soud v místě povinného; Nařízení ani zákon sice tuto otázku výslovně neřeší, nicméně podle obsahu přílohy II a III k Nařízení (ve znění bodu 18 části A Přílohy II k Aktu o přistoupení) je povolán k řízení o nařízení výkonu rozhodnutí (či exekuce podle exekučního řádu) i k podání návrhu na opravný prostředek proti rozhodnutí o návrhu na prohlášení vykonatelnosti okresní soud.⁹⁾

Ad b)

Pokud není vedeno samostatné řízení o uznání, nelze vznést námitku existence důvodů neuznání rozhodnutí v řízení o prohlášení vykonatelnosti. Ta je možná až v řízení o opravném prostředku proti rozhodnutí o prohlášení vykonatelnosti; povinný totiž není v řízení o *exequatur* oprávněn činit jakákoliv podání (čl. 41 druhá věta Nařízení), což je dáno povahou tohoto řízení (viz dále).

⁹⁾ Viz k tomu i Schlosser, P. F.: EU-Zivilprozessrecht. Kommentar. EuGVVO, EuEheVO, EuBVO, EuZVO, 2. vydání. München: C. H. Beck, 2003. Str. 219 a 220.

Příslušnost soudu je shodná jako předchozím případě.

V případě, že je námitka v řízení o opravném prostředku proti rozhodnutí o vykonatelnosti podána, nebude soud z povahy věci rozhodovat o uznání/neuznání samostatným výrokem, nýbrž fakt uznání/neuznání bude existenčně podmiňovat způsob, jakým rozhodne věcně o návrhu o opravném prostředku. Argumentem pro podporu tohoto závěru je, že Nařízení stanoví: „...strana uplatní uznání jako hlavní věc...“, což svědčí o tom, že samostatným výrokem (v rozsudku) soud uznání vyřídí tehdy, bude-li se jednat pouze o samostatný návrh (předmět řízení).

Ad c)

Rozhodnutí věci může být závislé na tom, zda jde k uznání či neuznání rozhodnutí v jiné věci. Posouzení podmínek uznání tak bude představovat procesní otázku v jiném civilním řízení (například rozhodnutí o žalobě na určení vlastnického práva k movité věci vydané ve Francii bude podmínkou pro posouzení aktivní věcné legitimace pro podání žaloby na vydání bezdůvodného obohacení v České republice).

Pokud jde o formu výroku, jímž se soud vypořádá, platí totiž, co bylo řečeno shora sub b).

Otázkou příslušnosti soudu v tomto případě nemá smysl se zabývat, neboť jako prejudiciální otázku může tuto okolnost řešit kterýkoliv soud členského státu EU.

B. Důvody odepření uznání

Společně všem níže odíracím důvodům podle Nařízení je, že soud je povinen – v případě, že jsou tyto důvody 1) namítuty a 2) objektivně dány – odeprít uznání cizího rozhodnutí (formou samostatného výroku, nebo vydáním takového „navazujícího“ rozhodnutí, které je projevem nesplnění podmínek pro uznání).¹⁰⁾

Nařízení pracuje s následujícím katalogem důvodů, které zakládají nemožnost uznat cizí rozhodnutí:

1. Rozpor s veřejným pořádkem (čl. 34 odst. 1)

Nařízení jako důvod odepření odkazuje na rozpor s veřejným pořádkem státu, na jehož území má být rozhodnutí uznáno.¹¹⁾ Ve srovnání s tuzemskou právní úpravou, jak je provedena v čl. 36 zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním, však nařízení volí obrat, že uznání musí být „zjevně“ v rozporu s veřejným pořádkem. Veřejný pořádek sám o sobě představuje velmi zásadní hodnoty, proto se obrat

¹⁰⁾ Srov. k tomu např. čl. 16 Římské úmluvy o právu rozhodném pro závazky ze smluv, která volí při úpravě veřejného pořádku termín „...může být odepráno...“.

¹¹⁾ Ke kritériím veřejného pořádku a ke způsobům jeho zkoumání viz podrobněji Kapitán, Z.: Teorie veřejného pořádku a kritéria jeho použití. Časopis pro právní vědu a praxi, I. část v č. 3, 2004, str. 214 a násled. a II. část v č. 4, 2004, str. 302 a násled.

„zjevně“ jeví z hlediska teleologického jako nadbytečný, jakoby eventuelní rozpor s veřejným pořádkem pro případ uznání cizích rozhodnutí měl mít ještě větší intenzitu; pro její určení však neexistuje žádná (abstraktní, natož konkrétní a exaktní) metoda, a jejíž pomocí by bylo možno „zjevný“ rozpor s veřejným pořádkem identifikovat. Evropský soudní dvůr však opakovaně zdůraznil výjimečnost tohoto odíracího důvodu, mj. tím, že zapověděl možnost použít výhradu veřejného pořádku jako prostředek řešení rozdílnosti v právních úpravách státu vydaní rozhodnutí a státu uznání rozhodnutí (tak v rozhodnutí *Hoffmann v. Krieg*.¹²⁾ obdobně i v dále uvedené věci *Renault v. Maxicar*).

K otázce rozporu s veřejným pořádkem se Evropský soudní dvůr zásadně a poměrně průlomově vyjádřil v naukou často diskutované věci *Krombach v. Bamberski*,¹³⁾ při jejímž rozhodnutí konstatoval, že uznání nemůže být odmítnuto z důvodu rozporu s veřejným pořádkem pouze s odkazem na skutečnost, že příslušnost soudu, který rozhodnutí vydal, byla dána na základě státní příslušnosti oběti trestného činu (což není přirozené kritérium mezinárodní příslušnosti [pravomoci] podle Nařízení, ani podle Bruselské úmluvy),¹⁴⁾ a dále konstatoval, že rozpor musí být takového stupně, že porušuje základní principy právního řádu členského státu, ve kterém je podán návrh na uznání, a že nelze přezkoumávat podstatu rozhodnutí soudu jiného členského státu. Na obdobných pozicích setrval Evropský soudní dvůr také v případě *Régie Nationale des Usines Renault SA v. Maxicar SpA and Orazio Formento*,¹⁵⁾ podstatný v tomto případě však byl také závěr Evropského soudního dvora, že chyby při aplikaci komunitárního práva před soudem státu, který rozhodnutí vydal, jsou odstranitelné mimo jiné v řízení o předběžné otázce a nezákládají bez dalšího rozpor s veřejným pořádkem ve státě uznání rozhodnutí.

2. Vady řízení ve státě vydání rozhodnutí (čl. 34 odst. 2)

Nařízení výslovně vyjmenovává vady řízení, která zakládá důvod pro odepření uznání: „žalovanému, v jehož nepřítomnosti bylo rozhodnutí vydáno, nebyl doručen návrh na zahájení řízení nebo jiná rovnocenná písemnost v dostatečném časovém předstihu a takovým způsobem, který mu umožňuje přípravu na jednání před soudem, ledaže žalovaný nevyužil žádný opravný prostředek proti rozhodnutí, i když k tomu měl možnost.“ Jedná se o poměrně konkrétní důvod, týkající se kontumačních rozhodnutí. Tento důvod spadá obecně do skupiny vad, nazývaných někdy

¹²⁾ Případ *Hoffmann v. Krieg* ve věci 145/86.

¹³⁾ *Krombach v. Bamberski* ve věci C-7/98.

¹⁴⁾ Další souvislosti viz níže sub 4.

¹⁵⁾ *Régie Nationale des Usines Renault SA v. Maxicar SpA and Orazio Formento* ve věci C-38/98.

nepravdivosti v řízení,¹⁶⁾ někdy je nauka nazývá zásah do práva na slyšení či do práva podílet se na jednání soudu. Možnost participovat na řízení za podmínek stanovených v čl. 34 odst. 2 Nařízení shledal normotvůrce tak důležitou, že ji zakotvil jako zvláštní důvod odepření uznání. Situace pokrytá tímto od-píráním důvodem je v praxi mezinárodního práva soukromého totiž poměrně častým důvodem „neúspěchu“ povinných při uznání v řízení s mezinárodním prvkem (některé evropské právní řády totiž kontum- mační rozhodování upravují v mnohem větší a pro účastníky přísnější formě, než je tomu například v tuzemské úpravě občanského soudního řádu). Usta- novení čl. 34 odst. 2 Nařízení je poměrně úzce for- mulováno a přirozeně nepokrývá všechny nepravide- lnosti řízení; stále však zůstává možnost namítat vady průběhu řízení jako rozpor s veřejným pořádkem. Ev- ropský soudní dvůr ostatně v případě *Hendrikman and Feyen v. Magenta Druck Verlag*¹⁷⁾ konstatoval, že ustanovení čl. 34 odst. 2 má ve vztahu k čl. 34 odst. 1 povahu speciálního ustanovení.

Ve stejné věci také Evropský soudní dvůr konsta- toval, že se čl. 34 odst. 2 Nařízení vztahuje na roz- hodnutí, které bylo vydáno v řízení, v němž nebyla žá- lovanému řádně doručena písemnost, kterou se řízení zahajuje, ani o ní nebyl vyrozuměn v dostatečném ča- sovém předstihu, a žalovaný nebyl platně zastoupen, neboť se sice dostavil zástupce, ale neměl plnou moc a rozhodnutí nebylo vydáno pro zmeškání.

V souvislosti s výkladem zmíněného ustanovení Evropský soudní dvůr učinil v případě *Volker Sonntag v. Hans, Elisabeth and Stefan Waidmann zá- věr*, podle něž se má zato, že žalovaný byl přítomen (i když fyzicky nebyl jedním účasten), když v sou- vislosti s uplatněným nárokem na náhradu škody v rámci trestního řízení skrze obhájce, kterého si vy- bral, reagoval na obžalobu, ale nevyjádřil své stano- visko k uplatněnému nároku na náhradu škody, který byl také uplatněn v přítomnosti jeho obhájce.¹⁸⁾

3. Res iudicata a překážky jí podobné (čl. 34 odst. 3 a 4)

Ve dvou odstavcích upravuje Nařízení specifickou překážku řízení:

- a) založenou tím, že mezi týmiž účastníky bylo vy- dáno na území státu uznání rozhodnutí, jež je ne- slučitelné s uznávaným rozhodnutím,
- b) založenou tím, že mezi týmiž účastníky bylo o téžže nároku vydáno dřívější rozhodnutí na území jiného členského či třetího státu, pokud to –

¹⁶⁾ K tomu viz např. Tyč in Rozeňmalová, N. – Tyč, V.: Evropský justiční prostor ve věcech civilních. Masarykova univerzita, Brno 2003, str. 309.

¹⁷⁾ Tak případ *Hendrikman et Feyen v. Magenta Druck & Verlag* ve věci C-78/95.

¹⁸⁾ Případ *Volker Sonntag v. Hans, Elisabeth and Stefan Waidmann* ve věci C-172/91.

to dřívější rozhodnutí splňuje podmínky uznání v daném státě.

Ze srovnání obou uvedených důvodů je zřejmé, že nařízení preferuje tuzemská rozhodnutí státu uznání ve srovnání s rozhodnutími cizími. Překážka uznání je dle důvodu sub a) založena bez ohledu na časovou prioritu a také přesto, že se nejedná o rozhodnutí o tomtéž nároku (není zde tedy totožnost subjektů a současně předmětu sporu; v tomto ohledu se tedy vlastně nejedná ani o překážku věci rozsouzené, ne- boť nařízení jde nad rámec jejího běžného chápání). S ohledem na fakt, že rozhodnutí musejí být vzájem- ně neslučitelná, musí jít o rozhodnutí, jež spolu věc- ně souvisejí. Příklad takového rozhodnutí se vyskytl v již zmíněném případě *Hoffmann v. Krieg* – na úze- mí Nizozemí bylo žádáno uznání německého rozhod- nutí o výživném mezi manžely; to však bylo vylou- čeno existencí nizozemského rozhodnutí o rozvodu manželství.

K tomuto odpíracímu důvodu se Evropský soudní dvůr vyjádřil rovněž v případě *Italian Leather Spa v. WECO Polstermöbel GmbH Co.*, při jehož rozho- dnutí konstatoval, že tzv. mezitímní (předběžné) opat- ření, kterým byla uložena povinnost zdržet se určité činnosti, je neslučitelné s rozhodnutím o jiném mezi- tímním opatření, kterým byl takový návrh zamítnut, jde-li o stejné strany; není přitom podstatné, že jde o zamítnutí z formálních důvodů a návrh nebyl věcně projednán.¹⁹⁾

Pokud jde o důvod zmíněný pod písmenem b), jed- ná se už o klasický odpírací důvod v případě existen- ce věci rozsouzené. Ve srovnání s tuzemskou právní úpravou²⁰⁾ však Nařízení jednoznačně zakotvuje časo- vou prioritu existence cizího rozhodnutí a nadto – v duchu přístupu k problematice uznání – nepožadu- je, aby takové rozhodnutí již bylo (formálně) uznáno, nýbrž postačuje „splnění“ podmínek uznání.

4. Nedostatký mezinárodní pravomoci (příslušnosti)

Jako zvláštní důvody pro odepření uznání Nařízení v čl. 35 odst. 1 zakotvuje nedostatky v podmínkách mezinárodní pravomoci (příslušnosti):

- a) jestliže byla porušena kritéria příslušnosti ve vě- cech:

- I. pojištění (čl. 8 a násl. Nařízení),
- II. spotřebitelských (čl. 15 a násl. Nařízení),
- III. výlučné příslušnosti dle čl. 22 Nařízení;

- b) jedná-li se o případ úpravy mezinárodní pravo- moci (příslušnosti) podle dohod uzavřených mezi členskými státy před vstupem Nařízení v platnost (čl. 72 Nařízení).

¹⁹⁾ Případ *Italian Leather Spa v. WECO Polstermöbel GmbH & Co* ve věci C-80/00.

²⁰⁾ Srov. § 64 písm. b) in fine zák. o mezinárodním právu soukro- mém a procesním.

Odpírací důvody dle písm. a) bodů I. a II. jsou odůvodňovány tím, že úprava příslušnosti ve věcech pojištění a spotřebitelských je konstruována ve prospěch slabší strany závazkového právního vztahu. Tyto odpírací důvody jsou předmětem poměrně rozsáhlé diskuse,²¹⁾ neboť jejich zařazení se jeví zčásti nesyntetické – vztah vyplývající z pojištění nemusí být nutně ekonomicky a právně deformován v neprospekch pojištěného, a pokud lze mít z tohoto pohledu úpravu mezinárodní pravomoci (příslušnosti) ve věcech spotřebitelských za opodstatněnou, lze se na- prosto oprávněně ptát, proč obdobným způsobem ta- ké není chráněn zaměstnanec. Existují rovněž názory, podle nichž tato úprava zasluhuje teleologickou re- dukci pro případy, kdy není dodrženo ustanovení o mezinárodní pravomoci (příslušnosti) ve prospěch slabší strany (spotřebitele).²²⁾ Tento přístup má svou nepopíratelnou logiku, neboť jak kolizní úprava v Římské úmluvě o právu rozhodném pro závazky ze smluv, tak úprava pravomoci v Nařízení pracuje s kri- tériem maximální výhodnosti pro slabší stranu. Za té- to okolnosti se proto jeví striktní výklad odpíracích důvodů neadekvátní. Judikatura se však k této otázce doposud zásadním způsobem nevyjádřila.²³⁾

Odepření uznání z důvodu nerespektování vyluč- né mezinárodní pravomoci (příslušnosti) – písm. a) bod III. – patří ke tradičním odpíracím důvodům. Stá- ty si v určitých specifických případech (věcná práva k nemovitostem, zápisy do veřejných rejstříků aj.) ja- ko projev zásady srovnávané rovnosti osobují mono- pol rozhodovat o těchto věcech. Rozhodnutí soudu ji- ného státu v takovém případě pak přirozeně nemůže vyvolávat na území územního suveréna účinky.

Možnosti zacházení s odpíracími důvody, jež se týkají podmínek mezinárodní pravomoci (příslušnos- tí), jsou však ještě dále omezeny, a to dvěma způsoby:

- a) podmínky pro posouzení mezinárodní pravomoci (příslušnosti) je třeba hodnotit na základě skutko- vých okolností, za kterých rozhodoval soud státu, ve vztahu k jehož rozhodnutí jsou podmínky uznání posuzovány (čl. 35 odst. 2 Nařízení),
- b) přezkoumávat podmínky mezinárodní pravomoci (příslušnosti) je možné jen tehdy, pokud je to Na- řízením výslovně upraveno. Nedostatků meziná- rodní pravomoci (příslušnosti), které nespočívají ve výslovně upravených důvodech, nelze ani na- mítat jako rozpor s veřejným pořádkem (čl. 35 odst. 3 Nařízení). Z uvedeného tedy plyne, že nor- motvůrce výslovně vyloučil vztah speciality mezi

²¹⁾ Viz k tomu např. Geimer, R. – Schütze, R. A.: *Europäisches Zivilverfahrensrecht*. Kommentar. 2. vydání. C. H. Beck, München 2004, str. 587 a násl.

²²⁾ Tak viz Tyč v cit. díle, str. 73 s odkazem na Kropphollera a Burg- stallera.

²³⁾ Výjimku by snad mohlo představovat nepříliš vhodné struktu- rované rozhodnutí Oberlandesgericht ve Stuttgartu, publikova- né pod č. 155 v časopisu Neue Juristische Wochenschrift, roč. 2001, str. 538.

úpravou odepření pro rozpor s veřejným pořá- dem a pro nedodržení podmínek mezinárodní pra- vomoci, jak jej například Evropský soudní dvůr dovodil ze vztahu čl. 34 a odst. 1 a 2 Nařízení (viz výše).

C. Ostatní okolnosti uznávacího řízení

Řízení o uznání je pouze způsobem přezkumu pro- cesního charakteru a zásadně nesmí vést k věcnému přezkumu uznávacího rozhodnutí (čl. 36 Nařízení).

Podmínkou návrhu na uznání cizího rozhodnutí není – ve srovnání s tuzemskou právní úpravou²⁴⁾ – právní moc uznávacího rozhodnutí. To je podmíněno odlišnými přístupy národních právních řádů ke kate- gorii právní moci. Na tuto okolnost reaguje Nařízení třemi způsoby:

- možnost přerušit řízení o uznání v důsledku po- dání opravného prostředku ve státě vydání roz- hodnutí (čl. 37 Nařízení),
- úpravou důvodů odepření uznání dle čl. 34 odst. 3 a 4,
- úpravou řízení o vykonatelnosti – podmínkou vý- konu je splnění podmínek vykonatelnosti ve státě, na jehož území bylo rozhodnutí vydáno; ochrana se tak materiálně projeví až ve fázi výkonu roz- hodnutí.

Řízení o vykonatelnost

A. Vlastní řízení o vykonatelnost

Řízení o vykonatelnost (*exequatur*) je specifickým ří- zením, jehož smyslem je ověřit, zda cizí rozhodnutí splňuje vymezené formální náležitosti. Nejedná se te- dy o přezkum věcných podmínek uznání či výkonu. Návrh na prohlášení vykonatelnosti se podává k or- gánu, který je uveden v Příloze II Nařízení – v pod- mínkách České republiky je to:

- a) okresní soud v místě domicilu povinného nebo v místě, kde má být rozhodnutí vykonáno,
- b) u soudního exekutora.

(Poznámka: Tento příspěvek nadále používá pou- ze termín soud, pro řízení o návrhu na prohlášení vy- konatelnosti se tím rozumí i soudní exekutor; který předloží věc soudu k nařízení exekuce ve smyslu § 44 exekučního řádu).

V souladu se zásadou *lex fori* se v řízení o pro- hlášení vykonatelnosti postupuje podle procesního práva státu, v němž je návrh podáván.

Soud se v řízení o *exequatur* omezuje toliko na přezkoumání náležitostí návrhu, tj. zda je předloženo:

²⁴⁾ Srov. § 63 zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním.

- a) vyřetování rozhodnutí, které splňuje podmínky pro přezkoumání jeho pravosti (čl. 53 odst. 1 Nařízení).
- b) dokument **Osvědčení podle článků 54 a 58 o soudních rozhodnutích a soudních smírech**, který vydává příslušný orgán státu, na jehož území bylo rozhodnutí vydáno (zpravidla soud); vzor (formulář) osvědčení stanoví Příloha V k Nařízení (čl. 54 Nařízení).

Pokud není osvědčení předloženo, může soud státu výkonu stanoví lhůtu k jeho předložení, může přijmout rovnocennou písemnost, nebo předložení osvědčení prominout, pokud je není třeba k dalšímu objasnění věci. Příklad osvědčení se překládá pouze na žádost soudu; v takovém případě se překládá překlad ověřený.

Uvedené písemnosti přikládáné k návrhu ani procesní plně moci se dále nijak zvlášť neověřují.

Jsou-li formální náležitosti návrhu na prohlášení vykonatelnosti splněny, je rozhodnutí vykonatelné. Rozhodnutí o vykonatelnosti se bezodkladně doručuje povinnému. V této fázi řízení nemá povinný k dispozici žádné námítky, k návrhu na prohlášení vykonatelnosti se nevyjadřuje, s jistotou mírou zjednodušení lze říci, že až do okamžiku doručení se jedná o řízení mezi oprávněným a soudem.

O návrhu na prohlášení vykonatelnosti rozhoduje podle tuzemské právní úpravy soud usnesením, které musí být odůvodněno (§ 68c druhá a třetí věta zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním).

B. Opravný prostředek proti rozhodnutí o vykonatelnosti

Proti usnesení o vykonatelnosti lze podat opravný prostředek – podle tuzemské právní úpravy odvolání, které se podává u orgánu, jenž je uveden v Příloze III – v podmínkách České republiky je to okresní soud; pro určení místní příslušnosti platí pravidla zmíněná výše sub A. obdobně. V řízení o opravném prostředku (odvolání) se postupuje podle pravidel pro sporná řízení (čl. 43 odst. 3 Nařízení).

Nařízení upravuje zvláštní lhůtu pro podání opravného prostředku proti rozhodnutí o vykonatelnosti (čl. 43 odst. 5):

- a) obecná lhůta – **jeden měsíc** od doručení prohlášení vykonatelnosti,
- b) zvláštní lhůta – **dva měsíce** – má-li strana, proti níž je výkon navrhován, domicil v jiném členském státě, než ve kterém bylo rozhodnutí o prohlášení vykonatelnosti vydáno; lhůta počíná běžet dnem doručení rozhodnutí straně, proti níž je výkon navrhován.

V řízení o opravném prostředku lze vznést námítky, které se týkají nedodržení podmínek prohlášení vykonatelnosti, a námítky, které se týkají nedostatku podmínek uznání.

Vzhledem k tomu, že neexistuje jiná úprava a rozhodnutí o prohlášení vykonatelnosti má formu usnesení, rovněž rozhodnutí v řízení o opravném prostředku bude mít v podmínkách tuzemské úpravy formu usnesení,²⁵⁾ i když bude soud posuzovat námítky, které se týkají podmínek uznání, o nichž by v samostatném řízení bylo rozhodováno rozsudkem (viz výše).

Vzhledem k tomu, že v řízení o návrhu na prohlášení vykonatelnosti (na „prvním stupni“) má povinný omezené postavení, odpovídá tomu věcně i způsob rozhodnutí o odvolání – pokud odvolací soud zkomal důvody, pro něž lze cizí rozhodnutí neuznat, pak, svědčí-li tyto důvody pro neuznání cizího rozhodnutí, odvolací soud zruší rozhodnutí soudu prvního stupně a rozhodne o zamítnutí návrhu (čl. 45 odst. 1 Nařízení a § 68c odst. 2 zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním). Soud však nesmí přezkoumávat cizí rozhodnutí meritorně. Nařízení rovněž stanoví, že rozhodnutí o opravném prostředku má být vydáno neprodleně; úprava lhůty – ač stanovené za pomoci neurčitěho právního pojmu – se jeví logická a žádoucí s ohledem na právní zájem oprávněného.

Proti rozhodnutí o opravném prostředku proti rozhodnutí o vykonatelnosti je přípustný opravný prostředek, který je uveden v Příloze IV Nařízení. V podmínkách České republiky je to dovolání nebo žaloba pro zmatečnost.

C. Částečné prohlášení vykonatelnosti

Úprava v Nařízení počítá také se situací, kdy je prohlášena vykonatelnost pouze ve vztahu k některým z výroků cizího rozhodnutí. Příčiny tohoto postupu mohou být:

- a) **objektivní** – čl. 48 odst. 1 Nařízení – například za situace, že není splněna formální podmínka vykonatelnosti ve vztahu k určitému výroku rozhodnutí nebo některý z výroků postihuje důvod odeprání uznání,
- b) **subjektivní** – čl. 48 odst. 2 Nařízení – v případě, že návrh na prohlášení vykonatelnosti pouze ve vztahu k části rozhodnutí podá oprávněný; tento postup se nicméně jeví nepraktický, neboť i když je prohlášena vykonatelnost, nemusí strana podávat nutně návrh na výkon rozhodnutí, z hlediska praktického ale může mít strategický význam.

Otázkou částečné vykonatelnosti se zabýval ve své judikatuře Evropský soudní dvůr, který konstatoval v případě *Van den Boogaard v. Lumen*, že pokud je v jednom rozhodnutí vydaném v řízení o rozvod rozhodnuto o výživném a vypořádání majetku manželů, je možné vykonat pouze první výrok, který spadá do působnosti nařízení, takový výrok může ukládat zaplacení pevně stanovené částky a převod

²⁵⁾ Stov. § 167 odst. 1 občanského soudního řádu.

majetku, je-li zřejmé, že cílem je zabezpečení výživy manžela.²⁶⁾

Řízení o výkon

Ačkoliv je marginální rubrika oddílu druhého kapitoly třetí Nařízení nazvána „Výkon“, nařízení obsahuje jen minimum ustanovení o výkonu rozhodnutí. Podle obsahu Nařízení tak lze dovodit, že cizí rozhodnutí bude vykonáno (resp. povolen jeho výkon) za **současného splnění tří podmínek**:

- ☐ rozhodnutí je **vykonatelné ve státě, kde bylo vydáno** (prokazuje se shora popsáním osvědčením),
- ☐ rozhodnutí bylo **prohlášeno za vykonatelné ve státě uznání** a
- ☐ **nebyly dány důvody odepření uznání** rozhodnutí, byly-li namítnuty.

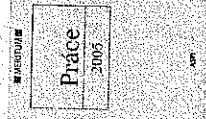
(Poznámka: Tento příspěvek pro zjednodušení používá pouze termín nařízení výkonu rozhodnutí; tím se má na mysli jak nařízení soudního výkonu rozhodnutí, tak nařízení exekuce podle exekučního řádu.)

S ohledem na specifickou národních úprav výkonu rozhodnutí je úprava postupu při výkonu rozhodnutí v souladu s principem subsidiarity ponechána vnitrostátní úpravě.

Ze vztahu procedury řízení o vykonatelnosti a řízení o výkon však vyplývají některé zásady, z nichž některé nalezly také oporu v úpravě provedené zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním:

- a) návrh na výkon lze podat buď **samostatně**, nebo **společně** s návrhem na prohlášení vykonatelnosti; v poslední uvedeném případě však soud rozhoduje dvěma samostatnými a odůvodněnými výroky;
- b) vzhledem k tomu, že lhůta k podání opravného prostředku proti rozhodnutí o vykonatelnosti je delší (jeden, event. dva měsíce) než lhůta pro odvolání proti rozhodnutí o nařízení výkonu rozhodnutí (obecná patnáctidenní lhůta), stanoví zákon dvě zásady:

²⁶⁾ Případ Van den Boogaard v. Laumen ve věci C-220/95.

PRÁCE 2005 – Průvodce pracovní právní problematikou

MERITUM PRÁCE 2005 se věnuje nejčastějším pracovní právní otázkám a nevyhýbá se řešení současných problémů personální praxe.

Celá problematika je rozdělena do 13. kapitol, např.: vznik a skončení pracovního poměru, práva a povinnosti subjektů pracovního práva, pracovní doba a odměňování, problematika zaměstnanosti. Součástí výkladu jsou rozsáhlé přílohy – vzory smluv, vnitřní předpisy zaměstnavatele, upozornění na nejčastější chyby a příklady řešení konkrétních příkladů, vybrané rozhodnutí soudů apod.

Přednosti výkladu je přehledná a praktická struktura textů, kde se snadno orientujete díky tzv. marginálním číslicím, která pomáhají jednoduše vyhledávat požadované oblasti nebo jejich jednotlivé části či pojmy.

cena 795 Kč, 688 stran, *praktická plastová vazba*

☐ opravný prostředek proti rozhodnutí o nařízení výkonu lze podat ve lhůtě stanovené pro podání opravného prostředku proti rozhodnutí o *execution* (§ 68c odst. 1 zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním),

☐ rozhodnutí o nařízení výkonu rozhodnutí nemůže nabýt právní moci dříve než rozhodnutí o prohlášení vykonatelnosti (§ 68c odst. 3 zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním).

Závěrem

Z hlediska ryze formálního se procedura uznání a výkonu ve srovnání s dosavadní praxí jeví formálnější, zdoluhavější a procedurálně náročnější. Tyto nevýhody jsou však vykoupeny podstatným zúžením důvodů, pro které lze realizovat odepření uznání cizího soudního rozhodnutí.

Tento příspěvek jistě nevyčerpal všechna zákonná právní úpravy,²⁷⁾ jeho cílem ale – jak bylo zmíněno v úvodu – nebylo podat vyčerpávající výklad, nýbrž prakticky použitelnou právní informaci. Celou řadu dalších problémů jistě přinese jednak aplikace Nařízení samotného a zřejmě i právní soužití Nařízení a zák. o mezinárodním právu soukromém a procesním.

Ve srovnání s principy Nařízení je na ještě progresivnějších přístupech v oblasti uznání a výkonu postaveno Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 805/2004, o vytvoření evropského exekučního titulu pro nesporné pohledávky, jež nabývá účinnosti 21. října 2005, či existující návrh nařízení o zřízení evropského platebního rozkazu.²⁸⁾ O dostatek podnětů k diskusi proto jistě nebude nouze.

²⁷⁾ Autor při psaní této stati si je vědom nejméně čtyř právních problémů, o nichž se oprávněně domnívá, že budou vyvolávat aplikační obtíže. Jejich podrobnějšímu rozboru by se však rád věnoval na jiném místě.

²⁸⁾ Návrh publikován jako dokument Komise č. 2004/0055 (COM).

PRÁVNÍ FÓRUM 8 2005 2. ročník 31. 8. 2005

Evropský justiční prostor ve věcech civilních Část VII.

*Príslušnosť, uznávaní a výkon rozhodnutí ve věcech manželských
a ve věcech rodičovské zodpovědnosti*

ZDENĚK KAPITÁN

Toto pokračování seriálu Evropský justiční prostor ve věcech civilních je zaměřeno na problematiku rodinného práva, resp. na část těchto vztahů, na které reagují svým obsahem komunitární nástroje regulace, které jsou součástí úpravy páteře evropského justičního prostoru ve věcech civilních.

Právní prostředí určování příslušnosti, uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti po vstupu České republiky do EU

Řízení, která se dotýkala otázek rodinného práva, nepatřila – s výjimkou žalob týkajících se výživného – do rozsahu působnosti Bruselské úmluvy o příslušnosti a uznání a výkonu cizích rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních. Ještě před jedním evropského summitu v Amsterodamu však existoval návrh Bruselské úmluvy II, která se týkala příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti obou manželů k dětem. Vzhledem k tomu, že po vstupu Amsterodamské smlouvy v platnost došlo k částečné komunitarizaci 2. a 3. pilíře Evropské unie, nastal také přesun části kompetencí, jež se tý-

kají otázek justice, do komunitárního, prvního pilíře Evropské unie. Tak došlo – jak bylo popsáno v prvním díle tohoto seriálu – ke změně nástroje zakotvení pravidel určování mezinárodní pravomoci (příslušnosti) a uznávání a výkonu rozhodnutí v oblasti civilního práva a tímto novým nástrojem se stalo nařízení. Připravený text Bruselské úmluvy II, kterou členské státy Evropské unie nestihly podepsat, tak byl převzat a přijat jako Nařízení Rady (ES) č. 1347/2000 ze dne 29. 5. 2000, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti obou manželů k dětem, nazývané zkráceně **nařízením Brusel II**.

Avšak již v roce 2002 předložila Komise návrh nového znění tohoto nařízení.¹⁾ Podstata návrhu spočívala v akceptaci celé řady iniciativ směřujících především k rozšíření rozsahu působnosti nařízení Brusel II. Návrh obsahoval jednak převzetí ustanovení týkajících se rozvodu manželství z nařízení Brusel II, která nebyla podstatně změněna, jednak obsahoval problematiku rodičovské zodpovědnosti, která byla rozšířena, a to především na popud návrhu, který předložila Francie. Nové znění nařízení bylo přijato jako Nařízení rady (ES) č. 2201/2003 ze

¹⁾ Viz dokument Komise č. (Kom2002)222.

dne 27. listopadu 2003, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000, pro něž se vžil zkrácený název **nařízení Brusel IIa**, resp. **nařízení Brusel II bis**.

Nařízení Brusel IIa ve srovnání s nařízením Brusel II svým rozsahem nabylo o 26 článků,²⁾ jedná se tedy o poměrně rozsáhlý dokument, který se věnuje celé řadě problémových okruhů. Vzhledem k tomu, že nařízení Brusel IIa nabylo v plném rozsahu účinnosti od 1. 3. 2005, věnuje se příspěvek především tomuto dokumentu. Na obsah nařízení Brusel II, jež mělo být aplikováno v mezidobí ode dne vstupu České republiky do Evropské unie do účinnosti nařízení Brusel IIa, tento příspěvek upozorní jen tehdy, bude-li to třeba.

Výchozí koncepce obou nařízení je shodná, protože se s ohledem na cíle tohoto seriálu vhodné rozebírá pouze ty otázky, které zásadním způsobem ovlivňují koncepci regulace určité právní materie. Již výše bylo avizováno, že nařízení Brusel IIa je poměrně rozsáhlý dokument, jeví se proto vhodnější poukázat pouze na základní trendy úpravy s využitím poznatků, které jsou obsaženy v předchozích dílech seriálu Evropský justiční prostor ve věcech civilních.

V závěru úvodních poznámek o právním prosředí regulace některých rodinněprávních vztahů s mezinárodním prvkem, na které dopadá nařízení Brusel IIa, je třeba rovněž zmínit skutečnost, že tato úprava je ve vnitrostátním zákonodárství doplněna pro oblast uznání a výkonu zvláštními ustanoveními § 68a až 68c zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů, která byla do zmíněného zákona včleněna v důsledku přijetí tzv. adaptační novely, přijímané v důsledku nutnosti reagovat na změnu koncepce uznání a výkonu po vstupu České republiky do Evropské unie. Vzhledem k tomu, že podrobnější výklad k uvedeným ustanovením byl podán v předchozím díle tohoto seriálu, nebude se jím tento příspěvek věnovat.

Informační zdroje o nařízení Brusel IIa

Předchozí díly seriálu se věnovaly především obsahu nařízení Brusel I. Množství literatury, at zahra- niční, tak tuzemské, komentující tento právní předpis, utěšeně roste. Nařízení Brusel II nemělo svého předchůdce v podobě platného právního dokumentu – úmluvy – a jedná se o fenomén spíše nový, proto neexistuje k problematice rozsáhlejší monografická literatura a judikatura. V podmínkách České republiky je problém i se získáním samotného textu naří-

zení Brusel IIa. To není v českém jazykovém znění k dispozici například v systému Eur-Lex na portálu Evropské unie, který je reálně základním zdrojem získávání informací o obsahu práva Evropské unie. Českou verzi lze získat buď v Informačním systému pro aproximaci práva, vedeném Odborem kompatibility Úřadu vlády České republiky,³⁾ nebo v Evropském soudním atlasu ve věcech občanských.⁴⁾ Posléze uvedený zdroj lze jen doporučit, poněvadž v něm je uživatelsky velmi přístupnou formou zprístupněna celá řada dokumentů, které se problematiky týkají. Díky tomu, že přímo na tomto místě je pří- stupný například také Akt o přistoupení a přehled dokumentů, jimiž došlo k novelizaci nařízení Brusel IIa, jedná se o velmi cenný a zejména pro praxi pří- nosný zdroj.

Okruh použití nařízení Brusel IIa

A. Věcná a osobní působnost

Vymezení věcné a osobní působnosti je úzce prová- záno. Nařízení Brusel IIa se vztahuje na subjekty (rodiče, resp. manžele a děti) vymezených druhů právních vztahů. Nařízení ve svém čl. 1 stanoví, že se vztahuje **bez ohledu na druh soudu na občanskoprávní věci, které se týkají:**

- a) **rozvodu, rozluky, nebo prohlášení manželství za neplatné,**
- b) **přiznání, výkonu, převedení a úplného nebo částečného odnětí rodičovské zodpovědnosti.**

Hned v úvodu je třeba opět zdůraznit premisu již mnohokrát zdůrazněnou i v judikatuře Evropského soudního dvora, že termíny, které akt evropského práva používá, jsou předmětem autonomního, evropského (resp. evropsky konformního) výkladu a jejich význam nelze vykládat striktně s ohledem na obsah vnitrostátních právních úprav. Výjimku z této zásady mohou stanovit pouze výslovné akty práva Evropské unie (viz příklad dále). I když i ter- minologie nařízení Brusel IIa v mnoha ohledech pří- liš nekonvenuje obsahu terminologie a systematice českého občanského, rodinného a mezinárodního práva soukromého, nemůže tato okolnost představovat zásadní překážku používání nařízení a právě s ohledem na zásadu eurokonformního výkladu je třeba před vlastní aplikací práva „doladit“ vztah me- zi terminologií vnitrostátního práva a aktu komuni- tárního práva, a to podobnými metodami, jako je to- mu v mezinárodním právu soukromém.⁵⁾ Samo nařízení Brusel IIa pomáhá v některých ohledech tím, že obsahuje celou řadu legálních definic v čl. 2 (např. definice právních termínů soud, rozhodnutí,

³⁾ Viz na <http://isap.vlada.cz/>.

⁴⁾ Viz na http://europa.eu.int/comm/justice_home/judicialatlascivil/html/index_cs.htm?country;Session=168.

⁵⁾ Jednak jde o řešení kvalifikačního problému, eventuálně o pro- blematiku adaptace kolizního řešení.

členský stát původu, rodičovská zodpovědnost, právo na styk s dítětem, neoprávněné odebrání nebo zadržení aj.; jedná se o novinku, kterou původní nařízení Brusel II [s jednou výjimkou] neobsahovalo).

S ohledem na výše zmíněné úvodní vymezení působnosti nařízení Brusel IIa je na místě zdůraznit, že použití slova „soud“ neomezují použití nařízení jen na situace, kdy by vymezenou rodinněprávní věc rozhodoval soud. Soudem se podle nařízení má na mysli jakýkoliv orgán rozhodující ve vymezeném okruhu „občanskoprávních“ vztahů. Je proto na místě zaměřit se vždy spíše na obsah právního vztahu, než na orgán, do jehož pravomoci věc spadá. Tím může být v celé řadě členských států Evropské unie i správní úřad (zpravidla matriční) nebo například notář. Podmínkou tedy je, že se jedná o autoritativní rozhodnutí orgánu, který je nadán veřejnou mocí.

Nařízení Brusel IIa, jak vyplývá se shora uvedeného, se vztahuje na tři základní oblasti:

a) Na věci „osobního manželského práva“. Konkrétně na věci **rozvodu, rozluky a řízení o neplatnost manželství**.

Praxe si v této souvislosti klade několik otázek. V prvé řadě zda se s ohledem na relativní jednoznačnost textu vztahuje nařízení Brusel IIa také na řízení o určení, zda tu manželství je či není. Převažující názor se kloní k závěru, že tomu tak je, neboť výsledek řízení o neplatnost či řízení o tom, zda tu manželství je či není, je obdobný a ani z hlediska existující praxe uznání a výkonu není ani důvod rozlišovat kvalitu těchto dvou typů rozhodnutí.⁶⁾

Jestliže z pohledu vymezení typů řízení je nařízení Brusel IIa vykládáno extenzivně, není tomu tak v jiných případech. O doslovný výklad se opírá nauka a i praxe v případech, kdy je posuzováno, zda se vztahuje nařízení i na jiné typy právních svazků, než je manželství, například na oblast právně institucionalizovaných forem soužití osob stejného pohlaví. Tato otázka byla zodpovězena negativně s tím, že se nařízení Brusel IIa vztahuje pouze na manželství.⁷⁾

Předchozí text úmyslně zdůraznil, že se nařízení vztahuje na otázky osobní. Pokud jde o nárok na výživné mezi manžely, jedná se o oblast, která je upravena nařízením Brusel I (stov. jeho čl. 5 bod 2.). Do předmetu působnosti nařízení Brusel IIa rovněž nespádají ani jiné následky rozvodu či neplatnosti manželství.

⁶⁾ Stov. k tomu Schlosser, P.: EU-Zivilprozessrecht. Kommentar. EuGVVO, EuEheVO, EuBVO, EuZVO. 2. vydání. C. H. Beck, München 2003, str. 367 a násl., a názory ostatních autorů tam uvedených.

⁷⁾ Viz k tomu Schmidt, U.: Europäisches Zivilprozessrecht. Das 11. Buch der ZPO. 1. vydání. C. H. Beck, München 2004, str. 70, marg. č. 218.

b) Na věci týkající se **rodičovské zodpovědnosti**. Koncepce nařízení Brusel IIa je v tomto ohledu velmi široká. Nařízení se vztahuje na jakoukoliv otázku výkonu rodičovské zodpovědnosti, pokud spadá do kompetence „soudů“, jak byla výše vymezena.

Původní přístup nařízení Brusel II byl však striktnější. Zaměření nařízení se týkało spíše rozvodu a „otázek s tím souvisejících“, proto byla působnost nařízení Brusel II omezena jen na ty otázky výkonu rodičovské zodpovědnosti, které vznikaly (1) v souvislosti s rozvodem manželství či jeho prohlášením za neplatné a (2) jen tehdy, pokud se jednalo o společné děti (rozváděných) rodičů. Okruh otázek spadajících do rozsahu působnosti nařízení Brusel IIa však poměrně obrátil a lze smělé tvrdit, že vymezení pro oblast rodičovské zodpovědnosti je svou kvantitou větší než pro oblast manželského práva. Důvodem tohoto doktrinálního posunu je jednak skutečnost, že po přijetí Amsterodamské a posléze také Niceské smlouvy je kladem mnohem větší důraz na otázky sociální a lidskoprávní, mnohé mechanismy nařízení Brusel IIa jsou také motivovány konstrukcemi, známými z Úmluvy o právech dítěte (počínaje obecným principem nejvyššího blaha a konče například zcela konkrétními projevy práva dítěte být slyšeno). Problematika styku dítěte s rodiči je považována rovněž za jednu z priorit také z racionálních důvodů, neboť právě těžkosti a formální překážky jsou jedním z nemalých ztížení realizace volného pohybu osob jako jedné ze čtyř základních svobod Společenství.

Z hlediska formálně-technického se nařízení Brusel IIa ve svém čl. 1 odst. 2 pokouší demonstračním výčtem přiblížit okruh otázek rodičovské zodpovědnosti, na něž dopadá:

- ☐ právo péče o dítě a právo na styk s dítětem,
- ☐ poručnictví, opatrovnictví a podobné instituty,
- ☐ určení osoby, orgánu nebo jiného subjektu odpovědného za dítě či jeho jmění nebo pověřených zastupováním dítěte či napomáháním dítěti a stanovení jeho úkolů,
- ☐ umístění dítěte do pěstounské péče,
- ☐ opatření k ochraně dítěte spojených se správou, zachování a nakládáním se jměním dítěte.

Vymezení okruhu vztahů, které zahrnuje rodičovská zodpovědnost, odpovídá přístupu tuzemského práva (stov. § 31 a násl. zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů). Přesto však lze vyčíst otázky v nařízeních Brusel IIa považovat i z pohledu tuzemské praxe za vhodné, neboť některé právní řády například pod rodičovskou zodpovědnost nepodřazují všechny otázky správy jmění dítěte apod.

Zpřesnění působnosti nařízení ve vztahu k věcem rodičovské zodpovědnosti je provedeno negativním (taxativním) výčtem otázek, na které nařízení Brusel IIa nedopadá (čl. 1 odst. 3):

- ▣ určení nebo popření otcovství,
- ▣ rozhodnutí o osvojení, preadopční opatření nebo neplatnost či zrušení osvojení,
- ▣ přijetí a jméno dítěte,
- ▣ dosažení zletilosti,
- ▣ vyživovací povinnost,
- ▣ správy jmění nebo dědictví,
- ▣ opatření přijatá v důsledku trestných činů spáchaných dětmi.

c) Na uznání a výkon rozhodnutí.

Z hlediska věcné působnosti pro oblast uznání a výkonu se nařízení Brusel IIa vztahuje na rozhodnutí, která se týkají věcí spadajících do rozsahu právních vztahů regulovaných nařízením. Pokud jde o formu, je třeba rozumět rozhodnutími jednak autoritativní individuální právní akty, ale rovněž vykonatelné veřejné listiny a vykonatelné dohody (čl. 46 nařízení Brusel IIa), se kterými se zachází pro účely uznání a výkonu stejně jako s rozhodnutími.

B. Teritoriální a časová působnost

Prvním kritériem prostorové působnosti nařízení Brusel IIa je, že se vztahuje na všechny členské státy Evropské unie s výjimkou Dánska (na ně se nařízení nevztahuje, neboť Dánsko se rozhodlo neúčastnit se přijímání tohoto nařízení podle čl. 1 a 2 Protokolu o postavení Dánska k Maastrichtské smlouvě).

Druhým kritériem prostorové působnosti je vždy stanovení příslušné skutkové okolnosti, kterou nařízení stanoví jako podmínku svého použití. Tato okolnost (např. obvyklé bydliště, či skutečnost, že se jedná o uznání rozhodnutí členského státu Evropské unie) vyjadřuje vymezení dostatečně úzkého spojení s územím určitého státu tak, aby bylo možno použít pro posouzení a postup v případě pramen evropského mezinárodního práva procesního, kterým je v daném případě nařízení Brusel IIa.

1. Řízení o rozvodu, rozluce a neplatnosti manželství

Okolností, od které se odvíjí mezinárodní příslušnost (pravomoc) k řízení o rozvodu, rozluce a neplatnost manželství (a tím i prostorová působnost nařízení Brusel IIa), je:

1.1. obvyklé bydliště,

1.2. státní příslušnost,

1.3. domicil,

1.4. okolnosti stanovené vnitrostátním právem – tzv. zbytková příslušnost.

Ad 1.1. Nařízení Brusel IIa volí pro založení příslušnosti kritérium obvyklého bydliště na území určitého státu, nikoliv již tedy kritérium bydliště (domicilu), ve významu, v němž je používán nařízením Brusel I.⁸⁾ Nařízení Brusel IIa tedy jako základní kritérium používá bydliště doplněné adjektivem obvyklé. V české jazykové verzi není tento rozdíl na první pohled patrný, ale například německá verze nepoužívá již obrat *Wohnsitz*, nýbrž *gewöhnlicher Aufenthalt*, anglické vyjádření nepoužívá již opis *person domiciled in a Member State*, nýbrž obrat *habitually resident*, francouzská verze opustila opis *les personnes domiciliées sur le territoire d'un État membre* a zvolila termín *la résidence habituelle*. Termín obvyklého bydliště je předmětem autonomního výkladu. Nová koncepce zvolená nařízením Brusel II a Brusel IIa představuje podle převažujícího názoru významový posun vedoucí k větší benevolenci při určování místa, od něhož se odvíjí určení mezinárodní pravomoci (příslušnosti) soudu. Při výkladu této podmínky lze jako odrazový můstek využít dosavadní definici bydliště, jak ji podal Evropský soudní dvůr – jde o *stálé a obvyklé centrum životních zájmů osoby zvolené s úmyslem trvalosti jeho existence*.⁹⁾ Volbou adjektiva „obvyklý“ se tak požadavek relativní stálosti určitého místa jako bydliště vytrácí.

Od této změny lze rovněž očekávat negativní projevy *forum shopping*, v rámci Evropské unie tak bude možno formálně měnit bydliště s cílem účelově využít možnosti podat žalobu o rozvod ve státě, jehož úprava je pro manžele nebo jednoho z nich výhodnější, a to s ohledem na okolnosti časové i věcné; tento závěr ostatně podporuje formulace důvodů odeprání cizího rozvodového rozhodnutí (viz podrobněji dále).

Nařízení Brusel IIa ve svém čl. 3 odst. 1 písm. a) stanoví taxativní výčet několika obvyklých bydlišť, která mohou vést k založení mezinárodní pravomoci (příslušnosti):

- ▣ obvyklé bydliště obou manželů,
- ▣ obvyklé bydliště obou manželů, pokud v něm jeden z nich ještě bydlí,
- ▣ obvyklé bydliště odpůrce,
- ▣ obvyklé bydliště navrhovatele, v němž bydlel nejméně jeden rok bezprostředně před podáním návrhu na zahájení řízení,
- ▣ obvyklé bydliště navrhovatele, v němž bydlel nejméně šest měsíců bezprostředně před podáním návrhu na zahájení řízení, a zároveň je buď státním příslušníkem tohoto členského státu, ne-

⁸⁾ K tomu viz podrobněji zejména výklad prof. Rozehnalové v Právním fóru č. 3, 2005.

⁹⁾ Viz i Schmidt v díle citovaném v pozn. č. 7, str. 71 – 72.

bo – v případě Spojeného království a Irsku – zde má domicil.

Jedině poslední dva důvody mohou vést k omezení *forum shopping*, neboť stanoví lhůtu jednoho, resp. půl roku, aby obvyklé bydliště navrhovatele bylo způsobit založit mezinárodní pravomoc (příslušnost) soudů. Neexistence omezení dobou je záležitostí pochopitelná v ostatních případech, neboť v nich se opírá o klasičtější zásadu civilního procesu, podle níž se příslušnost soudu určuje podle soudu žalovaného. V ostatních případech lze se statisticky poměrně velkou mírou pravděpodobnosti předpokládat, že místo společného bydliště (ať už bývalého, nebo existujícího) manželů tvoří dostatečně úzkou vazbu s určitým státem a že toto místo je v podstatě „stálým“ bydlištěm manželů.

Ač 1.2. a 1.3. Kritérium státní příslušnosti a domicilu je alternativním kritériem ke kritériu obvyklého bydliště. Lze říci, že předpokládá nikoliv teritoriální, nýbrž osobní vazbu, na základě jejíž existence je v mezinárodním právu procesním pravidelně zakládána mezinárodní pravomoc (příslušnost) soudů ve vztazích s mezinárodním prvkem, neboť souvisí se zásadou diplomatické ochrany podle mezinárodního práva. Kritérium domicilu se aplikuje pouze ve vztahu ke Spojenému království a Irsku a obsah právního termínu domicilu je vykládán podle vnitrostátního práva těchto států (čl. 3 odst. 2 nařízení Brusel IIa), tedy nikoliv „evropsky“ autonomně.

Kritérium státní příslušnosti a domicilu je i přes shora uvedené kritériem kvalifikovaným. K založení mezinárodní pravomoci (příslušnosti) vede jen tehdy, pokud mají státní příslušnost/domicil určitého státu současně oba manželé.

Ač 1.4. Nařízení Brusel IIa zná v úpravě obsažené v čl. 7 ještě kategorii tzv. zbytkové příslušnosti. Jedná se o situaci, kdy lze příslušnost soudu členského státu určit podle jeho (vnitrostátních) předpisů, pokud nevedou k založení příslušnosti pravidla obsažená v nařízení.

2. Otázky rodičovské zodpovědnosti

Kritéria mezinárodní pravomoci (příslušnosti) ve věcech rodičovské zodpovědnosti lze rozdělit do dvou kategorií:

2.1. Obecné kritérium

Obecným kritériem je **obvyklé bydliště dítěte v době podání návrhu**. Pro výklad termínu obvyklého bydliště platí, co bylo řečeno výše sub 1.1.

2.2. Zvláštní případy

a) **Zachování příslušnosti.** Jedná se o situaci, kdy po přenosu obvyklého bydliště dítěte je ještě po dobu tří měsíců zachována mezinárodní pravomoc (příslušnost) státu původního obvyklého bydliště za účelem úpravy styku s dítětem. Pod-

mínkou je, že nositel práva styku s dítětem má nadále obvyklé bydliště v tomto státě a neakceptoval příslušnost soudů státu nového.

b) **Příslušnost v případě únosu (neoprávněného odebrání nebo zadržetí) dítěte.** V tomto případě se počítá se zachováním mezinárodní pravomoci (příslušnosti) původního státu, a to až do doby, kdy je na území jiného státu udělen souhlas k odebrání nebo zadržetí dítěte, nebo v případě, že si dítě na území jiného státu zvyklo a je splněna alespoň jedna ze čtyř věcných podmínek, které nařízení stanoví v ustanovení čl. 10 písm. b).¹⁰⁾

c) **Pokračování v příslušnosti.** Jedná se o situaci, kdy má být o otázkách rodičovské zodpovědnosti rozhodováno současně s řízením o rozvod, rozluku či neplatnost manželství (čl. 12 odst. 1 nařízení Brusel IIa). Podmínkou v tomto případě je, že:

- I. alespoň jeden z rodičů má rodičovskou zodpovědnost k dítěti, nebo
- II. manželé a nositelé rodičovské zodpovědnosti v době zahájení řízení (1) příslušnost soudů výslovně nebo jiným jednoznačným způsobem přijali a (2) je to v zájmu dítěte.

Jinou situací „sdílení“ příslušnosti je mezinárodní pravomoc (příslušnost) ve věcech rodičovské zodpovědnosti, která se odvíjí od vedení jiného typu řízení, než je řízení o rozvod, rozluku či neplatnost manželství. V tomto případě lze vést současně s tímto jiným řízením i řízení o rodičovské zodpovědnosti v případě, že:

- I. dítě má silný vztah k danému státu zejména proto, že některý z nositelů rodičovské zodpovědnosti má v tomto státě obvyklé bydliště, nebo samo dítě je jeho příslušníkem, nebo
- II. všechny strany řízení v době zahájení řízení (1) příslušnost soudů výslovně nebo jiným jednoznačným způsobem přijaly a (2) je to v zájmu dítěte.

Pokud jde o podmínky zmíněné v předchozím textu vždy pod bodem II., jedná se o zvláštní případ prorogační smlouvy mezi rodiči a nositeli rodičovské zodpovědnosti, resp. mezi účastníky řízení, která může být uzavřena i konkludentně. V této otázce lze s napětím očekávat, jakým způsobem se vyvine judičiální praxe. Benevolence normotvůrce ve vztahu k formě se s ohledem na závažnost posuzovaných právních vztahů jeví poněkud nepřiměřená ve srovnání např. s úpravou prorogace v nařízení Brusel I.¹¹⁾ Je otázkou, zda „jiným jednoznačným způsobem přijetí příslušnosti“ je například podrobení se příslušnosti

¹⁰⁾ Rozbor těchto podmínek nepovažuje autor s ohledem na účel tohoto příspěvku za podstatný.

¹¹⁾ Srov. čl. 23 odst. 1 Nařízení Brusel I.

jednatelského soudního orgánu, jak ji zná nařízení Brusel I (tj. nevznesení námitky nepřislušnosti a aktivní účast subjektu na řízení). Lze se domnívat, že nikoliv, neboť nařízení Brusel IIa výslovně tento institut neupravuje. Vyřešení této otázky je však nanejvýš citlivé, neboť nedostatky přislušnosti jsou absolutně vyloučeny jako důvod k odeřpení uznání cizího rozhodnutí vydaného v působnosti nařízení Brusel IIa.

d) Přislušnost založená na přítomnosti dítěte. V případě, že nelze zjistit obvyklé bydliště dítěte, jsou mezinárodně pravomocné (přislušné) soudy státu, kde se dítě nachází. V případě této úpravy došlo zřejmě k legislativní chybě. Při založení přislušnosti podle státu destinace dítěte totiž nařízení Brusel IIa počítá s tím, že se použije jen pro případy, kdy nelze bydliště dítěte určit v případech upravených ustanovením čl. 12; to je však případ pokračování v přislušnosti, jak je uvedena v předchozím bodu c). Avšak v případě této „sdílené“ přislušnosti se odvíjí přislušnost v řízení týkajícího se rodičovské zodpovědnosti od jiného souvisejícího řízení a skutková okolnost místa obvyklého bydliště dítěte nehraje v tomto případě žádnou roli. Tak se lze domnívat, že odkaz neměl mířit na čl. 12, nýbrž na obecné pravidlo určování mezinárodní pravomoci (přislušnosti) ve věcech rodičovské zodpovědnosti podle čl. 8 nařízení Brusel IIa. To odpovídá ostatně i koncepci, kterou volí národní právní řády ve svých civilněprocesních řádech.

Přislušnost odvíjející se od místa přítomnosti dítěte se rovněž použije (čl. 13 odst. 2. nařízení Brusel IIa) na děti, které jsou uprchlíky, nebo osobami mezinárodně přemístěnými z důvodů nepokojů v jejich zemi.

e) Zbytková soudní přislušnost. V případě, že nelze odvodit mezinárodní přislušnost (pravomoc) podle předchozích kritérií, lze ji určit podle pravidel (vnitrostátního) práva.

Zvláštním institutem v oblasti mezinárodní přislušnosti (pravomoci) ve věcech rodičovské zodpovědnosti je **postoupení věci k projednání vhodněji umístěnému soudu**. Jde se o postup, který lze realizovat (1) z podnětu soudu, který vede řízení, (2) na návrh strany či (3) na žádost soudu jiného členského státu, k němuž má dítě zvláštní vztah (jedná se o stát místa aktuálního či bývalého obvyklého bydliště dítěte, dítě má státní přislušnost tohoto státu, jedná se o obvyklé bydliště nositele rodičovské zodpovědnosti nebo se zde nachází jmění dítěte a současně se jedná o opatření týkající se tohoto jmění). Nařízení Brusel IIa však zakotvuje tento institut jako zcela výjimečný a podmiňuje jej nejen zvláštním vztahem dítěte ke státu, kam má být věc postoupena a objektivního vhodnosti takového postupu, ale také existencí zájmu dítěte na postoupení a souhlasem alespoň jednoho účastníka řízení.

3. Uznání a výkon cizích rozhodnutí

Stejně jako v případě nařízení Brusel I je i v případě nařízení Brusel IIa ve srovnání s vymezením kritérií působnosti v oblasti určování mezinárodní pravomoci (přislušnosti) vymezení působnosti nařízení pro oblast uznání a výkonu velmi jednoduché. Rovněž zde lze hovořit o „ryzí intrakomunitaritě“, neboť nařízení Brusel IIa aplikuje pouze orgán členského státu Evropské unie a postupuje podle něj pouze ve vztahu k titulům, jež byly vydány na území jiného členského státu Evropské unie (mimo Dánska).¹²⁾

Pokud jde o časovou působnost nařízení Brusel IIa, bylo již v úvodu zmíněno, že nabylo v plném rozsahu účinnosti od 1. 3. 2005. Ustanovení čl. 67 až 70 obsahující úpravu zajištění forem institucionální spolupráce a podpory nabyla účinnosti již 1. 8. 2004.

Přechodná ustanovení k nařízení Brusel IIa stanoví zásadu, že podle nařízení se postupuje jak v otázkách určování mezinárodní pravomoci (přislušnosti), tak v otázkách uznání a výkonu podle pravidel nařízení Brusel IIa od okamžiku vstupu nařízení v účinnost (terminologií nařízení v platnost). Další pravidla rovněž obsahují úpravu možnosti použití nařízení Brusel IIa na řízení zahájená či vedená podle nařízení Brusel II.

Uznání a výkon podle nařízení Brusel IIa

Nařízení Brusel IIa zná dvě procedury uznání a vykonatelnosti rozhodnutí jiných členských států. Jednak je to obecná procedura, shodná téměř s tou, kterou zná nařízení Brusel I, jednak je to zvláštní procedura pro dva typy rozhodnutí – pro některá rozhodnutí o právu na styk s dítětem a některá rozhodnutí nařizující navrácení dítěte.

A. Obecná procedura

Obecná procedura je upravena, jak již bylo naznačeno, stejným způsobem jako úprava uznání a výkonu cizích rozhodnutí podle nařízení Brusel I. Proto lze v podrobnostech odkázat na výklad, jenž byl učiněn v předchozím díle seriálu.¹³⁾ Na tomto místě se lze věnovat toliko shrnutí procedury a rozboru několika odlišností.

Uznání a výkon rozhodnutí cizího členského státu, pokud se týká věci, jež spadá do rozsahu věcné působnosti nařízení Brusel IIa, probíhá ve třech fázích (řízeních).

- a) **uznání rozhodnutí,**
- b) **vykonatelnost rozhodnutí** (resp. prohlášení vykonatelnosti, tzv. *exequatur*) a
- c) **výkon rozhodnutí.**

¹²⁾ Viz však výjimku zmíněnou v rámci výkladu o vztahu nařízení Brusel IIa k jiným komunitárním nástrojům.

¹³⁾ In Kapitán, Z.: Uznání a výkon rozhodnutí podle nařízení Rady (ES) č. 44/2001. Právní fórum č. 7, 2005, str. 241 a násl.

Uznání rozhodnutí je automatické a *ex officio* se o něm nevede žádná řízení. Přezkoumání podmínek uznání je možné pouze na návrh (incidenčně) v samostatném řízení, anebo jako řešení prejudiciální otázky v jakémkoliv jiném řízení. Přezkoumání podmínek uznání je přesně stanoveno nařízením Brusel IIa a přezkoumání uznatelnosti nesmí být zaměřeno na věcný přezkum; důvody rozhodnutí tedy nelze hodnotit.

Vykonatelnost rozhodnutí je konstatována na základě návrhu kterékoli ze stran. Rozhodnutí o vykonatelnosti je zaměřeno pouze na formální přezkum podmínek návrhu spočívající ve zhodnocení úplnosti jeho náležitosti. Proti rozhodnutí o vykonatelnosti lze podat opravný prostředek.

Výkon rozhodnutí je možný jedině tehdy, bylo-li rozhodnutí prohlášeno za vykonatelné. Výkon rozhodnutí se provádí v zásadě podle pravidel obsažených v národním právním řádu.

S ohledem na efektivitu řízení stanoví nařízení Brusel IIa zvláštní náležitost návrhu na uznání či prohlášení vykonatelnosti v případech, kdy je jejich předmětem rozhodnutí pro zmeškání. V takových případech musí být k návrhu přiložen (čl. 37 odst. 2 nařízení Brusel IIa):

- a) prvoepis nebo ověřený opis písemnosti, která potvrzuje, že straně, která se k řízení nedostavila, byl doručen návrh na zahájení řízení nebo jiná obdobná písemnost, nebo
- b) jakákoliv písemnost, která osvědčuje, že odpověď se rozhodnutí jednoznačným způsobem přijal.

Tato zvláštní náležitost umožňuje soudu – bez nutnosti osvědčovat to zvláštním a procedurálně náročnějším způsobem (např. prostřednictvím úkonu mezinárodní právní pomoci) – poměrně rychle ověřit, že osoba, v jejíž neprospěch bylo rozhodnutí pro zmeškání vydáno, nebyla zkrácena na svém právu být slyšena. Pokud jí byla doručena žaloba, měla se v souladu se zásadou *vigilantibus iura* postarat o ochranu svých práv, a pokud jí bylo doručeno rozhodnutí pro zmeškání, měla možnost bránit se v případě nesplnění podmínek pro jeho vydání opravným prostředkem. Za této situace pak nemůže obstát při posouzení podmínek uznatelnosti námitka, že strana nemohla objektivně realizovat své právo být slyšena.

K jednotlivým řízením (o uznání, vykonatelnosti a výkonu) a k řízením o eventuelních opravných prostředcích jsou věcně a místně příslušné soudy uvedené v seznamech, které členské státy předávají Komisi dle čl. 68 nařízení Brusel IIa. Aktuální údaje pro všechny členské státy jsou dostupné i ve shora zmíněném Evropském soudním atlasu ve věcech občanských.

Některé další zvláštnosti ve srovnání s nařízením Brusel I

a) Důvody neuznání ve věci rozvodu, rozluky nebo prohlášení manželství za neplatné

■ Zjevný rozpor s veřejným pořádkem státu místa uznání [čl. 22 písm. a) nařízení Brusel IIa]. Tento důvod se neliší od formulace obsažené v čl. 34 odst. 1 nařízení Brusel I.

■ Vady řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí pro zmeškání [čl. 22 písm. b) nařízení Brusel IIa]. Rozdíl ve formulaci důvodu odepření uznání podle čl. 34 odst. 2 nařízení Brusel I je především terminologický.

■ *Res indicata* a *překážky jí podobné* [čl. 22 písm. c) a d) nařízení Brusel IIa]. Rozdíly s důvody odepření uznání podle čl. 34 odst. 3 a 4 nařízení Brusel I jsou opět terminologické.

S ohledem na minimální odlišnost odpiracích důvodů pro rozhodnutí týkajících se rozvodu, rozluky či prohlášení neplatnosti manželství je možno odkázat na podrobnosti výkladu v předchozím dílu tohoto seriálu.

b) Důvody neuznání ve věcech rodičovské zodpovědnosti

■ Zjevný rozpor s veřejným pořádkem státu místa uznání [čl. 23 písm. a) nařízení Brusel IIa]. Tento důvod se podstatně liší jak od formulace důvodu v čl. 22 písm. a) nařízení Brusel IIa, tak v čl. 34 odst. 1 nařízení Brusel I. Tato odlišnost spočívá v tom, že při posuzování rozporu s veřejným pořádkem je podle čl. 23 písm. a) nařízení Brusel IIa třeba brát v úvahu rovněž zájem dítěte. Takováto formulace veřejného pořádku, resp. podmínek odepření uznání, je zcela ojedinělá. Je otázkou, co judiční praxe při výkladu tohoto ustanovení přinese. Nicméně z hlediska doktrinárního se jeví tento přístup poněkud nekoncepční. Jednak už sama formulace bruselských nařízení, která hovoří o zjevném rozporu s veřejným pořádkem, je oprávněna celou řadou otazníků, byť je akceptována s odůvodněním, že normotvůrce hodlal zdůraznit výjimečnost aplikace veřejného pořádku.

Výslovná úprava nutnosti zohlednit zájmy dítěte vyvolává dojem, že by měly být hodnoty, jež představují veřejný pořádek, ještě dále vnitřně stratifikovány, jakoby některé „zásadní hodnoty, na nichž je nutno bez výhrad trvat“, měly větší význam než jiné. Tento přístup se ale jeví neopodstatněný, neboť následek rozporu s kteroukoliv hodnotou veřejného pořádku je vždy stejný – v tomto případě neuznání cizího rozhodnutí. Formulace čl. 23 písm. a) nařízení Brusel IIa vede k závěru, že rozpor se zájmy dítěte je jakousi ještě vyšší hodnotou, která může derogovat jiné

zásadní hodnoty. Respektování zájmů dítěte jistě představuje hodnotu veřejného pořádku (přínejmenším s odkazem na formulaci principu nejvyššího blaha dítěte v čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte). Zvolená formulace nařízení může vést k výkladu, že i kdyby byl dán rozpor s veřejným pořádkem, k neuznání rozhodnutí by nedošlo, bylo-li by to v zájmu dítěte. Tento výklad je ale nekoncepční, neboť proti sobě staví systém hodnot ztělesňovaných veřejným pořádkem, který by měl být jednotný a souladný.

❖ **Vydání rozhodnutí, aniž mohlo dítě využít práva být slyšeno** [čl. 23 písm. b) nařízení Brusel IIa]. Doslovná formulace tohoto odpiracího důvodu stanoví ještě další podmínky. I když dítě nemohlo využít práva být slyšeno, nezaloží tato okolnost důvod odepření, pokud došlo k této situaci v naléhavých případech. Druhou podmínkou je, že nemožnost využít právo slyšení byly porušeny základní procesní zásady ve státě místa vydání rozhodnutí. Tato na první pohled nepádná podmínka však může mít zásadní vliv. Právo dítěte na slyšení v řízení nemusí být upraveno vůbec v národních právních řádech (i do českého vnitrostátního práva se ve větší míře oprávnění dítěte být slyšeno dostalo až novelou zákona o rodině z roku 1998). Fakt, že tento stav lze považovat za formálně-právně problematicky napadnutelný, vyplývá mimo jiné ze skutečnosti, že ustanovení čl. 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte – které je základním ustanovením (konkretizovaným následujícím odstavcem 2), jež zakotvuje právo dítěte na slyšení – je ustanovením nepřímě aplikovatelným, jehož se jednotlivce nemůže dovolat.¹⁴⁾

Prostředek, jak by bylo možno právo na slyšení respektovat, resp. je prosadit, lze vidět v rozporu s veřejným pořádkem státu místa uznání dle čl. 23 písm. a) nařízení Brusel IIa.

❖ **Vady řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí pro zmeškání** [čl. 22 písm. b) nařízení Brusel IIa]; formulace důvodu je obdobná jako v případě rozhodnutí týkajících se manželství [čl. 22 písm. b)

¹⁴⁾ Čl. 12 Úmluvy o právech dítěte (publikována v č. 104/1991 Sb.) zní:

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.
2. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.

Fakt, že se jedná o ustanovení nepřímě aplikovatelné, dosvědčuje okolnost, že adresátem povinnosti dle odst. 1 je jednoznačně smluvní stát. Odstavec druhý pak slouží k konkretizaci odstavce prvního (arg.: „za tímto účelem“).

nařízení Brusel IIa]. Rozdíl spočívá v rozsahu osob, v jejichž prospěch je tento důvod formulován – u rozhodnutí ve věcech rodičovské zodpovědnosti to není odpůrce, ale kterákoliv strana. Z hlediska věcného však rozdíl neexistuje.

❖ **Zásah do práv osoby, jež tvrdí, že bylo rozhodnutím zasaženo do její rodičovské zodpovědnosti, aniž tato osoba mohla využít svého práva být slyšena** [čl. 23 písm. d) nařízení Brusel IIa]. Jedná se o specifický odpirací důvod pro případ, že existuje osoba, jejíž zájmy byly řízením dotčeny, avšak nemohla na řízení participovat. Zvláštností tohoto důvodu je, že se jedná o důvod návrhový; k ostatním odpiracím důvodům se přihlíží *ex officio*.

❖ **Res iudicata a překážky jí podobné** [čl. 23 písm. e) a f) nařízení Brusel IIa]. Platí o nich totéž, co bylo řečeno výše u důvodů dle čl. 22 písm. c) a d) nařízení Brusel IIa.

❖ **Nedodržení procedury dle čl. 56 nařízení Brusel IIa** [čl. 23 písm. g) nařízení Brusel IIa]. Měli být dítě umístěno do ústavní nebo pěstounské péče na území cizího státu, je soud povinen – pokud to vyžaduje právo tohoto cizího státu – konstatovat příslušný orgán v tomto státě; umístění je pak možné jen tehdy, byl-li udělen souhlas příslušným orgánem dožádaného státu. Nedodržení této procedury zakládá samostatný odpirací důvod.

c) Nedostatký mezinárodní pravomoci (příslušnosti)

Podstatnou společnou odlišností v úpravě odpiracích důvodů je, že nařízení Brusel IIa ve srovnání s nařízením Brusel I nezná důvod odepření spočívající v nedostatku založení mezinárodní pravomoci (příslušnosti). Přezkum podmínek mezinárodní pravomoci (příslušnosti) je nařízením Brusel IIa výslovně vyloučen a vady mezinárodní pravomoci (příslušnosti) nemohou zakládat ani rozpor s veřejným pořádkem (čl. 24 nařízení Brusel IIa).

d) Odlišnost právních řádů

Zřejmě z důvodů preventivních (neboť tuto otázku praxe i nauka mezinárodního práva soukromého řešila) nařízení Brusel IIa zdůrazňuje (čl. 25), že důvodem zamítnutí návrhu na uznání rozhodnutí se nemůže stát okolnost, že právo státu, v němž se žádá o uznání, za stejných okolností nepřipouští rozvod nebo prohlášení manželství za neplatné. Je to rozvedení zákazu přezkumu věcné správnosti rozhodnutí a současně je to i signál ve vztahu k aplikaci výhrady veřejného pořádku, jež *implicitě* zdůrazňuje, že sama okolnost odlišnosti právních řádů nemůže být příčinou rozporu s veřejným pořádkem.

B. Zvláštní procedura

Vzhledem k tomu, že jsou typy rozhodnutí, na rychlosti jejichž výkonu existuje eminentní zájem (zejm. s ohledem na požadavek ochrany zájmů dítěte), zakotvuje nařízení Brusel IIa zrychlenou proceduru uznání a výkonu pro:

- a) rozhodnutí o právu na styk s dítětem,
- b) rozhodnutí o navrácení dítěte, které bylo neoprávněně odebráno nebo zadrženo.

Podstatou zkrácení těchto řízení je, že rozhodnutí v těchto věcech vydané na území jednoho členského státu se automaticky uznávají na území jiného členského státu bez nutnosti prohlášení vykonatelnosti a bez možnosti námítky proti uznání rozhodnutí. Podmínkou tohoto postupu je, že soud (terminologií nařízení Brusel IIa soudce) vydá zvláštní osvědčení na jednotném formuláři, jehož vzor stanoví příloha č. III (osvědčení týkající se práva na styk s dítětem), resp. příloha č. IV (osvědčení týkající se navrácení dítěte) nařízení Brusel IIa. Proti vydání tohoto osvědčení není přípustný oprávněný prostředek. Osvědčení se vydává v jazyce původního rozhodnutí a je právně účinné jen v mezích vykonatelnosti rozhodnutí.

Tato zkrácená procedura s nemožností oprávněných prostředků je možná proto, že se jedná o rozhodnutí ve věcech, o nichž lze v případě změny poměrů rozhodnout znovu (jinak). Z hlediska formálního je tato procedura podmíněna stanovením podmínek, za kterých může být vydáno osvědčení o rozhodnutí.

Soud (soudce), jenž vydal původní rozhodnutí, může vydat osvědčení týkající se rozhodnutí ohledně:

a) práva na styk s dítětem

1. v případě vydání rozsudku pro zmeškání tedy, pokud byla osoba, která se k řízení nedostavila, písemně vyrozuměna o zahájení řízení v dostatečném předstihu a takovým způsobem, který by této osobě umožnil přípravu na jednání před soudem, nebo byla osobě písemnost doručena, ale nikoliv v souladu s těmito podmínkami, nicméně je zjištěno, že tato osoba rozhodnutí jednoznačným způsobem přijala,
2. všechny dotčené strany dostaly příležitost být vyslechnuty,
3. dítě dostalo příležitost být vyslechnuto, pokud nebyl výsledek považován za nevhodný. Osvědčení se vydává u rozhodnutí týkajících se práva na styk s dítětem automaticky, pokud má posuzovaný vztah v době vydání rozhodnutí přeshraniční povahu. Pokud přeshraniční povahu získá následně (např. v důsledku přestěhování osoby oprávněně ke styku s dítětem), vydává se osvědčení na žádost.

b) navrácení dítěte

1. dítě dostalo příležitost být vyslechnuto, pokud nebyl výsledek považován za nevhodný,
2. strany dostaly příležitost být vyslechnuty,
3. soud při vydání svého rozhodnutí přihlédl k důvodům a důkazům, na jejichž základě bylo vydáno rozhodnutí dle čl. 13 Haagské úmluvy z roku 1980.¹⁵⁾

Zvláštní povaha osvědčení ve srovnání s osvědčením vydávaným v rámci obecné procedury spočívá v tom, že má osvědčit možnost účastníků řízení participovat na řízení, neboť nedostatky v této oblasti zakládají za jiných okolností odeprání uznání rozhodnutí. Jestliže je soud oprávněn vydat osvědčení jen za situace, kdy jsou splněny shora uvedené podmínky, je tím „dopředu deklarováno“, že neexistuje zásadní procedurální nedostatek, který by zakládal odeprání uznání na území jiného členského státu. Z hlediska věcného se tak vychází z premisy, že standard věcných podmínek vydání těchto typů rozhodnutí je ve všech členských státech Evropské unie stejný.

Další prostředek ochrany spočívá v tom, že rozhodnutí lze vykonat jen tehdy, pokud neexistuje později vydané a vykonatelné rozhodnutí ve věci styku s dítětem či navrácení dítěte (bez ohledu na místo vydání tohoto rozhodnutí).

Problémem, se kterým se pokouší vyrovnat i nařízení Brusel IIa, je situace, kdy uznávané rozhodnutí týkající se styku s dítětem zcela nebo dostatečně neuvádí nezbytné podmínky realizace práva styku. Vzhledem k tomu, že by tato neurčitost způsobovala nemožnost výkonu rozhodnutí, zakotvuje čl. 48 odst. 1 nařízení Brusel IIa možnost, aby soud státu místa výkonu stanovil praktické podmínky organizace výkonu práva na styk za předpokladu, že základní obsah původního rozhodnutí bude nedotčen.

¹⁵⁾ Ustanovení čl. 13 Haagské Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí (publikována v č. 34/1998 Sb.) zní:

Bez ohledu na ustanovení předcházejícího článku není soudní nebo správní orgán dožádaného státu povinen naříditi navrácení dítěte, jestliže osoba, instituce nebo jiný orgán, který nesouhlasí s jeho navrácením, prokáže, že:

- a) osoba, instituce nebo jiný orgán, který měl pečovat o osobu dítěte, ve skutečnosti nevykonával právo péče o dítě v době přemístění nebo zadržení nebo souhlasil či později se smířil s přemístěním nebo zadržením, nebo
- b) je vážné nebezpečí, že návrat by dítě vystavil fyzické nebo duševní újmě nebo je jinak dostal do nesnesitelné situace. Soudní nebo správní orgán může také odmítnout naříditi návrat dítěte, zjistí-li se, že dítě nesouhlasí s návratem a dosáhlo věku a stupně vyspělosti, v němž je vhodné přihlížet k jeho stanoviskům.

Při hodnocení okolností uvedených v tomto článku soudní a správní orgány musí přihlídnout k informacím týkajícím se sociálního postavení dítěte poskytnutým ústředním orgánem nebo jiným příslušným orgánem obvyklého bydliště dítěte.

Vztah k jiným nástrojům

Ustanovení čl. 59 až 63 obsahují úpravu vztahu nařízení Brusel IIa k jiným nástrojům regulace vztahů, vyplývajících z řízení o rozvod, rozluku a neplatnost manželství a z řízení o výkonu rodičovské zodpovědnosti ve vztazích s mezinárodním prvkem.

Z obsahu těchto pravidel lze vyvodit následující stručné závěry:

a) Vztah mezi nařízením Brusel IIa a mezinárodními smlouvami uzavřenými mezi členskými státy je vztahem speciality a nařízení je nahrazuje s přesně stanovenými výjimkami [možnost prohlásit používání dohody mezi Dánskem, Finskem, Islandem, Norskem a Švédskem uvedené v čl. 59 odst. 2 písm. b) nařízení Brusel IIa před nařízením].

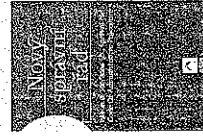
b) Nařízení nahrazuje ve vztahu mezi členskými státy Evropské unie (mimo Dánska) multilaterální mezinárodní smlouvy, jejichž výčet je uveden v čl. 60 nařízení Brusel IIa (např. Haagská úmluva ze dne 5. 10. 1961, o pravomoci orgánů a použitelném právu při ochraně nezletilých,¹⁶ Haagské úmluvy ze dne 1. 6. 1970, o uznávání rozvodů a zrušení manželského soužití,¹⁷ aj.), a to v rozsahu těch otázek, které jsou upraveny nařízením.

c) Nařízení Brusel IIa vymezuje zvláštní vztah k Haagské Úmluvě o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí z 19. října 1996.¹⁸ V jejím případě pokračuje působnost nařízení meze intrakomunitarity, neboť nařízení se před úmluvou použije i tehdy, pokud:

¹⁶ Česká republika není smluvním státem.

¹⁷ Česká republika je smluvním státem, smlouva publikována v č. 131/1976 Sb.

¹⁸ Česká republika je smluvním státem, smlouva publikována v č. 141/2001 Sb. m. s.

Nový správní řád, zákon č. 500/2004 Sb.

Code Of Administrative Procedure (Vladimír Vopálka, editor)

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, má nabyt účinnosti od 1. ledna 2006. Katedra správního práva a správní vědy Právnické fakulty Univerzity Karlovy ve spolupráci s Ministerstvem vnitra ČR uspořádala k zákonu kolokvium, na kterém se jeho účastníci zabývali základními instituty nové úpravy procesů v oblasti veřejné správy.

Jedním z výsledků rozprav je i tento sborník, doplněný textem zákona a jeho překladem do angličtiny.

Nový správní řád se dotýká nejen pracovníků správy, ale především široké veřejnosti, neboť jeho pravidla upravují vztahy ke správním orgánům prakticky ve všech oblastech jejich působení. Cílem publikovaných příspěvků je vysvětlit hlavní instituty nové zákonné úpravy, objasnit jejich teoretický základ a v neposlední řadě všem usnadnit jednání na úřadech po 1. lednu 2006.

cena 490 Kč, 556 stran, brož.

1. dotčené dítě má bydliště na území členského státu Evropské unie (i když jiným dotčeným státem není stát Evropské unie),

2. se jedná na území členského státu Evropské unie o uznání a výkon rozhodnutí soudu jiného členského státu Evropské unie a dítě má přitom obvyklé bydliště na území třetího (nečlenského) státu, který je však smluvním státem úmluvy.

d) Rozhodnutí vydaná na základě smluv členských států se Svatým stolcem se uznávají podle pravidel obsažených v nařízení (rozhodnutí o neplatnosti manželství). Přezkum těchto rozhodnutí může ve Španělsku, v Itálii a na Maltě¹⁹ podléhat stejným pravidlům a kontrolám, které se používají v souladu s mezinárodními smlouvami uzavřenými se Svatým stolcem.

Závěrem

Z hlediska délky svého právního života je úprava nařízení Brusel II a IIa úpravou mladou, s jejíž aplikací existují jen praměné praktické zkušenosti. Ke chvále těchto nástrojů lze snad už teď říci, že širší vymezení okruhu vztahů, k němuž došlo přijetím nařízení Brusel IIa, je ku prospěchu věci především s ohledem na fakt, že problematika uznání a výkonu ve věcech rodinných je pro svou zdoluhavost a formálnost založenou tradičními nástroji mezinárodního práva soukromého problémem, jehož palčivost by mělo právě používání nařízení v rámci Evropské unie odstranit. To platí zejména s ohledem na „krátkou“ verzi uznávací a vykonávací procedury ve věcech výkonu péče o nezletilé a ve věcech návratu dětí.

¹⁹ Rozšíření působnosti úpravy na Maltu bylo provedeno novelou obsaženou v nařízení Rady (ES) č. 2116/2004, kterým se s ohledem na smlouvy se Svatým stolcem mění nařízení Rady (ES) č. 2201/2003, o soudní příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti, kterým se zrušuje nařízení Rady (ES) č. 1347/2000.

PRÁVNÍ FÓRUM 9 2005

2. ročník
30. 9. 2005

Evropský justiční prostor ve věcech civilních Část VIII.

Prof. JUDr.
Naděžda Rozehnalová,
CSc., katedra
mezinárodního
a evropského práva
Masarykovy univerzity
v Brně

Úmluva o právu použitelném pro závazky ze smluv¹⁾

NADĚŽDA ROZEHNALOVÁ

Náš seriál věnovaný Evropskému justičnímu prostoru ve věcech civilních pokračuje normou z oblasti mezinárodního práva soukromého. Na rozdíl od úprav v nařízeních Brusel I a Brusel II, které byly předmětem předcházejících článků a které sjednocovaly přístup k soudům členských států (tj. mezinárodní pravomoc) a zacházení s rozhodnutím vydaným soudem členského státu (tj. uznání a prohlášení vykonatelnosti), je účel této úmluvy jiný. Jejím cílem je sjednotit ve vymezené oblasti zacházení s právem, tj. dát jednotnou odpověď na to, „jakým právním řádem se posuzovaná otázka řídí“.

Důvodem, proč jsou úspěšnější spíše unifikace kolizního práva a ne práva hmotného, je ta skutečnost, že státy se obvykle snáze vzdávají své národní úpravy kolizní než národní úpravy hmotněprávní. Unifikace kolizní je určitým kompromisem na cestě k dosažení jednotné úpravy dotčených vztahů. Tato situace nastala i v rámci Evropské unie. V oblasti soukromého práva byly unifikovány jen některé instituty či dílčí otázky (např. z oblasti spotřebitelské-

ho práva, pracovního práva atd.). Samozřejmě, v případě unifikace hmotného práva narážíme také na problematiku pravomocí ES. I když určitá snaha o sjednocení oblasti smluvního práva existuje ve formě Principů evropského smluvního práva.

V rámci této statě se budeme věnovat základní charakteristice Římské úmluvy o právu použitelném pro smlouvy, její budoucnosti ve smyslu transformace do nařízení a samozřejmě analýze kolizních norem a dalších ustanovení z oblasti mezinárodního práva soukromého, které jsou jejím obsahem.²⁾

I. Úvod

Vázanost České republiky. V souladu s článkem 5 odst. 2 Aktu o podmínkách přistoupení České republiky (a dalších států) a o úpravách smluv, na nichž je založena Evropská unie (č. 44/2004 Sb. m. s.), se ČR mimo jiné zavázala přistoupit k Úmluvě o právu použitelném pro závazky ze smluv z 19. 6. 1980 (dále jen „Římská úmluva“).³⁾ Česká republika

¹⁾ Vzhledem ke skutečnosti, že doposud jsme neměli možnost se seznámit s oficiálním českým překladem Římské úmluvy, rozhodli jsme se použít termín „použitelné“ tak, jak je využívá např. Z. Kučera ve své učebnici Mezinárodního práva soukromého. Opustili jsme tak od termínu „rozhodné“, i když ten jsme v minulosti využívali, a i neoficiální překlady se přiklonily k tomuto termínu. Samozřejmě, po publikaci českého překladu bude zřejmé, který termín byl vybrán.

²⁾ K otázkám týkajícím se oblasti kolizního a procesního práva doporučujeme hodnotit zprávy autorů Jayme, E., Kohler, Ch. uváděných pravidelně v závěrečných číslech každého ročníku časopisu IPRAx.

³⁾ Blíže k této problematice Kučera, Z.: Změny v používání norm mezinárodního práva soukromého. In: Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám. ASPI, Praha 2005, str. 153 a násl.

Římskou úmluvu podepsala v dubnu 2005, ratifikace by měla být realizována do konce tohoto roku.

Význam přístupu je snížen skutečností, že není vůbec zřejmé, jak dlouho bude tato úmluva platná. Důvodem jsou práce zahájené na její transformaci do nařízení.⁴⁾

Interpretace. Potřeba jednotné interpretace pojmů obsažených v této úmluvě je stejně silná jako v případech již analyzovaných procesních norem.⁵⁾ Dokonce se odvážíme říci, že vzhledem k vazbám kvalifikace hodnoceného vztahu (spornou otázkou je nutné kvalifikovat, aby bylo možné podřazení pod rozsah kolizní normy) a interpretace pojmu obsaženého v kolizní normě ještě silnější. Po transformaci Římské úmluvy do nařízení se dostaneme u pravomoci ESD k interpretaci této úmluvy do stejného režimu, o jakém jsme hovořili u nařízení Brusel I a Brusel II.

Závazek jednotné interpretace Římské úmluvy je obsažen v článku 18. Institucionální stránka sjednocení interpretace je dána v Prvém a Druhém protokolu o výkladu Úmluvy o právu použitelném pro závazky ze smluv. Vedle pravomoci k interpretaci Římské úmluvy má ESD pravomoc interpretovat i přístupové akty jednotlivých států. Pokud jde o vlastní interpretaci, na rozdíl od obou výše zmíněných nařízení nejsou příslušné orgány členských států povinny předložit interpretační dotaz ESD. Pouze jej předložit mohou. Protokoly vstoupily v platnost teprve v loňském roce poté, co Belgie ratifikovala oba Protokoly (5. 5. 2004). V platnost vstoupily dnem 1. 8. 2004.

Další zdroje. V současnosti existují jen databáze ze obsahující rozhodnutí národních soudů. Zde stojí za zmínku přehledná a poměrně reprezentativní elektronická databáze vytvořená institutem ERA.⁶⁾

Pokud jde o podrobné zpracování jednotlivých problémů týkajících se Římské úmluvy, odkazujeme na www stránky výše uvedené organizace, kde je možné získat reprezentativní přehled literatury autorů ze smluvních států. Rovněž čeští autoři věnují Římské úmluvě již delší dobu pozornost. Existují jak monografická, tak článková zpracování této problematiky.⁷⁾

4) Pokud jde o ininterponální ustanovení, v souladu s článkem 17 nemá úmluva zpětný účinek. Dopadá tak jen na smlouvy uzavřené po datu, kdy ve vztahu k tomuto státu vstoupila v platnost. Vstup v platnost je upraven článkem 29.

5) Junker, A.: Die einheitliche europäische Auslegung nach dem EG-Schuldvertragsübereinkommen. RabelsZ. 1991, str. 675 a násled.

6) <http://www.rome-convention.org>.

7) Jako příklad lze uvést: Rozehnalová, N. – Týč, V.: Evropský justiční prostor (v civilních otázkách). MU, Brno 2003. Kučera, Z.: Mezinárodní právo soukromé. Doplněk. Brno 2004. Paukerová, M.: Rozhodčí řízení ve vztahu k zahraničí – otázky rozhodného práva. Právní rozhledy, č. 12, 2003, str. 589 a násled.

Struktura. Římská úmluva se sestává ze tří hlav. Hlava první obsahuje vymezení aplikace úmluvy. Hlava druhá obsahuje jednotlivá kolizní pravidla. Hlava třetí potom závěrečná ustanovení.

Universální povaha Římské úmluvy. Římská úmluva je označována za universální unifikační smlouvu. Tímto označením se mají na mysli pravidelně dva její aplikační znaky:

1. Skutečnost, že vzhledem k ustanovení obsaženému v článku 2 je možné aplikovat kterýkoli právní řád, na který kolizní norma odkazuje. Nemá tak z pohledu použitelného práva omezena jen na aplikaci právního řádu smluvního státu.
2. Skutečnost, že v případě, kdy se stát stane smluvním státem úmluvy, je aplikována před soudy smluvního státu bez ohledu na to, zda účastník sporu má či nemá personální či teritoriální kontakt se smluvním státem. Zjednodušeně lze říci, že nahrazuje vnitrostátní pravidla v rámci předmětu své úpravy. Toto pravidlo, které bylo použito u unifikovaných úprav přijatých v rámci Haagské konference mezinárodního práva soukromého, zvyšuje unifikační efekt úpravy. Zabraňuje tak také vytváření několika vrstev kolizních úprav.

Základní charakteristika – základní pilíře úpravy. Chceme-li krátce charakterizovat obsah a zvláštnosti Římské úmluvy, je možné uvést, že spočívá na čtyřech pilířích:

1. **autonomií vůle stran** omezené tam, kde existuje silný zájem na ochraně určitých veřejných zájmů,
 2. **při jejím nevyužití na aplikaci práva** postaveného na **nejvyšším spojení s posuzovaným právním vztahem,**
 3. **ochraně veřejných zájmů státu,**
 4. **principu a mechanismu jednotné interpretace.**
- Z článku 1 a nepřímě i z článku 16 Římské úmluvy je vyvozována povinná aplikace jejich norem před soudy smluvních států. Na tomto existuje v zásadě shoda. Poněkud jiná je situace povinné aplikace před rozhodčími soudy. Většinový názor se shoduje na tom, že aplikace Římské úmluvy rozhodci není na rozdíl od soudů obecných povinná. Důvody pro toto stanovisko jsou různé – od autonomie vůle stran a rozhodců, na němž je postavena řada otázek, přes výslovné směřování Římské úmluvy na soudy

a násled. Paukerová, M.: Evropské mezinárodní právo soukromé a procesní – aktuální otázky. Právní rozhledy, příloha Evropské právo, č. 8, 2003, str. 5 a násled. Bělohávek, A.: Římská dohoda EHS o právu použitelném pro smluvní závazkové vztahy. Jurisprudence, Evropské a mezinárodní právo, č. 2, 2002, str. 4 a násled. Bělohávek, A.: Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů. Komentář. C. H. Beck, Praha 2004, str. 274 a násled. Kučera, Z.: Nový občanský zákoník a nová úprava mezinárodního práva soukromého. Justiční praxe, č. 9, 2002, str. 529 a násled.

obecné až k existenci speciálních pravidel pro účelní rozhodného práva v řízení před rozhodci.⁸⁾

Výhrady. Římská úmluva umožňuje státům přijetí výhrad. Konkrétně jde o:

- výhradu k použití článku 7 odst. 1, který obsahuje regulaci imperativních norem zahraničního původu.
- výhradu k použití článku 10 odst. 1 písm. e), který začíná řešit problematiku následků neplatnosti pod dosah obligálního statutu.

Dle informací, které máme, Česká republika při podpisu nečinila žádnou výhradu.

Rozsah. Věcný rozsah Římské úmluvy je dán v článku 1. V souladu s ním se použije na **závazky ze smluv**⁹⁾, které mají vztah k právu různých států (situace zahrnující v sobě výběr právních řádů různých států). Současně z článku 19 odst. 1 vyplývá, že Římská úmluva dopadá na případy, kdy má stát více územních jednotek s vlastními právními řády.

Taxativní výčet situací, na který Římská úmluva nedopadá, obsahuje článek 1 odst. 2 a 3. Jsou to otázky osobního statutu (s výjimkou případů uvedených v článku 11), otázky osobní (závazky smluvní týkající se závětí, dědění, majetkových práv vznikajících z manželských vztahů, rodinných příbuzenských vzniklých sňatkem či spřízněním, včetně vyživovací povinnosti k dětem zrozeným mimo manželství), obchodovatelné cenné papíry, procesní smlouvy (prorogační a rozhodčí), společenstevní právo (z důvodu dosažení vysokého stupně harmonizace), zastupování včetně postavení orgánu právnické osoby (způsobilost zástupce zavazovat zastoupeného vůči osobě třetí), trustee (založení trustee, vztahy mezi beneficiáři, správci a zakladateli), dokazování (s výjimkou otázek upravených v článku 14), pojištění (rovněž z důvodu vysokého stupně harmonizace).

II. Volba práva jako základní pravidlo pro určení právního řádu

Úvod. V literatuře z oblasti mezinárodního práva soukromého byla věnována nepřehledná řada titulů problematice a výhodám volby práva u závazků

8) Viz literatura uvedenou in: Rozehnalová, N., Týč, V., c. d. 7, str. 41.

9) Pro interpretaci ustanovení lze samozřejmě využít i rozhodnutí k Brusel I. Bezspora by bylo možné najít více příkladů než uvádíme. Konkrétně v případě interpretace termínu „závazky ze smluv“ se může jednat o rozhodnutí 34/82 Peters v. Zuid. Zde zaznělo, že závazky týkající se placení finanční částky, které mají svůj základ ve vztahu existujícím mezi společností a jejími členy, daný členstvím, spadá pod „otázky týkající se smlouvy“ v rámci významu článku 5 odst. 1 Bruselské úmluvy (Brusel I). Podobně se problematikou smluv zabýval ESD i v rozhodnutí 9/87 SPRL Arcado v. SA Haviland. Zde ESD konstatoval, že řízení týkající se ukončení smlouvy o obchodním zastoupení a placení provize dítě této smlouvy spadá do dosahu článku 5 odst. 1. Výslovně se zde odvolal i na článek 10 odst. 1 písm. c) Římské úmluvy, pokud jde o povahu kompenzace.

ze smluv. S odkazem na další literaturu pouze zdůrazníme, že volba souditě spolu s volbou práva si ce nevyřeší všechny problémy spojené s existencí mezinárodního prvku, nicméně je schopna alespoň dát předem jistotu o tom, kde se budu soudit a dle jakého právního řádu se budu soudit.¹⁰⁾

Z pohledu posledního vývoje názorů na kolizní úpravu v rámci ES lze zaznamenat tendenci k širšímu využívání institutu volby práva a zásahy do ne-tradičních oblastí.¹¹⁾

Podoba volby práva. Volba práva může být realizována formou doložky ve smlouvě nebo samostatné smlouvy. První případ je častější. Může jít o formulace typu: „Otázky smlouvou neupravené, včetně její platnosti a následků neplatnosti, jakož i vztahy se smlouvou související se řídí českým právem“, nebo „Právo rozhodné pro smlouvu je české právo“. V případě využití formy doložky jako jednoho z ujednání, které je začleněno do smlouvy hlavní, je zajímavý vztah smlouvy hlavní a tohoto typu dohody. Z jiného pohledu zkoumání toho, zda např. v případě neplatnosti smlouvy hlavní je neplatnou rovněž dohoda o volbě práva.

Zde dochází v teorii i praxi ke shodě. Předmětem dohody o volbě práva je určení právního řádu pro jinou smlouvu – tzv. smlouvu hlavní. Přestože jevově tyto smlouvy splývají, existuje shoda na tom, že se jedná o dvě samostatné dohody. Jejich vztah je určen jako navzájem autonomní. Je samozřejmé, že osud některých vad sdílí obě dohody, tj. jak smlouva hlavní, tak smlouva o volbě práva. Nicméně jiné mohou být jedinečné jen pro jednu z nich.

Charakteristika volby práva. Základní úprava je obsažena v článku 3. V této rovině se jedná o nemezenou kolizní volbu práva. Zvolit přímo je možné však jen právní řád státu, nikoli pravidla typu Zásady mezinárodních smluv UNIDROIT, Principy evropského smluvního práva či *lex mercatoria* jako celek. Tato pravidla jsou aplikována a hodnocena v rámci rozhodného práva. Je skutečností, že existuje velmi silný tlak ze strany skupiny profesora Landoa na umožnění přímé volby výše uvedených souborů smluvních podmínek.¹²⁾ Nicméně se zdá, že i v rámci přepracování jednotlivých ustanovení pro transformaci bude tato iniciativa odmítnuta.

Z dalších zajímavých otázek je třeba říci, že je přípustná volba práva i pro jednotlivé vztahy, tzv.

10) Rozehnalová, N.: Určení fóra a jeho význam pro spory s mezinárodním prvkem. Bulletin Advokacie, č. 2, č. 3, 2005.

11) Na myslí máme v tuto chvíli připravované nařízení Řím II, které se týká deliktických závazků. Stávající návrhy předpokládají využití volby práva. Omezena je okamžikem realizace (volba musí následovat až po vzniku závazku) a účinky (zvolené právo působí jen inter partes).

12) Z řady dostupných pramenů lze odkázat zejména na: López-Rodríguez, A. M.: Lex Mercatoria and Harmonization of Contract Law in EU. Copenhagen, DJOF Publishing, 2003, s odkazy na další prameny.

depeçage. Je rovněž možná změna zvoleného práva a dodatečná volba práva. Otázka nejzazšího okamžiku pro takovou volbu není řešena. Zde sdělíme názor, že je možná do zahájení pojednání sporu.

Omezení aplikace zvoleného práva. Zatímco problematika volby práva patří k těm, které jsou dnes jednotně vnímány v národních i unifikovaných úpravách, je tomu jinak u omezeních volby rozhodného práva. Pokud jde o Římskou úmluvu, je možné konstatovat následující omezení (která budou v dalších kapitolách blíže rozvedena):

A. Výslovné, kolizní, omezení volby práva u spotřebitelských a individuálních pracovních smluv (čl. 5 a 6).

B. Omezení dané kogentními normami státu, se kterým jsou všechny ostatní prvky vztahu výlučně spojeny (čl. 3 odst. 3). Toto ustanovení zabraňuje zneužití volby práva tam, kde by byla kolize „uměle vyrobena“ stranami.

Příklad:

Dvě francouzské firmy uzavřely smlouvu o dodávce zboží. Pro tuto smlouvu si zvolily anglické právo a anglický soud. Bude-li případně dána pravomoc anglického soudu, může být na základě Římské úmluvy (která by měla být použita, neboť pro anglický soud jde o vztah s mezinárodním prvkem) rozhodnuto sice dle anglického práva, ale v mezích francouzských kogentních norem.

C. Omezení daná rozparem s imperativními normami státu fóra či jiného státu (čl. 7).

D. Omezení daná v rovině aplikace práva odůvodněná rozparem s veřejným pořádkem fóra (čl. 16).

Platnost a vznik dohody o volbě práva. Tato otázka je řízena článkem 8 (materiální podmínky platnosti), článkem 9 (forma) a článkem 11 (některé aspekty právní způsobilosti u osob fyzických). S výkladem odkazujeme na kapitulu V.

III. Náhradní hraniční určovatel

Stejně jako v případě omezení u volby práva, i u náhradního hraničního určovatele existuje úprava obecná (čl. 4) a zvláštní (čl. 5 a 6 u individuálních pracovních smluv a u spotřebitelských smluv). Samozřejmě, že i další omezení na základě dopadu imperativních norem či aplikace výhrady veřejného pořádku se týkají právního řádu určeného dle náhradního hraničního určovatele.

Předimětem této kapitoly je pouze analýza základní úpravy v článku 4.

Základní formulace kritéria. Základní kritérium je obsaženo v odstavci 1: právo státu, se kterým smlouva prokazuje nejužší spojení. Toto kritérium je doplněno interpretační domněnkou (viz dále). V základní podobě uvedené v odstavci 1 se

použije kritérium nejužšího spojení tam, kde nelze určit „charakteristické plnění“ dle odstavce 2, a tam, kde smlouva vykazuje dle odstavce 5 užší spojení s jiným právním řádem. Tento interpretačně otevřený termín naplňuje soudce v závislosti na konkrétních okolnostech případu. Text ustanovení nicméně nechává několik otevřených otázek. Jednak otázku, ke kterému okamžiku se zkoumají rozhodné okolnosti, a to, které okolnosti lze považovat za rozhodné. Zdálnivě jednoduchá odpověď na prvo otázku, tj. k okamžiku uzavření smlouvy, zase tak jednoduchá není. Tento termín je sice určen u konstatování charakteristického plnění v odst. 2. Nicméně, pokud by chtěl zákonodárce využít tento okamžik pro všechny situace uvedené v článku 4, bezesporu by tuto dobu uvedl již v odstavci prvním. Spíše tak tento okamžik zůstává podmíněn konkrétní situací a je na uvážení soudce. Totéž se týká druhé otázky. Odborná literatura v těchto souvislostech hovoří např. o místu řešení sporu, jazyku smlouvy, místu uzavření smlouvy, místu plnění, účasti osoby veřejného práva atd.¹³⁾

Domněnka. Odstavec 2 přibližuje termín „nejužšího spojení s právním řádem“ uvedením domněnky „charakteristického plnění“ a navázáním na obvyklý pobyt či místo podnikání strany, která toto plnění poskytuje. Toto místo je strukturováno v závislosti na tom, zda jde o činnost neobchodní či obchodní. V prvním případě je navazováno u osoby fyzické na obvyklý pobyt nebo u osoby právnické na administrativní sídlo. Obojí je zkoumáno k okamžiku uzavření smlouvy. Vznikne-li smlouva jako důsledek obchodní či zaměstnanecké činnosti, potom je rozhodující hlavní místo podnikání nebo místo jiného podnikání, je-li plnění poskytováno z jiného než hlavního místa podnikání.

Výjimky. Zvláštní domněnka je dána u smlouvy, jejímž předmětem je věcné či uživatelské právo k nemovitosti. Zde se zcela pochopitelně uplatní právní řád místa polohy nemovitosti. Další výjimka je dána u smlouvy o přepravě zboží (hlavní místo podnikání přepravce, je-li toto místo místem nakládky či výkladky nebo místem podnikání odesílatele).

Unikové ustanovení. Úprava obsažená v odstavcích dva, tři a čtyři se nepoužije tam, kde smlouva vykazuje užší spojení s jiným právním řádem. Toto ustanovení je komentáři obecně vnímáno jako výjimečné a použitelné teprve tehdy, kdy není možné nalézt právo postupem dle odstavce 2. Jako příklad lze uvést rozhodování německých soudů v případech pronájmu prázdninových bytů fyzickou osobou jiné fyzické osobě ve Španělsku.¹⁴⁾

Tuto úpravu lze hodnotit jako přiměřeně flexibilitní. Stávající národní judikatura nevykazuje váž-

¹³⁾ Rozehnalová, N., Tyč, V., c. d. 7, str. 85.

¹⁴⁾ Zelená kniha O transformaci Římské úmluvy z roku 1980 o právu rozhodném pro smluvní závazky v komunitárních nástrojích a o její modernizaci. COM (2002) 654 final z 14. 1. 2003, str. 26.

nější problémy. I když samozřejmě existuje řada kritik z oblasti odborné. Pokud jde o judikaturu, v již zmíněné databázi ERA existuje řada příkladů aplikace článku 4.

IV. Zvláštní úprava některých spotřebitelských smluv a individuálních pracovních smluv

Ustanovení článků 5 a 6 obsahuje zvláštní regulaci smluv, pro něž je typická v oblasti hmotného práva ochrana jedné ze stran, která je považována ekonomicky, resp. společensky za stranu slabší. Podobně se také oblast procesního práva, pokud jde o stanovení mezinárodní pravomoci, spíše přibližuje spotřebiteli a pracovníkovi než druhé straně smluvního vztahu. Količní úprava tak doplňuje výše zmíněnou ochranu.

Některé spotřebitelské smlouvy. Úpravu ve směrnicevém právu, zajišťujícím harmonizaci hmotného práva jednotlivých členských států, doplňuje úprava některých spotřebitelských smluv v oblasti količního práva. V poměrně složitě formulovaném článku 5, obsahujícím nejenom količní normu, ale i věcnou úpravu, jsou:

- obsaženy kvalifikační znaky spotřebitelských smluv spadajících pod rozsah tohoto článku (předmětem smlouvy je dodávka zboží, služeb či jejich financování, poskytnuty jsou osobě mimo její zaměstnaneckou či obchodní činnost);
 - vyloučeny z dosahu této zvláštní regulace některé spotřebitelské smlouvy (smlouvy o přepravě, spotřebitelské smlouvy, na základě nichž má být poskytnuta služba v jiném státě, než je stát obvyklého pobytu spotřebitele);
 - výslovně, bez ohledu na znění předchozího odstavce, zařazeny smlouvy poskytující dopravu společně s ubytováním.
- Účelem omezení je zajistit standard ochrany odpovídající právnímu řádu státu, k němuž má spotřebitel nejbližší – tj. právního řádu místa jeho pobytu (domicilio). Odstavec 2 a 3 obsahuje následující količní pravidla:
- tzv. materializovanou volbu práva: volba práva nemůže vést k odnětí ochrany poskytované korigentními normami právního řádu pobytu osoby. Nicméně, toto omezení se uplatní jen tehdy, pokud proces kontraktace transakce naplňuje znaky rozvedené v odst. 2. Charakteristické pro tento proces je to, že se kontraktace v některém svém prvku váže k tomuto státu;
 - jako náhradní hraniční určovatelské se uplatní právní řád státu pobytu strany.
- Za pozornost stojí, že chránění jsou pouze určití spotřebitelé. Chránění nejsou „cestující“ spotřebitelé, tj. osoby, které mimo místo svého pobytu uza-

vřou smlouvu a ta obsahuje volbu třetího právního řádu, který neposkytuje ochranu odpovídající standardu země ES. Navíc, provedení směrnice je různé. Ochrana daná místem pobytu tak může být vyšší než je ochrana daná jiným právním řádem státu ES, který zavedl jen tzv. minimální standard. Samozřejmě, zůstává zde ještě možnost daná článkem 7 odst. 2 (imperativní normy), pokud je dána pravomoc soudů některého členského státu. Nicméně, v minulosti právě rozhodnutí německých soudů ukázala na intertetační problémy ve vymezení vztahu obou ustanovení. Následná rozhodnutí tak v podstatě poskočila „cestujícího“ spotřebitele.¹⁵⁾

Individuální pracovní smlouvy. I zde existuje zájem nezabavit pracovníka ochrany, kterou poskytuje právní řád, který má objektivně nejbližší k pracovnímu vztahu. Článek 6 odst. 2 uvádí náhradní hraniční určovatele, kterým jsou:

- právo státu, kde pracovník obvykle vykonává práci podle smlouvy, i když je dočasně odeslán do jiného státu;
 - nebo pokud nevykonává obvykle práci v jedné zemi, právo státu, kde se nachází místo podnikání, přes které byl najat;
 - jiný právní řád prokazující užší spojení než oba uvedené. Tato skutečnost musí vyplývat z celkových okolností případu.
- V případě, kdy dojde k volbě práva, která má dle čl. 6 odst. 1 přednost, výše uvedené právní řády poskytnou příslušný standard ochrany. Tzn., stejně jako u smluv spotřebitelských je aplikace zvoleného práva omezena standardem ochrany poskytovaným právním řádem určeným dle výše uvedených kritérií (tj. kritérií v čl. 6 odst. 2).

V. Meze obligatorního statutu

Otázka mezi obligatorního statutu, tj. konstatování toho, na které problémy dopadá právní řád určený dle článků 3 – 6 a které jsou určeny vzhledem ke své povaze (dílní otázky apod.) dle jiných hraničních určovatelů, či naopak hraniční určovatel *lex causae* vede opět k použití obligatorního statutu, patří k těm, které jsou těžce pochopitelné praxi. Nicméně pro teorii skýtají velké pole pro diskuse o vhodnosti či nevhodnosti použití určitého právního řádu.

Demonstrativní výčet. V prvé řadě je třeba uvést, že článek 10 obsahuje demonstrativní výčet otázek, na které dopadá obligatorní statut. Jsou to výklad smlouvy, plnění závazků ze smlouvy, následky porušení, jednotlivé způsoby zániku včetně promlčení a prekluze a následky neplatnosti smlouvy. V případě způsobu plnění a opatření přijímaných většinou v případě vadného plnění je třeba přihlídnout k právu státu, kde je plnění uskutečněno.

¹⁵⁾ C. d. 14, str. 28.

Vznik a platnost smlouvy. Římská úmluva sleduje v otázce vzniku a platnosti smlouvy vývojově mladší variantu respektování jednotného obligáčního statutu s možností zohlednění zvláštních situací, a tudíž použití jiného hraničního určovatele než je *lex causae* smlouvy. Pokud jde o platnost a vznik z pohledu materiálního, řídí se obligáčním statutem vždy, kdy je smlouva platná, resp. kdy vznikla. V případě, že se strana chce dovolat neexistence vůle uzavřít smlouvu, může se dovolat práva státu svého pobytu, je-li z okolností zřejmé, že by nebylo rozumné určovat účinky jejího chování podle *legis causae*.

Forma využívá jako základní variantu rovněž obligáční statut. Podpůrně či namísto něj však využívá další určovatele. Právní řád místa uzavření smlouvy lze použít u smluv uzavíraných mezi přítomnými vedle uvedeného *legis causae*. U smluv uzavíraných mezi nepřítomnými lze naopak vedle *legis causae* použít právní řád místa, kde se nacházely osoby v okamžiku uzavření smlouvy. V případě jednání zástupcem lze použít i právní řád místa, kde zástupce jednal. Zvláštní úpravu formy mají smlouvy spotřebitelské dle čl. 5 – právní řád místa obvyklého bydliště spotřebitele. Zvláštní úpravu mají i smlouvy, jejichž předmětem je věcné či užívací právo k nemovitostem – vždy se použijí kogentní normy práva polohy nemovitosti, mají-li být dle tohoto práva použity.

Další otázky, na které dopadá či může dopadat obligáční statut. Dle výslovných ustanovení Římské úmluvy obligáční statut dopadá rovněž na některé problémy týkající se důkazů v rámci článku 14 a na některé otázky týkající se postupu pohledávky dle článku 12 odst. 2.

VI. Veřejný pořádek

V úvodní části zabývající se volbou práva a jejím omezením jsme uvedli výčet omezení. Tři z nich souvisejí s problematikou ochrany či prosazení veřejných zájmů státu – jde o úpravu smluv spotřebitelských a pracovních (viz kapitola V), dále imperativní normy a výhradu veřejného pořádku. Vzhledem k zaměření článků se nebudeme věnovat teoretickým rozborům obou naposledy uvedených institutů. Zde odkazujeme na dnes již bohatou i českou literaturu.¹⁶⁾ Omezíme se jen na konstatování úpravy v Římské úmluvě.

Imperativní normy. Římská úmluva se nevyhnula terminologickým problémům daným tím, že pro různé právní jevy se používá stejného termínu. Konkrétně se jedná o články 3 odst. 3, články 5 a 6

a článek 7. Zatímco vztah článku 3 odst. 3 k ostatním je poměrně zřetelný (minimálně jsou normy, které jsou vylučitelné aplikací jiného právního řádu), pochybnosti o vztahu článku 5 a 6 na jedné straně a článku 7 na druhé přetrvávají. Především německá judikatura způsobila v této oblasti značný rozruch. V budoucí úpravě se předpokládá i jasnější řešení tohoto vztahu.

Vrátme se však k článku 7. Samotné označení tohoto typu norem v české doktríně vzbuzuje diskuse. Je užívána řada termínů, z nichž každý dobře reflektuje jeden z charakteristických znaků těchto norem (mezinárodně kogentní, přímo aplikovatelné administrativní normy, imperativní normy). V zásadě pro osobu nevěnující se detailně problematice mezinárodního práva soukromého je nejbližší (i když jde o naprosto nejméně přesně označený) termín „veřejnoprávní normy“. Ten totiž označuje jasné normy z oblasti finančního práva, správního hospodářského práva (zákazy či omezení vývozu, omezení dovozu, embarga). Tyto, typicky veřejnoprávní normy obvykle problémy s kvalifikací nečiní. Samozřejmě, zde nás zajímají jen v té souvislosti, kdy dopadají na soukromoprávní vztah s mezinárodním prvkem (viz dále). Problémy jsou spíše u ustanovení z oblasti soukromoprávní, do nichž je promítnut silný ochranný prvek a u nichž je v popředí určitý veřejný zájem na ochraně (např. otázka odstoupení u smluv spotřebitelských, otázka výpočtu u pracovněprávních smluv apod.). Tam otázka kvalifikace může činit problémy. Vnímání tohoto typu norem samozřejmě závisí i na právním systému. Jiné je v zemích s tradicí římského práva, jiné v zemích ostatních.

Problém, který řeší článek 7, se týká situace, kdy výše uvedené normy dopadají na soukromoprávní vztah s cizím prvkem.

Příklad:

V závislosti na jejich původu vzhledem ke státu fóra řešíme různé problémy:

- vztah se řídí cizím právním řádem, imperativní norma je českého původu,
- nebo vztah se řídí jedním právním řádem a norma, ovlivňující například plnění, je součástí jiného právního řádu, který není právním řádem fóra,
- případně i situace, kdy je tato norma součástí *legis causae* (i když u naposledy uvedeného dochází k rozšíření názoru na zohlednění těchto norem).

Názorové neshody na obsah článku 7 vedly k možnosti využití výhrady pro odst. 1. Využily jí Německo, Velká Británie a Lucembursko. Důvody jsou různé. Z literatury ovšem nevyplývá, že by důvodem bylo popírání zohlednění dopadu těchto no-

¹⁶⁾ Zde odkazujeme na erudované práce Kučery, Z., Kalenského, P., Paukerové, M. a Kopače, L. Z mladších autorů v posledním období se zabýval touto problematikou například Kapitán, Z.: Teorie veřejného pořádku a kritéria jeho použití. Časopis pro právní vědu a praxi, č. 4, 2004, str. 302 – 307.

rem. Spíše se výhrady týkají formulačních nedostatků odstavce prvního a z toho vyplývající nejistoty.

Článek 7 odst. 1 obsahuje jednak kvalifikační znaky tohoto typu norem (v rámci právního řádu, k němuž náleží, jsou ve stanoveném rozsahu aplikovány bez ohledu na to, jakým právním řádem se vztah řídí). Takovými normám je přiznán účinek. Při zohlednění, resp. přiznání účinku se bere do úvahy jejich charakter a účel, jakož i následky použití či nepoužití. Část názorů se přiklání k tomu, že se jedná jen o normy třetího státu (tedy ne *legis causae* a ne *legis fori*). Část se přiklání i k tomu, že se jedná i o normy *legis causae*. Důležité je, že není dána povinnost k nim přihlídnout. Soudce má na uvážení, zda přihlédně či ne. Judikatura ESD se v jiných souvislostech vyslovila k definici tohoto typu norem. Jedná se o případ *Arblade* (C-369/96) a případ *Ignar* (C-381/98).¹⁷⁾

Článek 7 odst. 2 se zabývá imperativními normami fóra. Uvádí, že i když se vztah řídí jiným právním řádem, není omezena aplikace imperativních norem fóra.

Výhrada veřejného pořádku. Článek 16 obsahuje institut tradičního kolizního práva bránící aplikaci právního řádu, jehož účinky jsou v rozporu s veřejným pořádkem státu fóra. Významné je uvedení

¹⁷⁾ C-369/96 spojená s C-374/96. V konstatováních ESD vyjadřují se k aspektům projednávaného sporu zaznělé následující. Označením ordie public je rozuměna taková národní legislativa, jejíž respektování je tak zásadní pro ochranu politického, sociální či ekonomického pořádku členského státu, že vyžaduje dodržení všemi osobami přítomnými na území členského státu a osobami majícími právní vztah s tímto územím. Rovněž v rozhodnutí C-381/98 *Ingmar v. Eaton* bylo vyžadováno konstatování toho, co má příslušná norma splnit, aby z pohledu mezinárodního práva soukromého byla považována za imperativní normu. Současně zde zaznělo konstatování toho, že i komunitární norma má tuto povahu.

Tajemník Soudního dvora Evropských společenství

DANIEL KARZEL

Není sporu o tom, že ve všech řízeních probíhajících před oběma institucemi tvořícími Soudní dvůr Evropských společenství, tedy před Soudním dvorem a Soudem prvního stupně,¹⁾ hrají hlavní úlohu

¹⁾ V blízké budoucnosti i před Soudem pro veřejnou službu Evropské unie, jenž byl zřízen na základě Niceské smlouvy rozhodnutím

povinnosti aplikace právního řádu povolaného kolizní normou. Upozornit je třeba na to, že veřejný pořádek není jen národním veřejným pořádkem, ale zasaženy jsou i evropské hodnoty. To ovšem není důsledek unifikace kolizního práva jako spíše povahy evropského práva a skutečnosti, že jde o jeden ze zdrojů právní úpravy. Nutně se tak určité hodnoty dotýkají i problematiky veřejného pořádku.

VII. Závěrečná ustanovení

Z dalších upravených otázek je třeba upozornit na problematiku subrogace (čl. 13), vyloučení zpětného odkazu (čl. 15), vztahu k jiným mezinárodním smlouvám (čl. 21) a vztahu k evropskému právu (čl. 20).

Na závěr je třeba ještě upozornit na to, že kolizní pravidla neexistují jen v Římské úmluvě. Jsou obsažena také ve směnicovém právu.

VIII. Transformace Římské úmluvy

V roce 2003 byly zahájeny práce na transformaci Římské úmluvy. Komise ES vydala tzv. Zelenou knihu o transformaci Římské úmluvy z roku 1980 o právu rozhodném pro smluvní závazky v komunitární nástroj a o její modernizaci. Komise položila státům (členským i přidruženým) i široké veřejnosti k diskusi celkem 20 otázek, které obsáhly jak problematiku transformace, tak i obsah kolizních pravidel. Na závěr loňského roku bylo vydáno shrnutí názorů a předloženo jako naprosto předběžné členským státům. Vzhledem k nejasnostem týkajícím se některých prací na Řím II a problematiky související se směrnici o poskytování služeb na vnitřním trhu se zdá, že tempo transformace se zpomalilo a nelze v nejbližších měsících očekávat v této oblasti zásadní zvrát.

PRÁVNÍ FÓRUM 10 2005

2. ročník
31. 10. 2005

Evropský justiční prostor ve věcech civilních

Část IX.

Základní principy úpravy evropského insolvenčního práva
a nařízení Rady (ES) č. 1346/2000, o úpadkových řízeních

ZDENĚK KAPITÁN

Má-li být cílem tohoto dílu seriálu Evropský justiční prostor ve věcech civilních přiblížit problematiku úpravy evropského insolvenčního práva, lze poněkud alibisticky začít celou řadou omluv, s cílem ospravedlnit faktickou neschopnost na několika stranách časopisu podat věcnou, přesto však celou šíři problematiky zahrnující informací. Mezinárodní insolvenční právo reaguje v prvé řadě na nutnost regulovat společenské vztahy s mezinárodním (cizím) prvkem, které jsou stát od státu specifické. Ne snad proto, že by (alespoň v podmínkách Evropy)¹⁾ nejužší jádro úprav insolvenčních řízení typu konkurs a vyrovnání bylo tak diametrálně odlišné, nicméně dílčí zásady národních úprav, jež rozvádějí základní principy, jsou šity na míru historickému vývoji podmínek úpadku tak, jak jej lze sledovat ve stopadesátileté historii kodifikovaných úprav insolvenčních řízení moderního typu.²⁾ Důležitým faktorem je, že vedle tradičních způsobů řešení insolvence v soudních řízeních typu konkurs a vyrovnání se vyvíjela i celá řada méně formálních či vůbec ne formálních procesů a quasipro-

¹⁾ Viz k tomu například výklad in Jahn, U. – Sahn, A.: Insolvenzen in Europa. 4. vydání. Heidelberg: Economica Verlag, 2004.

²⁾ K důsledkům této situace viz dále při výkladu o insolvenčním kolizním právu.

cesů, jejichž smyslem bylo dosažení stejného cíle – poměrného uspokojení věřitelů, případně (jako cíl historicky novější) zachování existence insolventního subjektu.

Systémově snad nejsložitější otázkou mezinárodního úpadkového práva je otázka metodologická. Dosavadní unifikační kodifikace či pokusy o ně se pokoušely využít veškerých způsobů, jež se na poli „justiční spolupráce“ využívají – kolizní úpravu, přímou úpravu i úpravu mezinárodní právní pomoci. Ne nepodstatnou okolností rovněž je nejednotnost terminologie, spojená s předpokládanou univerzálností unifikované úpravy insolvenčních řízení. Jednotlivé státy se jen těžko přizpůsobují nutně odlišné terminologii, jež se pohybuje na úrovni abstrakce o řád či dva vyšší, než je terminologie vnitrostátního práva. I tato okolnost v minulosti přispěla k nevalnému úspěchu unifikačních snah, jež byly stylizovány především do podoby mezinárodních smluv. Teprve Amsterodamská smlouva a rozšíření kompetencí na poli justiční spolupráce ve věcech civilních ve Smlouvě o založení ES bylo impulsem,³⁾ který byl s to zajistit prosazení jednotného insolvenčního práva alespoň s působností na území Evropské unie.

³⁾ Podrobnější výklad v prvním díle tohoto seriálu v příspěvku prof. Rozeňmalové v Právním fóru č. 3, 2005.

Stejně jako u ostatních oblastí úpravy evropského justičního prostoru ve věcech civilních (snad mimo litigaci k nařízení Brusel I) lze i zde zdůraznit fakt jakési chudoby literárních pramenů. To platí nejen pro literaturu tuzemské nauky – jež neměla dostatek času a kapacit věnovat se hlubší monografické práci s tímto specifickým tématem⁴⁾ – nýbrž i pro literaturu nauky zahraniční, která se teprve v posledních dobách začíná objevovat ve větší míře. Důležitým momentem zde je, že mezinárodní insolvenční právo transnacionální⁵⁾ povahy je teprve zkoušeno ohněm praxe a zkušeností s jeho aplikací nejsou příliš hluboké.

Tento příspěvek se pokusí poskytnout nástin základní orientace v mezinárodním insolvenčním právu představením jeho základních principů a historických metodologických problémů. Dále alespoň stručně představí jeden unifikační pokus v této oblasti a pokláze se bude věnovat evropskému úpadkovému právu (rozuměj úpravě vzniklé na půdě EU), v jejím rámci pak zevrubně v nařízení Rady (ES) číslo 1346/2000, o úpadkovém řízení.

Mezinárodní insolvenční právo, jeho cíle a úkoly

Mezinárodní insolvenční právo je povoláno k tomu, aby reagovalo na situace vzniku insolvence dlužníka při existenci jeho majetku současně na území více států. Každý stát volí autonomní úpravu mezinárodní insolvence. Je pravda, že stávající česká právní úprava mezinárodní insolvenčního řízení, jak je provedena ustanovením § 69 zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, je více než sporá. Vzhledem k tomu, že tento příspěvek je zaměřen na oblast evropského insolvenčního práva, podrobněji se výkladu tuzemské úpravy nevěnuje.⁶⁾

Hlavním cílem insolvenčního řízení by mělo být zajištění situace, aby neexistoval v mezinárodním měřítku majetek dlužníka, který by zůstal nedočen jeho insolvencí. Realizaci tohoto cíle má napomoci zásada univerzality, podle níž konkursní podstatu úpadce tvoří **veškerý jeho majetek bez ohledu na hranice států**. Některé právní úpravy stavěly na **základě partikularity**, podle níž byl postihován **pouze majetek úpadce, jenž se nacházel na území státu, který insolvenční řízení zahájil**, úprava mezinárod-

ního řízení tak měla především vést k úpravě účinků ve vztahu k zahraničním věřitelům a úpravě jejich postavení ve vztahu k tuzemskému řízení.

Na principu univerzality staví naprostá většina moderních úprav mezinárodní insolvence. Reálnou překážkou uskutečnění tohoto principu je, že postihnout majetek dlužníka lze jen na základě mocenského aktu státu. Ten je však zásadně omezen vždy jen na hranice toho státu, který takový akt vydal. Z tohoto pohledu nezáleží ani tak na tom, jak upraví přístup k majetku úpadce v zahraničí vnitrostátní úprava konkursního řízení s mezinárodním prvkem, ale spíše na tom, do jaké míry cizí stát realizaci tohoto přístupu akceptuje. Existuje přirozeně celá řada především ekonomických a politických důvodů, pro které cizí státy nehodlají akceptovat některé účinky cizích insolvenčních rozhodnutí, jež mají mít vliv na majetek na jejich území. Fakt prosazování zásady univerzality právní úpravou určitého státu se jeví na první pohled chimérou – proč vlastně hovořit o zásadě univerzality, když reálně nelze postihnout veškerý majetek dlužníka? Zásada univerzality, resp. partikularity, nevylučuje reálnost postihu majetku insolventního dlužníka, ale ambici státu stran teritoriálního vymezení majetku dlužníka. Stát proklamuje, s majetkem jakého rozsahu „hodlá počítat“ v insolvenčním řízení. Neomezení se jen na majetek v jednom určitém státě je významné pro právní postavení věřitelů i dlužníka. Zásada univerzality deklaruje, že stát je připraven postihovat majetek dlužníka bez ohledu na hranice. V teoretické rovině tím naznačuje, že transfer majetkových hodnot mimo území státu nepovede k vyloučení takového majetku ze zpeněžení. Rubem této mince pak je, že i cizí stát se musí stavět optimisticky k požadavkům státu zahájení řízení (např. ve formě minimálních překážek uznání insolvenčních rozhodnutí, vydáváním majetku do státu zahájení insolvenčního řízení apod.). Bez tohoto perspektivního postoje cizího státu zůstává zásada univerzality skutečně pouhou proklamací.

Z tohoto pohledu se jeví jako nevhodnější cesta k zajištění společného standardu uspokojení majetkových práv věřitelů insolventních dlužníků unifikace mezinárodního insolvenčního práva, která zajistí zmíněnou oboustrannost pozitivního přístupu jak ze strany státu, kde bylo insolvenční řízení zahájeno, tak ze strany státu, na jehož území se nachází majetek dlužníka, jenž má být postižen.

Celá řada nesází, jež souvisejí především s nepřekonatelnými rozdílnostmi hmotněprávních úprav insolvenční v jednotlivých státech, vedla k definici **zásady kontrolované univerzality**, podle níž má existovat jedno insolvenční řízení (označované jako hlavní či domičilní) zahrnující majetek dlužníka na celém světě. Vedle něj pak existují tzv. vedlejší či paralelní řízení s účinky omezenými zpravidla na území jednoho státu a mají sloužit zejména k „procesní podpoře“ řízení hlavního a k ochraně místních věřitel-

4) Neřešeným dílem v podmínkách naší teorie je Tichý, L.:

Základní orientace mezinárodního konkurzního práva. Acta Universitatis Carolinae Iuridica, č. 1, 1994, Univerzita Karlova, Praha 1994, 77 stran. Zdrojem informací o právní úpravě mezinárodního insolvenčního řízení

5) Přinejmenším v podmínkách Evropy slaví úspěch dvoustanné mezinárodní smlouvy v oblasti konkursu, ty totiž dokáží lépe reagovat na specifika úprav několika málo států, nadto se jedná o mezinárodní smlouvy mezi státy s velmi podobnou právní úpravou (Rakousko a Německo, země Beneluxu aj.)

6) K tomu lze odkázat např. na inspirační příspěvek in Černo-
hlávek, J.: Konkursní řízení s mezinárodním prvkem. Bulletin
advokacie, č. 9, 1996, str. 25 a násled.

ských zájmů. S vědomím určité rezervy lze říci, že realizace majetkových práv se lze domoci v naprosté většině insolvenčních řízení, z pohledu mezinárodního ho však lze tohoto cíle dosáhnout jen tehdy, pokud bude sladěna koordinace mezi jednotlivými národními řízeními.

Snahy na poli unifikace mezinárodního insolvenčního práva

A. Vzorový zákon UNCITRAL

Vzhledem k tomu, že v souvislosti s neustálým rozšiřováním trhu se ukázala nutnost provést kroky ke sjednocení přístupů k mezinárodním insolvenčním jako nezbytná, začal vznikat na počátku 90. let minulého století na půdě Komise OSN pro mezinárodní obchodní právo (UNCITRAL) vzorový zákon o mezinárodní insolvenci.⁷⁾ Někteří delegáti komise v průběhu přípravných prací navrhli namísto vzorového zákona přijetí úmluvy, z obavy před neúspěchem realizace této myšlenky se však většina delegátů vyjádřila proti unifikační úmluvě.

Význam vzorového zákona, přijatého v roce 1997, spočívá především v úpravě institutu mezinárodního insolvenčního správce, jehož úloha a funkce jsou pro realizaci myšlenky nadnárodního insolvenčního řízení snad nejdůležitější. Ten má právo obrátit se přímo na vnitrostátní soudy, může například podat návrh na zahájení vedlejšího řízení, jak o něm byla učiněna zmínka výše. Další oprávnění (např. možnost podat odpůrčí žaloby, právo účastnit se vnitrostátních řízení aj.) získává insolvenční správce až uznáním zahájeného insolvenčního řízení v cizině. Uznání konkursního řízení v cizině se děje na základě uznávacího řízení, zahajovaného na návrh mezinárodního insolvenčního správce. Toto řízení je koncipováno velmi efektivně a je ukončováno uznávacím rozhodnutím, jehož vydání je podmíněno souladem s tuzemským veřejným pořádkem. Uznání přitom nebrání ani zahájení insolvenčního řízení v tuzemsku či dřívější uznání jiného zahraničního insolvenčního řízení. Na návrh mezinárodního insolvenčního správce lze naříditi rovněž předběžná zajišťovací opatření, jež mají zabránit zkrácení vnitrostátní insolvenční podstaty až do vydání rozhodnutí o uznání. Účinky uznání jsou odlišeny v závislosti na tom, zda se jedná o hlavní či vedlejší insolvenční řízení. Pokud jde o hlavní řízení, vyplývají účinky uznání přímo z modelového zákona. Mají vést především ke zjištění insolvenční podstaty, zablokování mimokursního vymáhání práva věřitelů a ochraně před majetkovými dispozicemi dlužníka. Zahraniční insolvenční řízení však podle koncepce modelového zákona žádné prostřední účinky v tuzemsku nevyvolává, vzorový zákon ale upravuje podmínky specifické právní po-

moci, která je poskytována na základě požadavků mezinárodního insolvenčního správce. Vzorový zákon staví na prioritě tuzemského insolvenčního řízení před řízením zahraničním, dokonce může popřít za určitých okolností i některé účinky hlavního insolvenčního řízení.

Pokud jde o zahájení a účast na zahraničním insolvenčním řízení, staví z hlediska formálního vzorový zákon jednotlivé vnitrostátní věřitele naroveň. Zahraniční věřitelé musejí být informováni tehdy, jsou-li informováni věřitelé vnitrostátní. Vzorový zákon však nepožaduje žádné skutečné materiální rovné zacházení, předepisuje pouze minimální standard. Tak například pohledávky zahraničních věřitelů mají mít v zásadě stejné pořadí jako zvlášť nezajištěné pohledávky.

Vzorový zákon není úpravou detailní, nezabývá se zásadním způsobem otázkami rozhodného práva a staví spíše na ochoť soudů a správců řádně spolupracovat při realizaci mezinárodních insolvenčních řízení.

B. Ostatní unifikační snahy na půdě Evropy

B.1 Evropská úmluva o některých mezinárodních aspektech insolvence

Od roku 1990 je otevřena k podpisu Evropská úmluva o některých mezinárodních aspektech insolvence, jež vznikla na půdě Rady Evropy a byla podepsána v Istanbulu. Vzhledem k tomu, že ji neratifikoval dostatečný počet států, nevstoupila doposud v platnost (smlouvu podepsalo pouze sedm států, ratifikoval ji jediný – Kypr).⁸⁾

Evropská úmluva není pokusem o komplexní řešení, upravuje pouze dvě dílčí otázky – právní postavení insolvenčního správce a řízení o uplatnění pohledávek věřitelů, proto se jí na tomto místě nebudeme věnovat.

B.2 Návrh Úmluvy Evropských společenství o insolvenčních řízeních

Ještě před podpisem Amsterodamské smlouvy na půdě Evropské unie (resp. Evropských společenství) vznikl návrh subsidiární smlouvy (podobně jako tomu bylo v případě Bruselské úmluvy I či Římské úmluvy o právu rozhodném pro závazky ze smluv), jejímž předmětem se měla stát unifikovaná úprava insolvenčních řízení na půdě členských států EU. Úmluva však nebyla podepsána. S rozšířením kompetencí po přijetí Amsterodamské smlouvy však Rada převzala připravený text a přijala jej na základě kompetence vyjádřené v čl. 65 Smlouvy o založení ES jako nařízení Rady (ES) č. 1346/2000, o úpadkovém řízení.

⁷⁾ Text vzorového zákona je dostupný na <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/insolvency-e.pdf>.

⁸⁾ Text úmluvy je dostupný na <http://conventions.coe.int/Treaty/en/CadreListeTraites.htm>.

Nariadení Rady (ES) č. 1346/2000 o úpadkovém řízení

A. Obecně

Nariadení vytvořilo pro všechny členské státy s výjimkou Dánska s účinností od 31. 5. 2002 jednotné mezinárodní insolvenční právo, jež stojí na principu kontrované univerzality. Vstupem do EU se nariadení stalo závazným předpisem i pro Českou republiku.

Základní podmínkou věcné působnosti nariadení o úpadkovém řízení (dále jen „insolvenční nariadení“) je, že se těžiště hlavních majetkových zájmů úpadce nachází na území členského státu EU, který je nariadením vázán. Není-li tato podmínka splněna, postupuje se podle mezinárodního insolvenčního práva příslušného státu.

Úpadkové nariadení je ve srovnání s modelovým zákonem UNCITRAL založeno na poněkud odlišném koncepčním schématu, v němž lze rozlišovat tři druhy norem:

1. **Insolvenční právo procesní.** Do této skupiny náležejí zejména normy, které stanovují mezinárodní pravomoc (příslušnost) pro zahájení či uznání hlavních a vedlejších řízení, a vlastní právní úprava a průběhu uznání cizích insolvenčních řízení. Kritériem mezinárodní pravomoci (příslušnosti) pro hlavní insolvenční řízení je, jak vyplývá z uvedeného, **těžiště hlavních majetkových zájmů úpadce**, které je presumováno u právnických osob ve „statutárním“ sídle, a to do doby prokázání opaku. Pro zahájení vedlejšího řízení vyžaduje úpadkové nariadení existenci pobočky, tj. místa podnikání, ve kterém dlužník vykonává hospodářskou činnost nikoliv přechodné povahy, která předpokládá využití personálních sil a majetkových hodnot.

2. **Insolvenční právo hmotné.** Výskyt přímé unifikované úpravy vztahů, jež souvisejí s insolvenčními, je v dosavadní historii poměrně nezvyklý. Metodologicky se v podmínkách regulace vztahů sekundárním právem Evropských společenství si nejedná o novum, jde o běžnou formu, nicméně ve vztazích tak specifických, jako jsou insolvence, se ve větším rozsahu tato metoda úpravy v oblasti multilaterální objevuje poprvé. Vychází z myšlenky, že existují určité otázky, které nelze řešit kolizně a spoléhat přitom na úpravu v národních právních řádech. Zajištění smyslu a účelu insolvenčního nariadení si tak přímo vyžaduje hmotněprávní úpravu některých otázek. Mezi ně patří typicky institut správce podstaty (insolvenčního správce) a úprava některých aspektů jeho postavení a některých jeho oprávnění.

3. **Insolvenční právo kolizní.** Kolizní metoda řešení vztahů s mezinárodním prvkem tvoří páteř úpadkového nariadení. Odlišností v národních právních řádech jsou natolik specifické, že nedo-

voluji – jak z hlediska politického, tak právně-technického – zcela autonomní úpravu v nástroji sekundárního práva Evropských společenství. Kolizní úprava mezinárodní insolvence vychází z premisy, že jednotná realizace insolvenčních řízení a rovnost věřitelů vyžadují zvláštní kolizní pravidla pro případ insolvence, a proto by se pro evidenci, správu, zhodnocení a rozvrh majetku měl použít právní řád, který vykazuje nejužší spojení se skutkovým stavem, proto zvolila úprava **základní kolizní kritérium** *lex loci concursus*, které navazuje na právní řád státu, v němž bylo zahájeno konkursní řízení. Insolvenční statut, tedy právní řád, jímž se řídí účinky konkursu, je právem rozhodným zejména pro právní působnost stát se úpadcem, příslušnost majetku k insolvenční podstatě, přihlašování pohledávek, rozvrhový řád a také předpoklady a účinky ukončení insolvenčního řízení.

B. Podrobnější rozbor některých institutů upravených úpadkovým nariadením

S ohledem na smysl a zaměření tohoto seriálu je prakticky nemožné obsáhnout dopodrobna celou úpravu insolvenčního nariadení. Nemá ani smysl poskytnout přepis ustanovení, která jsou v něm obsažena, proto je v následujícím textu pozornost věnována těm otázkám, jež jsou pro seznámení se s insolvenčním nariadením klíčové a jež má přispět k pochopení podstaty úpravy mezinárodních insolvencí.

B.1 Oblast procesní

První otázka, kterou lze položit, se zcela jistě ptá po vymezení rozsahu nariadení, pokud jde o typy řízení, na které se vztahuje. Nariadení obsahuje univerzální pravidla pro různé typy řízení, nemusí se přitom jednat jen o řízení, jejichž druhy jsou v České republice pro případ řešení insolvence známy – tedy konkurs a vyrovnání. To, jaké typy řízení budou do působnosti insolvenčního nariadení zahrnuty, záleží na postoji jednotlivých států. Působnost nariadení je tak určena s odkazem na přílohy A a B, v nichž jsou uvedena jednotlivá „národní“ řízení, na která má být nariadení použito. V některých případech se dokonce nejedná ani o řízení, jež by byla vedena soudem, existují dokonce proto případy (zejména u románských zemí), kdy jde o procesy realizované pouze pod dohledem soudu, případně i bez něj. Aktuální vymezení druhů řízení vyplývá z **nariadení Rady (ES) č. 603/2005, ze dne 12. 4. 2005, kterým se mění seznamy úpadkových řízení, likvidačních řízení a správčů podstaty v přílohách A, B a C nariadení (ES) č. 1346/2000, o úpadkovém řízení.** V souvislosti s přístupem nových členských států EU tak byl nově vymezen okruh řízení, na něž se insolvenční nariadení vztahuje, v případě některých států došlo ve srovnání s předchozí úpravou ke změnám.

Stejně jako vzorový zákon UNCITRAL, zná i insolvenční nařízení hlavní a vedlejší insolvenční řízení. Zatímco hlavní řízení zahrnuje i majetek dlužníka, jehož existence je doložena mimo stát zahajující řízení, omezuje se účinky vedlejšího řízení místně i věcně na majetek dlužníka doložený ve státě zahajujícím řízení. Vedlejší řízení existuje jako řízení, které je zahajováno až po zahájení řízení hlavního (úpadkové nařízení je označuje jako „sekundární řízení“). V případě zahájení sekundárního řízení již není třeba zkoumat podmínky insolvenční úpadce. Vedle sekundárního řízení lze rozlišovat i tzv. izolovaná vedlejší řízení, která časově předcházejí hlavnímu řízení, anebo s místně i věcně omezeným účinkem mohou nastoupit na jeho místo. Ta jsou považována z hlediska konstrukce úpadkového nařízení za nekoncepční a nařízení je akceptuje tím, že je připouští pouze tehdy, pokud nemůže být zahájeno hlavní řízení (například z důvodu, že dlužník v těžišti svých hlavních zájmů není způsobil stát se úpadcem, nebo některý z věřitelů podá návrh na zahájení řízení, který má zvláštní vztah k tuzemsku). Hlavní a vedlejší řízení jsou však vždy řádnými insolvenčními řízeními a rozdíl v nich je z hlediska věcného především v teritoriálním dosahu.

Smyslem insolvenčního nařízení je, aby byl zajištěn stejný účinek rozdílných věcných požadavků na vypořádání věřitelů a přihlašování pohledávek podle právních řádů jednotlivých států s cílem zajistit rovnost věřitelů. Koordinace jednotlivých řízení je zajišťována například zakotvením vzájemné informační povinnosti správců, možností správců přihlašovat i v jiných řízeních pohledávky přihlašené ve vlastním řízení a účastnit se schůzí věřitelů i v jiných řízeních.

Podle úpadkového nařízení nepředstavuje cizí insolvenční řízení (resp. jeho účinky) jako takové předmět uznání, tím jsou cizí rozhodnutí o zahájení řízení a další rozhodnutí vydaná v jeho průběhu. Rozhodnutí, jež mají být uznávána podle taxativního výčtu v úpadkovém nařízení, jsou vykonatelná za použití pravidel nařízení Brusel I.⁹⁾

Stejně jako v případě vzorového zákona UNCITRAL je soulad s veřejným pořádkem státu uznání (spolu s právní mocí rozhodnutí) jedinou podmínkou uznání podle úpadkového nařízení, neexistuje tedy zkoumání věcných podmínek vydání uznávaného rozhodnutí. Tím, že je úpadkové nařízení aktem sekundárního práva, je přímo závazné a zajišťuje určitý společný standard, proto není podmínkou uznání zachování vzájemnosti. Pokud by tomu tak bylo, pozbývala by harmonizovaná úprava většího smyslu.

Podle insolvenčního nařízení se nekoná žádné formální řízení o uznání. To nastává automaticky a národní soudy přezkoumávají předpoklady uznatelnosti pouze incidenčně, nadto deklaratorně. Uznání cizího

rozhodnutí o zahájení insolvenčního řízení na území státu uznání vyvolá stejné následky, jako má rozhodnutí ve svém domovském státě, tedy účinky *legis loci concursus*, které stanoví účinek prohlášení konkurzu na majetek dlužníka i oprávnění zahraničního správce. V úpadkovém nařízení se vyskytují i ustanovení na ochranu vnitrostátního právního styku. Zohledňují situaci, v níž v tuzemsku již nastaly právní účinky zahraničního insolvenčního práva v důsledku automatického uznání rozhodnutí, ale tuzemský právní styk o zahraničním insolvenčním řízení fakticky „zatím neví“. Předpisy chrání v tuzemsku například veřejnou víru v zápis do katastru nemovitostí, nebo dobrou víru, že až do oznámení o zahájení zahraničního řízení v tuzemsku mohou být dlužníkovy poskytována plnění ke zproštění dluhů, ačkoliv by již mělo být plnění poskytováno pouze zahraničnímu konkursnímu správci.

B.2 Oblast kolizní

Hlavním smyslem kolizní úpravy v evropském insolvenčním řízení je zajištění unifikované úpravy některých oprávnění správce podstaty a právního postavení dlužníka, jak o nich bylo výše pojednáno.

Kolizní režim právní úpravy výkonu oprávnění insolvenčního správce nevyvolává zásadnější problém, pokud však jde o procesněprávní stránku věci, ta se řídí tuzemským právem, takže se použijí kumulativně dva právní řády (*lex loci concursus* a současně procesní právo státu, v němž je oprávnění správce realizováno).

Velmi důležitou okolností je ochrana věcných práv třetích osob, jež mohou být dotčena prováděním konkursu. Insolvenční nařízení stanoví, že vyjmenovaná věcná práva věřitele nebo třetí osoby k movitým či nemovitým věcem dlužníka, které se v okamžiku zahájení insolvenčního řízení nacházejí na území jiného členského státu, zůstávají zahájením řízení nedotčeny. Velmi důležité z hlediska realizace obchodních transakcí je, že insolvenční nařízení obsahuje výslovnou úpravu výhrady vlastnického práva, kterou chápé jako zvláštní ujednání kupní smlouvy, které zůstává vůči kupujícímu v insolvenčním řízení nedotčeno. Omezení uvedených věcných práv může zahraniční správce dosáhnout pouze tehdy, podá-li na místě doložené existence majetku návrh na zahájení sekundárního řízení a pokud tamější insolvenční právo taková omezení připouští. Otázka, zda věcná práva platně vznikla, se řídí podle věcného statutu, tj. u práv k nemovitým a movitým věcem zpravidla podle základního kolizního kritéria místa polohy věci.

V české nauce bývá často řešen problém možnosti započtení pohledávky dotčené konkursním řízením. Na tuto problematiku reaguje i insolvenční nařízení a její řešení ponechává na *legi fori concursus*. Nařízení současně stanoví, že zahájením insolvenčního řízení nejsou dotčena práva věřitelů žádat započtení

⁹⁾ Podrobněji viz Kapitán, Z.: Uznání a výkon rozhodnutí podle nařízení Rady (ES) č. 44/2001. Právní fórum, č. 7, 2005, str. 241 a násl.

pohledávek proti pohledávkám vůči dlužníkovi, pokud toto započtení pohledávek umožňuje právo rozhodné pro pohledávky dlužníka, který není schopen plnit své peněžité závazky (*lex causae*). Tato dvě pravidla chování si na první pohled konkurují. Jejich vztah je však třeba vyložit tak, že je nutno posoudit vztah se však třeba vyložit tak, že je nutno posoudit připustnost započtení podle *legis loci concursus* a podle konkursního práva *legis causae* s tím, že se prosadí ten právní řád, který stanoví menší konkursně-právní omezení práva věřitele na započtení.¹⁰⁾

Pokud jde o právní režim účinků zabájení mezi národního insolvenčního řízení, je nutno posoudit jeho účinky na řízení zahájená v tuzemsku vždy dle tuzemského práva v souladu se zásadou *legis fori*. Není zde důležitě, zda podle zahraničního práva přechází aktivní či pasivní legitimace v řízení automaticky na správce, nebo zda cizí právo zakotvuje účinek přerušeni.

Podmínky neplatnosti, odporovatelnosti nebo neúčinnosti právních úkonů z důvodu krácení věřitelů navazuje insolvenční nařízení zásadně podle *legis fori concursus*. Za napadnutelné považuje nařízení i věcná práva třetích osob, výhradu vlastnického práva nebo realizaci započtení věřitelem. Osoba zvýhodněná právním úkonem ale může prokázat, že pro tento úkon je podle obecného mezinárodního práva soukromého rozhodující právo jiného členského státu, než *lex fori concursus*, a že právní úkon podle této právní úpravy není nikterak napadnutelný.

To, zda a za jakých podmínek zanikají „neuspojené“ zbytky pohledávky úpadek ukončením insolvenčního řízení, opět stanoví *lex loci concursus*, je tedy nepodstatné, jakým právním řádem se pohledávka realizovaná v konkursu řídila. Zánik „zbytku“ dluhu ve vedlejších řízeních však nebude v řízení hlavním bez dalšího uznán a platí pro něj zvláštní právní úprava.

C. Jazyková a právně-technická poznámka

Předmětem kritiky v praxi často bývá nevhodnost terminologie, jež byla použita jednak v samotném insolvenčním nařízení, tak v jeho českém překladu.¹¹⁾ Tak je mimo jiné za nevhodný považován termín likvidace, používaný nařízením, neboť význam slova likvidace jako slova latinského původu je vícery a nemusí přesně vyjadřovat podstatu problému. Lze připustit, že například překlad názvu insolvenčního řízení do češtiny není vhodný. Byl totiž použit překlad „nařízení o úpadkovém řízení“. Nepřesnost spočívá v tom, že v původním textu je plurál a nadto je v originálu použit obrat „insolvence“. Sice se nejedná o slovo českého původu (proto by použití pře-

kladového ekvivalentu „úpadek“ svědčilo překladu ke cti), nicméně termín úpadek bývá spojován pouze s jednou formou insolvence a nepokrývá – alespoň v české právní terminologii – předlužení. Podobně je tomu například s použitím překladu slova „liquidator“ jako „správce podstaty“. Termín podstata má rovněž poměrně jednoznačný význam, nicméně ne u všech typů řešení insolvence (řízení), na které se použije nařízení, dočká se „vyvráždění“ podstaty. Tak by se jevílo vhodnější například použití termínu „insolvenční správce“ – takový termín by nevyvolával významové kolize ani s likvidací, ani s konkursní podstatou. Ačkoliv by bylo možno připojit ještě celou řadu kritických připomínek k překladu, jeví se vhodnější akceptovat jej jako faktum a pracovat s ním. Při hlubším poznání obsahu úpravy v insolvenčním nařízení specifický význam použitých termínů vyplave napovrch. Ne nepodstatné v této souvislosti je, že termíny komunitárního práva jsou předmětem vlastního, evropského výkladu, jež nemůže být zatížen konotacemi způsobenými významovými nuancemi právních řádů členských států Evropské unie.

D. Zbývající součástí evropského insolvenčního práva

Evropské (komunitární) insolvenční právo není obsaženo jen v insolvenčním nařízení. Mezi jinými¹²⁾ lze zmínit i součástí „směricového práva“, konkrétně:

■ směrnici Evropského parlamentu a Rady 98/26/ES, ze dne 19. května 1998, o neodvolatelnosti vypořádání v platebních systémech a v systémech vypořádání obchodů s cennými papíry,

¹²⁾ Mimo jiné lze zmínit směrnici Rady 80/987/EHS ze dne 20. října 1980, o sblížení právních předpisů členských států týkajících se ochrany zaměstnanců v případě platební neschopnosti, směrnici Rady 93/22/ES, ze dne 10. května 1993, o investičních službách v oblasti cenných papírů, směrnici Rady 93/36/EHS, ze dne 14. června 1993, o koordinaci postupu při zadávání veřejných zakázek na dodávky, směrnici Rady 93/37/EHS, ze dne 14. června 1993, o koordinaci postupu při zadávání veřejných zakázek na stavební práce, směrnici Evropského parlamentu a Rady 2000/12/ES, o přístupu k činnosti úvěrových institucí a o jejím výkonu, směrnici Evropského parlamentu a Rady 2000/28/ES, ze dne 18. září 2000, kterou se mění směrnice 2000/12/ES, o přístupu k činnosti úvěrových institucí a o jejím výkonu, směrnici Evropského parlamentu a Rady 2000/46/ES, ze dne 18. září 2000, o přístupu k činnosti institucí elektronických peněz, o jejím výkonu a o obezpečením dohledu nad touto činností, směrnici Evropského parlamentu a Rady 2002/47/ES, ze dne 6. června 2002, o dohodách o finančním zajištění, směrnici Evropského parlamentu a Rady 2002/47/ES, ze dne 23. září 2002, kterou se mění směrnice Rady 80/987/EHS, o sblížení právních předpisů členských států týkajících se ochrany zaměstnanců v případě platební neschopnosti, směrnici Evropského parlamentu a Rady 2004/18/ES, ze dne 31. března 2004, o koordinaci postupu při zadávání veřejných zakázek na stavební práce, dodávky a služby, směrnici Evropského parlamentu a Rady 2004/39/ES, ze dne 21. dubna 2004, o tržích finančních nástrojů, kterou se mění směrnice Rady 85/611/EHS a 93/6/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/12/ES a zrušuje směrnice Rady 93/22/EHS.

¹⁰⁾ Viz k tomu podrobněji např. H.-Ch. Duursma-Kepplinger in Duursma-Kepplinger, H.-Ch. – Duursma, D. – Chalubsky, E.: Europäische Insolvenzverordnung. Kommentar. 1. vydání. Springer, Wien 2002, str. 239 a násl.

¹¹⁾ Podrobněji viz např. Mrázek, J.: Insolvenční právo EU a právní úprava v ČR. Právní rádce, č. 12, 2004, Příručka, str. I a násl.

- směrnici Evropského parlamentu a Rady 2001/17/ES, ze dne 19. března 2001, o reorganizaci a likvidaci pojišťoven,
- směrnici Evropského parlamentu a Rady 2001/24/ES, ze dne 4. dubna 2001, o reorganizaci a likvidaci úvěrových institucí.

Důvod jejich přijetí reagoval na specifické podmínky insolvence některých druhů subjektů na finančních trhu. Tyto instituce jsou také z tohoto důvodu vyňaty z působnosti insolvenčního nařízení. Vzhledem k tomu, že činnost těchto institucí má mnohem užší vazbu na volný pohyb kapitálu a mnohem více souvisí také s ochranou spotřebitele, vydala se evropská legislativa cestou harmonizace prostřednictvím směrnice. Zmíněné směrnice by v rámci rekodifikace českého insolvenčního práva měly nahradit svůj odraz jednak v doprovodném zákonu k insolvenčnímu zákonu, jednak v připravované novelizaci zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním.

Závěr

Snaha unifikovat mezinárodní insolvenční právo vznikla prvotní potřebou prosadit realizaci principů kontrolované univerzality účinků konkursního řízení, jejímž smyslem bylo zajistit, aby žádný majetek dlužníka (úpadce) nebyl vyloučen z možnosti využití pro uspokojení věřitelů. Cesta k naplnění tohoto principu vedla nejprve skrze snahy v rámci vnitrostátních právních řádů. V podmínkách Evropy vznikla rovněž celá řada dvou či vícestranných smluv, jejichž předmětem byla úprava mezinárodní insolvence, která vykazovala vztah k jejich smluvním státům (Německo, Rakousko, Francie, země Beneluxu aj.). První zásadnější harmonizační snahou, byť právně nezávaznou, bylo vytvoření vzorového zákona UNCITRAL o mezinárodní insolvenční. Jeho koncepce vycházela z cíle vytvořit model unifikace na procesněprávním základě, který by především umožňoval prosadit účinky cizích insolvenčních řízení mimo hranice státu jejich zahájení, aniž měla vzorová úprava ambice upravit věcné otázky mezinárodních insolvencí. Z tohoto pohledu

o významný krok dál postoupila úprava provedená v evropském úpadkovém nařízení, jež největší vliv spočívá především v tom, že vytvořilo kolizní režim, který dovoluje poměrně jednoduchým způsobem určit právo rozhodné pro nejzásadnější právní problémy, které jsou s realizací konkursního řízení existenciálně spjaty. V této souvislosti lze poznamenat, že pozbyly vívu smlouvy o insolvenčních řízeních, jež byly uzavřeny mezi některými členskými státy EU, neboť úpadkové nařízení neobsahuje tzv. pravidlo maximální výhodnosti, jež dovoluje využít právní úpravu obsaženou v jiných mezinárodních smlouvách, pokud je ve srovnání s nařízením výhodnější; důvodem zřejmě je, že insolvenční vztahy jsou multilaterální a kombinací nařízení a mezinárodních smluv by vznikal jen těžko přehledný právní režim. Je otázkou, zda budoucí vývoj evropského insolvenčního práva nepůjde cestou, která je předpokládána v jiných oblastech evropského mezinárodního práva soukromého, tj. unifikací (resp. harmonizací) hmotného práva. Zásadnější soud bude možno v tomto směru učinit zřejmě až poté, co budou zhodnoceny aplikační zkušenosti se stávající úpravou.

V podmínkách české právní teorie a praxe lze zásadnější soudy teprve očekávat. Insolvenční nařízení má celou řadu specifík, na které – podle autorova soudu – vnitrostátní úprava nedokáže vhodně reagovat. Lze se domnívat, že úprava problematiky je natolik specifická, že by zasloužila ve vnitrostátním právu reflexi v podobě adaptační novely, jež by reagovala na očekávané potřeby reorganizace insolvenčního řízení. Ani připravovaná rekodifikace českého insolvenčního práva na tento požadavek přiměřeným způsobem nereaguje.¹³⁾ Typický scénář tuzemské legislativní praxe dává tušit, že na celou řadu dílčích problémů bude tuzemský zákonodárce reagovat *ad hoc* účelovými novelizacemi.

¹³⁾ Autor hodlá problému vztahu rekodifikace a evropského úpadkového práva věnovat samostatnou stati.

Přehled judikatury ve věcech obchodních závazkových vztahů

Ivana Štenglová

Publikace, jež 2. vydání právě vychází, seznamuje čtenáře s nejvýznamnějšími judikáty řešícími problematiku subjektů závazkových vztahů, zastoupení a plně moci, neplatnosti právních úkonů, odstoupení od smlouvy, odpovědnosti za škodu a promlčení, ve zvláštní části je uvedena judikatura týkající se kupní smlouvy, smlouvy o prodeji podniku a smlouvy o dílo.

cena 345 Kč, 276 stran, brož.

PRÁVNÍ FÓRUM 11 2005

2. ročník
30. 11. 2005

Evropský justiční prostor ve věcech civilních

Část X.

Úprava přeshraničního doručování písemností ve věcech
civilních v rámci Evropské unie

ZDENĚK KAPITÁN

Desáté pokračování seriálu o evropském justičním prostoru ve věcech civilních se věnuje problematice doručování soudních a mimosoudních písemností mezi členskými státy Evropské unie. Komunitární úprava v této oblasti – ostatně obdobně jako v případě nástrojů popsaných v předchozích dílech seriálu – vedla ke zlepšení a propracování základních principů, které se v rámci multilaterální unifikované úpravy přeshraničního doručování objevily před více než třiceti lety. Tento příspěvek si klade za cíl popsat strukturu příslušného komunitárního nástroje, základní principy jeho konstrukce a fungování a upozornit na některá jeho slabá místa.

A. Obecně

Otázka doručování soudních a mimosoudních písemností je významná z hlediska prozažení nároků prostřednictvím civilního řízení také s ohledem na základní procesní garance subjektů řízení. Článek 6 odst. 1 Evropské úmluvy o ochraně základních lidských práv a svobod garantuje mimo jiné právo stran být slyšen. Žalovanému (odpůrci) je tedy garantována na příležitost vyjádřit se k předmětu sporu. Právě s touto garancí souvisí také vykonatelnost vydaného rozhodnutí. I když odpovědnost za správné doručení leží na rozhodujícím orgánu (soudu), má i žalobce

podstatný zájem na správném doručení písemností. Předmětem evropské úpravy doručování je tak primárně zajistit právo být slyšen; nedostatky v této oblasti totiž zakládají negativní důsledek v podobě možnosti odepřít uznání cizího rozhodnutí, jež bylo stíženo takovou vadou [srov. čl. 34 odst. 2 nařízení Brusel I a čl. 15 odst. 1 písm. b) nařízení Brusel IIa]. Právě v této okolnosti lze spatřovat nejužší souvislost s ostatními nařízeními, jež tvoří právní úpravu evropského justičního prostoru ve věcech civilních.

Vědomí praktických rezerv v této oblasti vedlo k tomu, že byl vypracován – jako jeden z prioritních úkolů v oblasti justiční spolupráce definovaný Maastrichtskou smlouvou – návrh subsidiární Úmluvy o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech a Rada ji doporučila členským státům k přijetí. Úmluva však nikdy v platnost nevstoupila a po rozšíření kompetencí Společenství Amsterodamskou smlouvou byl její obsah převzat nařízením Rady (ES) č. 1348/2000, ze dne 29. května 2000, o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech (dále jen „nařízení o doručování“). Nařízení se stalo účinné 31. května 2001 pro všechny státy

JUDr. Zdeněk Kapitán,
Ph. D., katedra
mezinárodního
a evropského práva
Právnické fakulty
Masarykovy univerzity
v Brně

Nařízení Rady (ES)
č. 1348/2000, ze dne
29. května 2000

Evropské unie s výjimkou Dánska,¹⁾ dnem vstupu do Evropské unie se podle podmínek čl. 2 Aktů o podmínkách přistoupení stalo nařízením závazné rovněž pro nové členské státy.

V rámci unifikované úpravy mezinárodní právní pomoci je nejvýznamnějším dokumentem v oblasti doručování Haagská úmluva o doručování soudních a mimosoudních písemností v cizině ve věcech občanských a obchodních ze dne 15. 11. 1965 (dále jen „Haagská úmluva o doručování“), která má v současné době 52 členské státy.²⁾ Aplikace této úmluvy přestože stojí na obdobných principech a konstrukcích jako nařízení o doručování – je však v praxi zejména z hlediska časového naplňování velmi problematická. K přípravě evropské doručovací úmluvy tak bylo přikročeno právě ve snaze doručování urychlit. Původní formou zajištění tohoto cíle se měla stát směrnice, od tohoto záměru však bylo ustoupeno, neboť v této harmonizační formě bylo spatřováno riziko nebezpečí rozdílné implementace v členských státech, které by ve svém důsledku nemuselo vést ke skutečnému zjednodušení.³⁾

B. Rozsah použití nařízení o doručování

Nařízení o doručování předpokládá současné splnění tří kritérií aplikovatelnosti:

1. Musí se jednat o soudní nebo mimosoudní písemnost

Rozlišení písemností na kategorii soudních a mimosoudních písemností je unifikovanému mezinárodnímu právu procesnímu již známo. Stejně členění, jak vyplývá již ze samotného úplného názvu, volí i Haagská úmluva o doručování. Vzhledem k tomu, že samo nařízení o doručování při vymezení jednotlivých druhů písemností mlčí, lze při vymezení těchto kategorií stavět právě na textu Haagské úmluvy a na praxi, která se vztahuje k její aplikaci.⁴⁾ Za soudní písemnosti lze považovat písemnosti, jež vzešly ze zahájeného soudního řízení (výzvy k zaplacení soudního poplatku, předběžná opatření, předvolání účastníků a svědků, rozhodnutí apod.), nebo k jeho zahájení mají vést (žaloba). Mimosoudními písemnostmi jsou takové dokumenty, které

sice bezprostředně nesouvisejí s nějakým soudním řízením, jejichž doručení je však vyžadováno, aby byly zajištěny účinky ve sféře soukromého práva; musí se přitom jednat o listiny, které byly vyhotoveny úřadem či (justiční) úřední osobou (rozhodčí nálezy, notářské zápisy se svolením vykonatelnosti).⁵⁾ 6) Tato definice sice není exaktní, nicméně je možné z ní dovodit, že soudní písemností není kterákoliv listina, jež souvisí s realizací soukromoprávních nároků, ale jen taková, která byla vydána v rámci nějaké „kompetence“.

Nařízením ve svém textu upravuje postup při doručování soudních písemností a použitelnost stejných forem i pro písemnosti mimosoudní zakládá ustanovením čl. 16, v němž stanoví, že: „Mimosoudní písemnosti mohou být zasílány za účelem doručení v jiném členském státě v souladu s tímto nařízením.“

2. Musí se jednat o listinu ve věcech civilních nebo obchodních

Toto autonomní terminologické „evropské“ vymezení soukromoprávní materie vyplývá mj. z definice působnosti nařízení Brusel I (čl. 1 odst. 1). Pro účely aplikace nařízení o doručování se bude jednat o všechny občanskoprávní věci *latu sensu*, aniž se uplatní výluky z působnosti, jak vyplývají pro oblast určování mezinárodní pravomoci (příslušnosti) a uznání a výkonu podle nařízení Brusel I (čl. 1 odst. 2), bude se tak jednat tedy i o listiny týkající se věcí rodinných, dědičných, rozhodčího řízení, konkursu, vyrovnání a obdobných řízení.

3. Musí být dán kvalifikovaný mezinárodní prvek

Ten spočívá v zaslání písemností z jednoho členského státu do druhého. Podmínkou aplikace je tak přeshraniční doručování, nikoliv fakt, že je vedeno řízení s mezinárodním prvkem.

C. Subjekty, jejichž postavení je upraveno nařízením o doručování

Nařízením o doručování reguluje postavení pěti typových subjektů:

1. Žadatel o zaslání písemnosti

Nařízením o doručování pouze definuje tento subjekt, aniž naplňuje prostřednictvím konkrétní legální def-

1) Spojené království a Irsko se – ve srovnání s nařízením Brusel I a II – na přijetí nařízení o doručování podílely. Ve vztahu k Dánsku se tak nadále aplikuje dále zmíněná Haagská úmluva o doručování.

2) Evropské země, které současně nejsou členskými státy Evropské unie a jsou smluvními státy úmluvy, jsou Bělorusko, Bulharsko, Norsko, Rumunsko, Ruská federace, Švýcarsko, Ukrajina. Úplný aktuální seznam smluvních států viz na http://www.hech.net/index_en.php?act=conventions.status&cid=17.

3) Viz k tomu např. Schmidt, U.: *Europäisches Zivilprozessrecht*. Dal 11. Buch der ZPO. C. H. Beck, München 2004, str. 90, marg. č. 290.

4) Viz k tomu i Schlosser, P. F.: *EU-Zivilprozessrecht*. Kommentar. EuGVVO, EuEheVO, EuBVO, EuZVO. 2. vydání. C. H. Beck, München 2003. Poznámky k Haagské úmluvě o doručování, marg. č. 10.

5) Stov. k tomu text čl. 17 Haagské úmluvy o doručování: Mimosoudní písemnosti vyhotovené orgány a oprávněnými úředními osobami smluvního státu mohou být zasílány do druhého smluvního státu, aby tam byly doručeny, způsobem a za podmínek stanovených touto úmluvou.

6) Viz i odvodnění návrhu původně předpokládané doručovací směrnice v dokumentu KOM(99)219, str. 9, kde je zmínka o tom, že mimosoudní písemnost je dokumentem vyhotoveným úřední osobou – např. notářsky ověřené listiny, listiny vydané úředními misy členského státu či jiné listiny, jejichž povaha odvodňuje, že s ní musí být příjemce seznámen úřední cestou.

nice tento právní termín určitým obsahem. Z povahy věci se žadatelem rozumí osoba, která žádá o zaslání písemnosti. V úvahu tak přichází:

- a) **úřední osoba** (orgán veřejné moci),
 - b) **jiná (soukromá) osoba**.
- O kterou z těchto dvou kategorií se bude jednat v konkrétním případě, závisí na úpravě v právním řádu místa odeslání písemnosti. Zpravidla se bude jednat o kategorii první, neboť právo ve většině případů ukládá *ex officio* povinnost doručit nějakou písemnost státnímu orgánu (soudu) – při zaslání výzvy k odstranění vad, při doručení předvolání k jednání atd. Je však zřejmé, že „oprávněným“ žadatelem bude i osoba, u níž je právem založena „příslušnost“ k zaslání písemnosti – některé právní úpravy počítají například s tím, že žalobu doručuje žalovanému (výlučně) žalobce. Příkladem „jiné osoby“ může být také rozhodčí soud, který doručuje do ciziny rozhodčí nález.

2. Adresát písemnosti

Adresátem písemnosti je osoba, již má být písemnost v členském státě Evropské unie doručena. V souvislosti s podmínkami působnosti nařízení o doručování je třeba zdůraznit fakt, že se nařízení nepoužije, není-li známa adresa osoby, již má být písemnost doručena. Z této výluky subjektivní povahy jasně vyplývá, že činnost ve státě doručení nemá žádnou vyhledávací povahu.

3. Odesílající subjekt

Odesílající subjekt je členským státem Evropské unie určený orgán (osoba), pověřený ke (1.) sběru zasláných soudních a mimosoudních písemností od žadatelů ve státě odeslání, (2.) k zaslání těchto písemností do státu místa doručování písemnosti přijímajícím subjektu (viz dále) a (3.) ke zprostředkování informace o tom, k jakému výsledku doručování ve státě doručení vedlo.

O tom, který subjekt (které subjekty) plní funkci odesílajícího subjektu, jaká je jejich místní příslušnost a adresa, informuje členský stát Komisi.

Odesílajícími subjekty, které byly určeny Českou republikou, jsou soudy všech stupňů, Nejvyšší správní soud, soudní exekutoři a státní zastupitelství všech stupňů. Toto vymezení se však jeví poněkud nešťastné. Například si lze jen těžko představit listinu ve věci občanské a obchodní, na jejímž doručování by byl z hlediska věcného zainteresován například Nejvyšší správní soud. Nado to vztahu k jednotlivým typům subjektů není stanoveno žádné omezení – tak by bylo lze odesílat mimosoudní písemnost prostřednictvím státního zastupitelství. Přístup mnohých jiných států se jeví vhodnější – některé státy určují pouze jeden konkrétní subjekt (ministerstvo spravedlnosti v případě Estonska, Kypru, Lotyšska, Maďarska), nebo jeden typový subjekt (soudní tajemníci distriktůních soudů v případě Španělska, soudní zapisovatelé

hrabství u obvodních soudů v hrabstvích v případě Irska apod.), nebo je přímo stanoveno, za jakých podmínek je určitý subjekt odesílajícím orgánem [např. v Německu je pro soudní dokumenty příslušný soud, jenž má povinnost je doručovat, pro mimosoudní dokumenty je odesílajícím orgánem Amtsgericht (okresní soud), v jehož obvodu má odesílající osoba trvalé nebo přechodné bydliště, v případě notářských listin je to i Amtsgericht, v jehož obvodu má sídlo notář, který listinu vyhotovil]. Po získání první zkušební aplikační nařízení tak lze doporučit, zda nezávazně změnu vymezení odesílajících orgánů a jejich působnosti i v České republice.

4. Přijímající subjekt

Přijímajícím subjektem je subjekt, který je na území státu doručení písemnosti pověřen (1.) přebíráním písemností od odesílajících subjektů, (2.) zajištěním úkonů souvisejících s vlastním doručením a k (3.) informování odesílajícího orgánu o výsledku doručení.

Údaje o přijímajících orgánech jsou zpracovávány do příručky (manuálu) vydávaného na základě rozhodnutí Komise, která je zdrojem informací o typových subjektech a o jejich adresách a obvodech působnosti ve státě doručení písemnosti.

V podmínkách České republiky jsou přijímajícím orgánem okresní soudy, v jejichž obvodu se nachází adresa osoby, již má být písemnost doručena.⁷⁾

5. Ústřední subjekt

Každý členský stát Evropské unie určuje ústřední subjekt, který má podle nařízení o doručování poskytovat informace odesílajícím subjektům, je pověřen hledáním řešení obtíží, jež mohou v souvislosti s aplikační nařízením nastat, a výjimečně též předáváním žádostí o doručení příslušnému přijímajícímu subjektu na žádost subjektu odesílajícího. Role ústředního subjektu je tedy v prvé řadě metodická a pomocná. Ústředním subjektem jsou zpravidla ministerstva spravedlnosti, stejně tak je tomu i v případě České republiky.

D. Jazyk používaný při doručování

Okolností používání jazyka patří z hlediska praktického mezi nejdůležitější okolnosti používání jakéhokoliv nástroje přeshraniční spolupráce. V případě nařízení o doručování lze rozlišovat požadavky na jazyk z pohledu dvou kategorií:

1. Jazyk formulářů

Termín „jazyk formulářů“ je poněkud zjednodušující a přesnější by bylo použití obratu „jazyk realizace

⁷⁾ V rámci elektronické verze Evropského soudního atlasu ve věcech občanských (viz dále podkapitola H.) je funkční aplikace, která umožňuje snadno podle názvu potřebné obce nalézt potřebný soud.

právní pomoci". Použitý termín však daleko více od-povídá realitě. Nařízení o doručování s cílem co nej-více zjednodušit formální okolnosti přeshraničního doručování upravuje práci s formuláři, jejichž vzory stanoví v příloze. Členské státy Evropské unie mají povinnost oznámit jazyky vyplnění formulářů. Tyto jazyky lze prakticky rozdělit do dvou skupin – na (1.) úřední jazyky příslušného státu a (2.) na akceptované jazyky. Z hlediska účinků však jsou tyto dvě skupiny rovnocenné a jedinou podmínkou této rovnocennosti je formální předpoklad spočívající právě v tom, že členský stát učít jazyk jako akceptovaný oznámí. Přijímající orgán tak například nemůže odmítnout formulář vyplněný v akceptovaném jazyce s odůvod-něním, že mu nerozumí, případně vznést požadavek (úředního) překladu. Vznikne-li tedy potřeba překla-du, jdou jeho náklady plně na vrub příslušného státu a takový výdaj nelze považovat za výdaj spojený s re-alizací doručení.

V případě České republiky vedle češtiny případa-ji v úvahu ještě tři další akceptované jazyky – sloven-ština, angličtina a francouzština. Slovenská republika jako použitelný jazyk pro vyplnění doručovacího for-muláře uvádí pouze slovenštinu. Obecně lze říci, že akceptovaným jazykem je angličtina (s výjimkou Lu-emburska, které vedle francouzštiny akceptuje pou-ze němčinu, a již zmíněného Slovenska), velmi často je akceptovaným jazykem také francouzština, a to ne-jen u románských zemí.

Odesílající orgán proto před vyplněním formulá-ře musí vyhledat jazyk použitelný v místě přijímají-cího orgánu a stejně musí učinit při (zpětné) komuni-kaci s odesílajícím orgánem i přijímající orgán.

2. Jazyk doručované písemnosti

Požadavky na jazyk doručované písemnosti jsou z hlediska právních účinků daleko podstatnější než na jazyk formuláře. Tato skutečnost je dána tím, že naří-zení o doručování zná institut odmítnutí přijetí písem-nosti. Při doručování písemnosti má přijímající orgán (tedy stát) povinnost vyrozumět adresáta o tom, že má možnost odmítnout přijetí písemnosti, pokud je v jiném jazyce, než:

- a) v úředním jazyce místa doručení,
 - b) v jazyce odesílajícího státu, který adresát zná.
- Prve uvedený jazyk nevyvolává větších pochyb-ností. Podmínka je stanovena jednoznačně jak z hle-diska jazykového, tak právního. Praktické problémy však může vyvolávat podmínka druhá. O poměrně snadnou situaci se bude jednat v případě, že na úze-mí cizího státu bude doručována písemnost občanovi odesílajícího státu. V tomto případě je vysoce prav-děpodobné, že osoba jazyk zná. I pokud jde například o naturalizovaného cizince, lze vycházet z toho, že před udělením českého státního občanství je třeba prokázat znalost českého jazyka ve smyslu § 7 odst. 1 písm. d) zákona č. 40/1993 Sb., o nabytí občanství a pozby-tí občanství.

vání státního občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Nařízení o doručování však v tomto ohledu nestanoví například nevyvratitelnou právní domněnku znalosti jazyka v případě existence státního občanství. Text normy vyžaduje materiální posuzování a důkazní břemeno o tom, že adresát znal jazyk odesílajícího státu, na adresátovi neleží, neboť se jedná o podmínku právní účinnosti doručení. Lze si proto představit celou řadu situací (například me-dializované případy části vietnamského etnika, které má síce státní občanství České republiky, nicméně ja-zyk neovládá, či případy státních občanů, kteří v Čes-ké republice nikdy nežili a jazyk neovládají (napří-klad děti emigrantů mající občanství po rodičích na základě principu *ius sanguinis*). K těmto hraničním případům však přistupuje naprostá většina zbyvajících případů cizinců, u nichž si lze jen těžko předsta-vit způsob (snadného) prokázání, že rozumí jazyku odesílajícího státu.

Jedním z cílů nařízení o doručování bylo stanovit takové podmínky přeshraničního doručování, aby by-ly eliminovány situace vad doručení, jež způsobují zásah do práva na spravedlivý proces. Avšak právě uvedení jazykový požadavek na doručovaný dok-ument v sobě skrývá potenciální nezhoditelné nebezpe-čí vyloučení účinků procesu, který by po takto nesprávně realizovaném doručení následoval.⁸⁾ Uve-денé okolnosti proto vedou v zájmu dosažení právní jistoty k závěru, že nejvhodnějším jazykovým zněním doručovaného dokumentu je úřední jazyk místa doručení.⁹⁾

V souvislosti s jazykovými požadavky však naří-zením o doručování zakotvuje určitý preventivní me-chanismus. Odesílající orgán má v prvé řadě povin-nost upozornit žadatele na to, že adresát má právo odmítnout písemnost v případě, že není vyhotovena v některém z jazyků, jež byly uvedeny. Na žadateli te-dy leží odpovědnost za správnost jazyka doručované písemnosti. Z toho rovněž vyplývá, že náklady spoje-né s vyhotovením překladu písemnosti nese žadatel (aniž je tím dotčeno právo žádat jeho náhradu při ná-sledném rozhodování věci).

⁸⁾ Nařízení o doručování totiž pro tento případ nestanoví možnost zhojení nedostatků jazyka (například možností vznést překludovatelnou námitku adresátům). Prostor tak zůstává na vnitro-státní úpravě, aby však tento nedostatek byl odstraněn bezpo-chyby, musela by úpravu zhojení obsahovat jak úprava místa vydání případného rozhodnutí, tak úprava místa výkonu takov-ého rozhodnutí (poměradž především v tomto státě by násled-ně bylo možno namítat nespnění podmínek doručení a zásah do práva na spravedlivý proces, jež by vedlo k uplacení důvo-du odeprání uznání cizího rozhodnutí např. dle čl. 34 odst. 1, event. 2 nařízení Brusel I).

⁹⁾ Rovněž by bylo možno de lege ferenda uvažovat o změně pod-mínky jazyka sub b) tak, aby namísto podmínky „jazyk odesílajícího státu, který adresát zná“ byla použita podmínka „jazyk, který adresát zná“; v tomto případě si lze představit obecně vzhlednější důkazní situaci – například by bylo možno na dřívěj-ší obchodní korespondenci prokázat, že adresát zná určitý jazyk (který zpravidla nebude úředním jazykem odesílajícího státu písemnosti).

Pokud jde o požadavky ověření písemnosti a dokumentů, stanoví nařízení o doručování výslovně, že se úřední ověření ani jiné rovnocenné formální náležitosti nevyžadují.

E. Formy přeshraničního doručování

Nařízení o doručování rozlišuje dvě základní formy doručování písemnosti. První z nich lze označit jako **doručování cestou mezinárodní právní pomoci**. Nařízení žádné obdobné označení nepoužívá, jde však o označení, které lze dovést zejména ze systému ustanovení čl. 7 až 11 nařízení o doručování. Zbyvájí skupinu forem doručení tvoří formy **doručení bez pomoci zahraničních orgánů vykonávajících právní pomoc**; nařízení tyto formy shrnuje ve své části druhé pod názvem Jiné způsoby zasílání a doručování soudních písemností.

1. Doručování cestou mezinárodní právní pomoci

Nařízení o doručování sice nestanoví žádný vztah mezi jednotlivými formami doručování, nicméně doručení prostřednictvím mezinárodní právní pomoci lze považovat za základní. To je dáno především tím, že úpravě této formy je věnována nařízením největší pozornost, a rozsáhlejší právní úprava tak s sebou přináší příslib větší jistoty výsledku.

Schéma této formy realizace přeshraničního doručování písemností je následující:

1. Žadatel předá písemnost odesílajícímu subjektu.
2. K zaslání písemnosti se zpracuje žádost na předepsaném formuláři (identifikace žadatele, odesílajícího a přijímajícího subjektu, adresáta, písemnosti, údaje o jazyku dokumentu, zvláštní požadavky na doručení aj.).
3. Žádost s doručovanou písemností zašle odesílající subjekt (ze státu A) příslušnému subjektu přijímajícímu (ve státě B).
4. Přijímající subjekt přezkoumá náležitosti žádosti a:
 - a) potvrdí na předepsaném formuláři **nejpozději do 7 dnů** přijetí odesílajícímu subjektu, nebo
 - b) se spojí **nejrychlejším možným způsobem** s odesílajícím subjektem k doplnění podkladů v případě, že jsou zasláné podklady nedostačující k tomu, aby žádosti o doručení mohlo být vyhověno, nebo
 - c) vrátí na předepsaném formuláři žádost a příložené doklady zpět odesílajícímu subjektu, pokud nespadá písemnost do rozsahu působnosti nařízení o doručení, nebo doručení nelze provést pro nesplnění formálních předpokladů,
 - d) postoupí žádost i s doručovanou písemností jinému přijímajícímu subjektu ve vlastním státě v případě, že sám není příslušný k provedení doručení a žádost splňuje podmínky na ni

kladené nařízením o doručování a současně o tom na předepsaném formuláři zpraví odesílající subjekt; orgán, který je příslušný k provedení doručení, pak postupuje podle písmene a).

5. Přijímající subjekt provede doručení. Je povinen učinit tak co nejdříve; v případě, že není možné písemnost doručit nejpozději **do jednoho měsíce** od jejího obdržení, je povinen o tom zpravit odesílající subjekt na předepsaném formuláři (viz bod 7.).
6. V případě, že adresát odmítne přijetí písemnosti z důvodu neakceptovatelnosti jazyka doručované písemnosti, zpraví o tom **neprodleně** přijímající subjekt na předepsaném formuláři odesílajícím subjekt, přičemž vrátí žádost a písemnost, pro niž adresát vyžaduje překlad.
7. Přijímající subjekt po provedení všech formálních náležitostí týkajících se doručení (nejpozději **do jednoho měsíce** od obdržení žádosti) zašle potvrzení o doručení/nedoručení písemnosti odesílajícímu subjektu (s uvedením okolností doručení, případně důvodů neúspěšného doručení).
8. Odesílající subjekt o výsledku doručování zpraví žadatele.

Doručení přijímajícím subjektem

Úprava v nařízení o doručování předpokládá, že přijímající subjekt doručí písemnost:

- I. sám, nebo ji
- II. nechá doručit v souladu s právními předpisy vlastního státu, nebo ji
- III. doručí formou, kterou vyžádal odesílající orgán, je-li tato forma slučitelná s právními předpisy doručujícího státu.

Podmínky doručení se tedy řídí právem dožádaného státu (to platí i pro situaci uvedenou pod bodem III., kde je postup podle jiných podmínek poměřován slučitelností s vlastním právem); z této zásady vyplývá mimo jiné to, že lhůty, které reguluje nařízení o doručování, se počítají podle tohoto práva (např. čl. 7 odst. 2 *in fine*), nebo že podle tohoto práva se určuje datum doručení písemnosti (čl. 9 odst. 1).

Shrnutí k doručování cestou mezinárodní právní pomoci

Výše zmíněné schéma realizace mezinárodní právní pomoci prostřednictvím kontaktních míst je specifickou formou styku, která nebyla známa české právní úpravě a v podobě existence dekoncentrovaných přijímacích (případně i odesílacích) subjektů ani Haagské úmluvě o doručování. Principy svého fungování je podobná meziministerskému styku.¹⁰ Ve srovnání

¹⁰ K této otázce v podrobnostech Kučera, Z.: Mezinárodní právo soukromé. 5. vydání. Doplněk, Brno 2001, str. 377 a násl.; Rozehnalová, N. – Tyč, V. – Záleský, R.: Mezinárodní právo soukromé v justiční praxi. 1. vydání. Masarykova univerzita, Brno 1997, str. 93 násl., viz i výčet forem styku v § 2 a násl.,

s dosavadními přístupy a zejména ve srovnání s Haagskou úmluvou o doručování přinesla úprava v nařízení o doručování progresi v těchto oblastech:

A) Došlo ke **stanovení lhůt**. Novum nepředstavují lhůty určené za pomoci neurčitých právních pojmů, ale lhůty stanovené přesně počtem dnů. Reálná doba doručení do ciziny se tak v podmínkách Evropské unie omezila na dobu jednoho měsíce, což ve srovnání s dosavadními doporučeními v řádech tří až šesti měsíců¹⁰⁾ představuje nemalý pokrok, byť jsou uvedené lhůty lhůtami pořádkovými.¹¹⁾

B) Formální procedura je **zajistitelná ve větším množství jazyků**.

C) Nařízení o doručení předpokládá použití progresivních **forem rychlé komunikace**; stanoví totiž, že zaslání všech písemností, žádostí, potvrzení, stvůzenek, osvědčení a všech dalších dokumentů lze provádět jakýmkoliv odpovídajícím způsobem, za předpokladu, že obdržená písemnost (1.) po obsahové stránce věrně odpovídá odeslané písemnosti a (2.) všechny informace v ní uvedené jsou snadno čitelné. V úvahu tak přichází použití **faxu a e-mailu**, které usnadní rychlost komunikace. Zůstává přirozené otázkou, zda je praktické využít těchto forem například pro zaslání doručky či vlastního textu doručované písemnosti (být ani zde, zejména při využití elektronického podpisu, by neměl být zásadní problém), nicméně pro výměnu informací, k níž dochází v rámci shora popsanych kroků sub E.1. pod bodem 4., jde o komunikaci nanejvýš vhodnou.

D) **Odmítnutí doručení je možné jen zcela výjimečně** (viz bod 8. zdůvodnění nařízení o doručování). Nařízení o doručování nestanoví žádný univerzální důvod, pro který by bylo možno odmítnout doručení. Takovým důvodem bývá obvykle veřejný pořádek, který v této oblasti evropeizovaného procesního práva zmizel. Avšak už ani Haagská úmluva o doručování neznala kritérium odmítnutí pro rozpor s veřejným pořádkem. Obecným důvodem odmítnutí doručení byla pouze podmnožina hodnot tvořících veřejný pořádek, konkrétně bylo možno odepřít tento úkon právní pomoci pro dotčení svrchovanosti a bezpečnosti dožadáného státu.¹²⁾

Specifickým důvodem odmítnutí doručení podle nařízení o doručování je nemožnost provedení doručení ve zvláštní formě, kterou vyžaduje odesílající subjekt, podle práva doručujícího státu (při doručování ve formě dle bodu III. uvedeného výše). S ohledem na principy nařízení se však lze domnívat, že tato

s účinností od 1. 5. 2004 zrušené Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 14. září 2001, čj. 554/2001-MO-J, kterou se upravuje postup justičních orgánů ve styku s cizinou ve věcech občanskoprávních.

¹¹⁾ Motivující činitel by mohla do budoucna představovat například kritika členských států za línost při dodržování lhůt v rámci předpokládaného hodnocení aplikace nařízení.

¹²⁾ Stov. čl. 13 odst. 1 Haagské úmluvy o doručování.

výluka pracuje s faktickou neproveditelností určité formy podle práva doručujícího státu a neobsahuje v sobě žádný potenciál úvahy o tom, zda jsou dotčené hodnoty jinak chráněné jako veřejný pořádek.

Jistou možnost úvahy však státy mají v oblasti jiných způsobů doručování než prostřednictvím odesílajících a přijímajících subjektů tím, že je mohou odmítnout, případně modifikovat (viz dále sub 2.); právě v tom lze spatřovat implicitní možnost států zvažovat účinky některých forem doručování i z pohledu veřejného pořádku.

2. Doručení bez pomoci zahraničních orgánů vykonávajících právní pomoc

Jako tzv. jiné formy doručení nařízení o doručování upravuje:

1. **Zasílání konzulární nebo diplomatickou cestou**. Nařízení o doručování stanoví tuto formu jako výjimečnou. Kritéria této výjimečnosti však blíže specifikována nařízením nejsou. Realizace této formy předpokládá, že žadatel se na adresáta bude obracet prostřednictvím zastupitelských úřadů, které byly označeny členským státem za odesílající/přijímající subjekt.

Do této skupiny doručování lze pořídit také doručování prostřednictvím diplomatických nebo konzulárních zástupců. Členské státy tuto formu často svým prohlášením (sdělením) Komisi zcela vylučují (např. Belgie, Itálie, Lucembursko), případně ji omezují pouze na situace, kdy odesílající stát doručuje prostřednictvím svých zástupců písemnost svým občanům na území jiného členského státu (např. Německo, Polsko, Slovensko). Česká republika tento způsob doručování nevyloučila (stejně jako například Francie, Španělsko, Estonsko, Maďarsko, Nizozemí, Rakousko, Spojení království aj.).

2. **Doručování poštou**. Na základě této formy je dána státním možnost doručovat písemnosti osobám s bydlištěm na území jiného členského státu Evropské unie prostřednictvím držitele poštovní licence. Státy však mohou blíže stanovit podmínky, za kterých lze tuto formu využít.

Česká republika na svém území toto doručení nepouští, pokud:

a) jsou písemnosti doručovány doporučeně s potvrzením o přijetí nebo obdobným dokladem (s doručenkou),

b) doručované písemnosti jsou (1.) v češtině, nebo (2.) s úředním překladem do češtiny, nebo (3.) se jedná o písemnost v úředním jazyce doručujícího státu, pokud je adresát jeho státním občanem.

Obdobné pravidlo má například Německo, Estonsko, Španělsko či Litva. Některé státy stanoví další podrobné podmínky realizace této formy, na-

příklad Belgie, Maďarsko a Rakousko. Irsko tuto formu akceptuje, pokud je doručování zajištěno prostřednictvím subjektu, který zajistí vrácení nedoručené poštovní zásilky zpět odesílateli. Itálie vyžaduje připojení italského překladu. Lotyšsko kupříkladu nestanoví žádné podmínky.

3. Přímé doručování. V rámci této formy styku jsou osoby zúčastněné na řízení (žadatelé) oprávněny doručovat přímo ve státě doručení prostřednictvím úředních činitelů, úředníků nebo jiných příslušných osob. I tato forma podléhá možnostem členských států Evropské unie modifikovat možnost jejího uplatnění. Česká republika tuto formu na svém území nepřipouští. V rámci Evropské unie je přímé doručování připuštěno přibližně u poloviny států; připouští je Belgie, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Kypr, Malta, Nizozemí, Řecko, Španělsko a dále Lucembursko (s výhradou vzájemnosti a při stanovení dalších podmínek), Švédsko (se stanovením podmínek) a Spojené království (bez omezení pouze však na území Skotska a Gibraltaru).

F. Nedostavení se žalované strany k soudu

V čl. 19 nařízení o doručování jsou pod marginální rubrikou se stejným názvem jako uvedený podnadpis upraveny dvě otázky:

1. Reakce nařízení na situaci, kdy byla žalovaná strana předvolána k jednání, avšak nedostavila se. V takovém případě soud řízení přeruší a zkoumá, zda byla tato písemnost v dostatečném předstihu doručena buď za podmínek, které stanoví vnitrostátní právo doručujícího státu, nebo jiným způsobem, který předpokládá nařízení o doručení.
2. Bez ohledu na možnost upravenou sub 1. (přerušit řízení) může soud meritorně rozhodnout, pokud jsou splněny kumulativně tři podmínky:

- a) písemnost byla zaslána jedním ze způsobů podle nařízení o doručování,
- b) ode dne zaslání písemností uplynulo nejméně šest měsíců, které soud považuje v daném případě za dostatečné,
- c) nebylo obdrženo potvrzení žádného druhu, přestože bylo vynaloženo veškeré úsilí k jeho získání prostřednictvím orgánů přijímajícího státu.

Dále nařízení o doručení upravuje možnost prominutí lhůty k podání opravného prostředku v přiměřené lhůtě poté, co se žalovaný dozví o vydání rozhodnutí, a to za podmínky, že (1.) se o předvolání bez svého zavinění včas nedozvěděl a (2.) jeho obrana není zjevně neodůvodněná.

Tato specifická úprava reaguje na některé nedostatky v případě kontumaciačního rozhodnutí. Při jeho

vydání může dojít při nedodržení správného postupu k zásahu do práva být slyšen, které je považováno i uvnitř evropského justičního prostoru za principiální procesní garanci zaručovanou zvláštním odprávacím důvodem dle čl. 34 odst. 2 nařízení Brusel I.¹³⁾ Tato úprava jistě vyvolává na první pohled celou řadu otázek (srov. neurčitě právní pojmy považovat za dostatečnou dobu, přiměřená lhůta, zjevně neodůvodněná obrana apod.), nicméně je třeba si uvědomit, že tato úprava pro vztahy z mezinárodním prvkem nahrazuje je vnitrostátní úpravu nedostatků v doručení předvolání v souvislosti s vydáním rozsudku pro zmeškání. Nařízení o doručování tak představuje specifickou formu úpravy vlastních podmínek řízení. Jedná se o věcně harmonizované (transnacionální) procesní právo. V souvislosti s aplikací této úpravy je však třeba podotknout, že členské státy Evropské unie jsou oprávněny Komisi oznámit podmínky aplikace tohoto ustanovení. Proto je třeba v každém individuálním případě zkoumat obsah takového sdělení.

G. Vztah nařízení o doručování k ostatním nástrojům

Stejně jako u jiných nástrojů komunitárního mezinárodního práva soukromého a procesního, platí i pro případ nařízení o doručování pravidlo, že jím jsou nahrazeny jiné nástroje (mezinárodní smlouvy) v rozsahu, ve kterém se použije nařízení o doručení (tj. ve vztahu mezi všemi členskými státy vyjma Dánska, pokud se jedná o doručování listin regulovaných nařízením).

V čl. 20 odst. 2 nařízení o doručování je však obsažena klauzule **maximální výhodnosti**, podle které jsou zachovány dosavadní nástroje a umožněno užívání nástrojů nových, podle kterých bude doručování písemností zjednodušeno a urychleno. Členské státy Evropské unie jsou povinny o těchto nástrojích informovat Komisi a jejich existence je pak zohledňována v rámci vytvářených příruček (manuálů).

V případě České republiky těmito výhodnějšími nástroji jsou smlouva o právní pomoci s Polskem, Maďarskem a Slovenskem a Smlouva mezi Českou republikou a Spolkovou republikou Německo o dalším usnadnění styku při poskytování právní pomoci na základě Haagských úmluv.

H. Informační zdroje o podmínkách aplikovatelnosti nařízení

Členské státy Evropské unie sdělují Komisi informace předpokládané nařízením o doručování s tím, že

¹³⁾ Čl. 34 odst. 2 nařízení Brusel I: „Rozhodnutí se neuzná... 2. jestliže žalovanému, v jehož nepřítomnosti bylo rozhodnutí vydáno, nebyl doručen návrh na zahájení řízení nebo jiná rovnocenná písemnost v dostatečném časovém předstihu a takovým způsobem, který mu umožňuje přípravu na jednání před soudem, ledaže žalovaný nevyužil žádný opravný prostředek proti rozhodnutí, i když k tomu měl možnost...“

tyto informace jsou zveřejňovány v Úředním věstníku. V této formě k nim mají přístup rovněž všichni adresáři práva.

Uživatelsky přívětivější formou je zveřejnění informací na webových stránkách. Využit lze buď webové stránky Ministerstva spravedlnosti, vhodnější je využití webových stránek Evropského soudního atlasu ve věcech občanských¹⁵⁾ v sekci Doručování písemností. Zde lze nalézt dosavadní sdělení členských států Komisi v pdf formátu textu Úředního věstníku, znění vlastního nařízení o doručování, dále konsolidovanou verzi aktuálního stavu sdělení členských států, manuál přijímajících orgánů a glosář písemností (elektronickou podobu jednotlivých formulářů k nařízení o doručování).

Závěr

Nařízení o doručování jistě není hvězdou první velikosti ve srovnání s nařízením Brusel I a Brusel IIa či ve srovnání Římskou úmlouvou o právu rozhodném pro závazky ze smluv, jejíž ratifikační proces Českou republikou v současné době dobíhá do finále. Avšak aplikace tohoto nástroje s sebou může v mnohých ohledech přinést zefektivnění vedení řízení s mezinárodním prvkem, a tak snad přispěje ke snížení obecné nevěle aplikovat cizí právo a k alespoň částečnému odstranění

neochoty spory s mezinárodním prvkem řešit. Přestože, jak bylo v tomto příspěvku několikrát naznačeno, ve svých principech nepřináší úprava přeshraničního doručování obsahově žádnou převratnou novinku, je třeba stavět se k okolnostem aplikace tohoto nařízení s očekáváním. To je dáno především tím, že realizace volného pohybu osob způsobí větší počet sporů s mezinárodním prvkem, které si používání nařízení vynutí.

Sledování aplikační praxe by mělo vést k přehodnocení celé řady postojů. Česká republika by se měla po vzoru jiných členských států Evropské unie začít zabývat intenzivněji myšlenkou rozvoje vnitrostátní úpravy mezinárodního práva procesního. Výsledek těchto úvah by mohla představit adaptace českého práva na celou řadu podmínek nařízení (jejich rozvedením v národním právu). Příkladem takového námětu je například úprava realizace poučovací povinnosti adresáta o možnosti odmítnutí písemnosti v případě, že není vyhotovena v jazyku, který předpokládá nařízení. Nařízení o doručování o časových okolnostech a o formě takového poučení nic nestanoví. Přinejmenším v zájmu právní jistoty by bylo dořešit, jakým způsobem toto poučení přijímající subjekt učiní, aby byly nesporné okolnosti, za kterých adresát písemnosti své oprávnění odmítnout písemnost využil, případně nevyužil.

¹⁵⁾ Na http://europa.eu.int/comm/justice_home/judicialatlascivil/html/index_cs.htm.

Soud pro veřejnou službu Evropské unie

DANIEL KARZEL

Dlouhá léta po založení Evropských společností v padesátých letech minulého století byl v rámci evropských institucí jediným orgánem soudní moci a právní ochrany Soudní dvůr Evropských společností (dále jen „Soudní dvůr“). Nicméně společně se zvětšujícím se počtem členských států a s přibývajícím agendou nebyl tento orgán schopen veškerá podání zvládnout. V důsledku toho byl v roce 1988¹⁾ zřízen Soud prvního stupně Evropských společností (dále

jen „Soud prvního stupně“) a soudní agenda byla rozdělena mezi oba soudy.

Avšak fungování dvou soudních institucí narůstající nápad nezastavilo. Počet podání se v posledních letech stále značně zvyšuje. Podle statistik soudní kanceláře Soudu prvního stupně bylo v roce 2001 při-

¹⁾ Rozhodnutí Rady 88/591/ESUO, EHS, Euratom, ze dne 24. října 1988, o zřízení Soudu prvního stupně Evropských společností.

PRÁVNÍ FÓRUM 12 2005

2. ročník
30. 12. 2005

Evropský justiční prostor ve věcech civilních Část XI.

Zajištění důkazů ve věcech civilních v rámci Evropské unie

ZDENĚK KAPITÁN

V tomto dílu pokračování seriálu o evropském justičním prostoru ve věcech civilních je věnován prostor další složce poskytování právní pomoci uvnitř Evropské unie – zajištění důkazů. Stejně jako v materii psané v předchozím dílu staví komunitární úprava této oblasti na principech, které jsou známy z úpravy v multilaterálních mezinárodních smlouvách, ať už v Haagské úmluvě o civilním řízení z roku 1954 (srov. její čl. 8 – 16),¹⁾ tak především v Haagské úmluvě o provádění dokazování v cizině ve věcech občanských a obchodních z roku 1970 (dále jen „Haagská úmluva o provádění dokazování“).²⁾

Metody realizace právní pomoci v Haagských úmlouvách jsou pro různé oblasti podobné, z toho důvodu jsou podobné i některé mechanismy fungující v komunitárních nástrojích. Proto lze v určité části převzít strukturu popisu materie, která byla použita v předchozím dílu seriálu tak, aby mohl být příslušný komunitární nástroj alespoň ve stručnosti představen; cílem tohoto přístupu je především zjednodušit čtenáři orientaci v problému a osvojení si společných mechanismů v obou oblastech.

¹⁾ Úmluva publikována v č. 72/1966 Sb. a nahradila svou předchůdkyni, Haagskou úmluvu o civilním řízení soudním z roku 1905.

²⁾ Úmluva publikována v č. 129/1976 Sb.

A. Obecně

Především v důsledku jednání v Tampere a z iniciativy Spolkové republiky Německo byly zahájeny legislativní práce na nařízení, jež by zefektivnilo mechanismus fungování Haagské úmluvy o provádění dokazování. Výsledkem tohoto procesu bylo přijetí **nařízení Rady (ES) č. 1206/2001, o spolupráci soudů členských států při dokazování v občanských nebo obchodních věcech** (dále jen „nařízení o provádění dokazování“), které nabylo v plném rozsahu účinnosti pro původní členské státy Evropské unie, s výjimkou Dánska, dne 1. 1. 2004 a pak pro nově přistoupené členské státy 1. 5. 2004.

Z hlediska legislativního spočívá zmíněné zefektivnění především v povaze norem. V daleko větší míře se totiž v nařízení o provádění dokazování objevují **přímé normy**, které jsou schopny regulovat jednotlivé právní vztahy na území celé Evropské unie, mají tedy povahu vskutku transnacionálního evropského mezinárodního práva procesního.

Nejprínosnějším technickým prostředkem je především soubor **návodných formulářů**, které díky své jednoduchosti poměrně snadno provádějí adresáty práva celou procedurou realizace přeshraničního dokazování. Aktualizace příloh navíc probíhá velmi operativně, tzv. poradním postupem podle čl. 3 a 7 rozhodnutí č. 1999/468/ES.

B. Rozsah použití nařízení o provádění dokazování

Nařízení o provádění dokazování předpokládá současně splnění tří kritérií aplikovatelnosti:

1. **Musí se jednat o realizační činnosti soudů.** Nařízení o provádění dokazování jako kompetentní orgán uvádí výslovně soud. V tomto ohledu dochází k obsahovému zúžení, neboť v Haagské úmluvě o provádění dokazování byl zvolen obrat „justiční orgán“. Z hlediska praktického nebude mít tato okolnost zásadnější význam, neboť orgánem, který bude oprávněn realizovat dokazování, bude v podmínkách Evropské unie pouze soud. Toto zúžení ve vztahu k Haagské úmluvě o provádění dokazování si lze vyložit tak, že úmluva je určena nikoliv jen pro státy evropské, ale její multilaterální ambice jsou daleko širší a sahají tak i do našeho pohledu – exotických právních oblastí; používání obecnější právní terminologie se proto jeví logičtější. Opravdové zúžení lze u nařízení o provádění dokazování spatřovat v tom, že neupravuje otázku realizace dokazování prostřednictvím diplomatických zástupců, konzulárních úředníků a komisionářů, jak je zná úprava v čl. 15 až 22 Haagské úmluvy o provádění dokazování, přestože například nařízení o doručování (č. 1348/2000) tuto typovou možnost zná.

2. **Musí se jednat o provedení důkazu ve věcech civilních nebo obchodních.** Toto autonomní terminologické „evropské“ vymezení soukromoprávní materie vyplývá mj. z definice působnosti nařízení Brusel I (čl. 1 odst. 1). Pro účely aplikace nařízení o dokazování se bude jednat o všechny občanskoprávní věci *lato sensu*, aniž se uplatní výluky z působnosti, jak vyplývají pro oblast určování mezinárodní pravomoci (příslušnosti) a uznání a výkonu podle nařízení Brusel I (čl. 1 odst. 2), bude se tak jednat tedy i o dokazování, které se týká věcí rodinných, dědických, rozhodčího řízení, konkursu, vyrovnání a obdobných řízení.³⁾

3. **Musí být dán kvalifikovaný mezinárodní právní věk.** Ten spočívá v požadavku na provedení úkonu právní pomoci – provedení důkazu – na území

³⁾ Ke stejnému závěru – o použitelnosti na veškeré soukromoprávní věci (občanské *lato sensu*) – jak teorie, tak praxe dospěla i v případě Haagské úmluvy o dokazování. Obrat „občanské a obchodní věci“ je sice použit v samotném plném názvu úmluvy a současně v jejím čl. 1 odst. 1, ale úmluva jej nikterak nedefinuje. Obecně lze poukázat na nejednotnost terminologie, a to jak v názvu samotných haagských úmluv, tak i u smluv bilaterálních (v názvech některých z nich je obsažen obrat o právní pomoci ve věcech civilních, jiných ve věcech občanských a obchodních, jiných ve věcech civilních, rodinných a pracovních); od této legislativní nejednotnosti je třeba odhlédnout a v případě, že konkrétní smlouva neobsahuje konkrétní vymezení svého rozsahu z hlediska nepřímého předmětu (typového okruhu právních vztahů), je třeba okruh její věcné působnosti – za použití teleologického výkladu – interpretovat co možná nejextenzivněji.

jiného členského státu Evropské unie. Podmínkou aplikace je tak „přeshraniční dokazování“, nikoliv fakt, že je vedeno řízení s mezinárodním prvkem.

C. Subjekty, jejichž postavení je upraveno nařízením o dokazování

Nařízení o provádění dokazování reguluje postavení tří typových subjektů:

1. Dožadující soud

Podle výslovné definice v nařízení o provádění dokazování se jedná o soud, u kterého bylo řízení zahájeno nebo se jeho zahájení zamýšlí. Z této definice je zřejmé, že oprávněným typovým orgánem je výlučně soud. Jedinou věcnou podmínkou je, že se musí jednat o soud, který koná ve věci civilní nebo obchodní, jak je definována shora. Žádné omezení ve vztahu k věcné příslušnosti soudů z nařízení nevyplývá (srov. dále sub 2.).

2. Dožádaný soud

Dožádaným soudem se rozumí soud v členském státě, na jehož území má být podle žádosti dožadujícího soudu provedeno dokazování.

Nařízení o provádění dokazování stanoví, že každý členský stát vypracuje seznam soudů příslušných k dokazování. V seznamu musí být rovněž uvedena místní a případně zvláštní věcná příslušnost těchto soudů.⁴⁾ Česká republika stanovila k provádění dokazování dva typové soudy – okresní a krajské, aniž dále podrobněji stanovila podmínky, za kterých ten který typ soudu má dokazování provádět. Výběr soudu k provedení důkazu na území druhého státu tak záleží na úvaze soudu dožadujícího, možnost dožádat oba typy soudů je tedy alternativní. Takové řešení se jeví vhodné a nezatežuje dožadující soud nutností zabývat se například podmínkami poměrně komplikované věcné příslušnosti soudů podle tuzemského vnitrostátního práva.⁵⁾ Jedinou podmínkou je dodržení místní příslušnosti. Manuál k nařízení o provádění dokazování převzal vymezení územních obvodů tak, jak jsou definovány vnitrostátním právem. Postup určení konkrétního soudu pro provedení důkazu výslechem osoby je reálně velmi snadný – podle bydliště osoby v dožádaném státě určí soud v manuálu (případně v internetové aplikaci; k tomu viz dále sub H.) soud, jemuž dožádání adresuje.

⁴⁾ K tuzemské diskusi na téma mezinárodní pravomoc, mezinárodní příslušnost a věcná příslušnost ve vztazích s mezinárodním prvkem srov. Kučera, Z.: Mezinárodní právo soukromé. Doplněk, 5. vydání. Brno 2001, str. 355 a násl.; Rozehnalová, N. – Týč, V. – Záleský, R.: Mezinárodní právo soukromé v justiční praxi. 1. vydání. Masarykova univerzita, Brno 1997, str. 56 a násl.; Kapitán, Z.: Volba soudiště v soukromoprávních vztazích s mezinárodním prvkem. Časopis pro právní vědu a praxi, č. 1. 2004, str. 18 a násl.

⁵⁾ Srov. § 9 občanského soudního řádu.

3. Ústřední subjekt

Každý členský stát Evropské unie určuje ústřední subjekt, který je podle nařízení o provádění dokazování pověřen:

- předáváním informací soudům;
 - hledáním řešení veškerých obtíží, které mohou vzniknout v souvislosti se žádostí;
 - ve výjimečných případech předáváním žádosti příslušnému soudu na žádost dožadujícího soudu.
- Role ústředního subjektu je tedy v prvé řadě metodická a pomocná.

Ústředním subjektem jsou zpravidla ministerstva spravedlnosti, stejně tak je tomu i v případě České republiky.

D. Jazyk používaný při provádění dokazování

Okolnosti používání jazyka patří z hlediska praktického mezi nejdůležitější okolnosti používání jakéhokoliv nástroje přeshraniční spolupráce. V případě nařízení o provádění dokazování lze rozlišovat požadavky na jazyk z pohledu dvou kategorií:

D.1 Jazyk formulářů

Termín „jazyk formulářů“ je poněkud zjednodušující a přesnější by bylo použití obratu „jazyk realizace právní pomoci“. Použitý termín však daleko více odpovídá realitě. Nařízení o provádění dokazování s cílem co nejvíce zjednodušit formální okolnosti přeshraničního dokazování upravuje práci s formuláři, jejichž vzory stanoví v příloze. Členské státy Evropské unie mají povinnost oznámit jazyky vyplnění formulářů. Tyto jazyky lze prakticky rozdělit do dvou skupin – na 1. úřední jazyky příslušného státu a 2. na akceptované jazyky. Z hlediska účinků však jsou tyto dvě skupiny rovnocenné a jedinou podmínkou této rovnocennosti je formální předpoklad spočívající právě v tom, že členský stát určitý jazyk jako akceptovaný oznámí. Přijímající orgán tak například nemůže odmítnout formulář vyplněný v akceptovaném jazyce s odůvodněním, že mu nerozumí, případně vznést požadavek (úředního) překladu. Vznikne-li tedy potřeba překladu, jdou jeho náklady plně na vrub příslušného státu a takový výdaj nelze považovat za výdaj spojený s realizací dokazování.

V případě České republiky vedle češtiny připadá v úvahu ještě dva další akceptované jazyky – slovenština a angličtina. Francouzština, která je akceptovaným jazykem u nařízení o doručování, se tedy v tomto případě nepoužije.

Dožadující soud proto před vyplněním formuláře musí vyhledat jazyk použitelný v místě dožadaného soudu a stejně musí učinit při (zpětné) komunikaci s dožadujícím soudem i soud dožádáný.

D.2 Jazyk ostatních písemností

Pokud jde o jiné písemnosti než formuláře používané při realizaci přeshraničního dokazování, je nařízení o provádění dokazování velmi stručné, neboť pouze stanoví, že k listinám, které dožadující soud považuje je pro vyřízení žádosti za nezbytné, musí být přiložen překlad do jazyka, ve kterém je napsána žádost.

Z důvodů, které byly zmíněny v obdobné souvislosti v předchozím díle seriálu, lze doporučit zpracování písemností, které mají být použity ve styku s účastníkem, překlad do úředního jazyka dožadaného státu.

Pokud jde o požadavky ověření písemností a dokumentů, stanoví nařízení o provádění dokazování výslovně, že se úřední ověření ani jiné rovnocenné formální náležitosti nevyžadují.

E. Dokazování prostřednictvím právní pomoci

E.1 Obecně

Tato forma je v nařízení o provádění dokazování nazývána Přímé dokazování dožadujícím soudem. Nápis použitý v rámci této podkapitoly se jeví přesnější, neboť hrozí záměna s přímým dokazováním (viz níže E.2). Přímé dokazování dožadujícím soudem je formou přímého styku dvou justičních orgánů, soudy se tedy oslovují přímo, nikoliv zprostředkovaně prostřednictvím ministerstva či dalšího sběrného (kontaktního) místa. Dokazování pak provede dožádáný soud, který – opět přímo – dožadující soud zpraví o výsledcích dokazování.

E.2 Podání žádosti

Žádost o provedení dokazování podává dožadující soud na formuláři A a obsahuje tyto údaje:

- dožadující a popřípadě dožádáný soud;
- jména a adresy stran a popřípadě jejich zástupců;
- povahu a předmět případu a krátké shrnutí skutečností;
- popis dokazování, jež má být provedeno;
- pokud je žádáno o výslech osoby,
 - jména a adresy jedné nebo více osob, které mají být vyslechnuty,
 - otázky, jež mají být položeny vyslýchané osobě nebo osobám, nebo skutečnosti, ohledně kterých mají být vyslechnuty,
- popřípadě odkaz na právo odeprít výpověď podle právních předpisů členského státu dožadujícího soudu,
- případná žádost, aby byl výslech proveden pod přísahou nebo místopřísežným prohlášením nabrazujícím přísahu, a případná zvláštní forma, která má být použita,

□ popřípadě veškeré další údaje, které dožadující soud považuje za nezbytné;

- f) pokud se žádá o jinou formu dokazování, listiny nebo jiné předměty, které mají být ohledány;
- g) eventuelní zvláštní požadavky na dokazování (např. žádost o postup podle práva dožadujícího státu, přítomnost soudních osob při dokazování) a informace nezbytné pro jejich realizaci.

Žádosti a sdělení podle nařízení o provádění dokazování se předávají nejrychlejšími možnými prostředky, které dožádávající členský stát připouští. Předání lze uskutečnit jakýmkoliv vhodnými prostředky, pokud přijatý dokument přesně odráží obsah zasílané listiny a pokud jsou všechny údaje čitelné. Česká republika připouští poštovní doručení, fax a elektronickou poštu.

E.3 Přijetí žádosti

Do sedmi dnů od přijetí žádosti zašle dožádávající soud dožadujícímu soudu **potvrzení přijetí na formuláři B**. Pokud žádost nevyhovuje podmínkám stanoveným v nařízení o provádění dokazování, učiní o tom dožádávající soud v potvrzení přijetí poznámku.

Pokud soud, kterému byla zaslána žádost o dokazování, není příslušný k její realizaci, postoupí ji příslušnému soudu svého členského státu na formuláři A uvedeném v příloze a uvědomí o tom dožadující soud; forma toho uvědomění není stanovena (na rozdíl od podobné situace podle úpravy v nařízení o doručování), provádí se proto volnou formou.

E.4 Vady žádosti

Pokud žádost nelze vyřídit, protože:

- a) neobsahuje všechny přeepsané údaje podle nařízení o provádění dokazování, uvědomí o tom dožádávající soud na **formuláři C** bez prodlení a **nejpozději do 30 dnů** od přijetí žádosti dožadující soud a **požádá o doplnění** chybějících údajů,
- b) je požadována záruka nebo záloha podle nařízení o provádění dokazování, uvědomí o tom dožádávající soud na **formuláři C** bez prodlení a **nejpozději do 30 dnů** od přijetí žádosti dožadující soud a sdělí mu, jak má být záruka nebo záloha složena.

Dožádávající soud bez prodlení a **nejpozději do 10 dnů** od přijetí záruky nebo zálohy **potvrdí její přijetí na formuláři D**.

E.5 Realizace dokazování

Obecné zásady

Pro vlastní provedení dokazování platí dvě základní zásady:

- a) časová – dožádávající soud vyřídí žádost **bez prodlení a nejpozději do 90 dnů** od přijetí žádosti,
- b) věcná – dožádávající soud vyřídí žádost **v souladu s právními předpisy svého členského státu**.

Ad a) Pokud dožádávající soud 1) v potvrzení přijetí žádosti učinil poznámku, že žádost nespĺňuje podmínky stanovené v nařízení o provádění dokazování, nebo 2) uvědomil dožadující soud, že žádost nelze vyřídit, protože neobsahuje všechny přeepsané údaje, počíná lhůta k vyřízení žádosti plynout od okamžiku, kdy dožádávající soud obdrží řádně doplněnou žádost. Obdobně se posouvá počátek běhu lhůty pro vyřízení žádosti v případě, že dožádávající soud požádá o záruku nebo zálohu; v tomto případě běží lhůta od okamžiku, kdy je záruka nebo záloha složena.

Ad b) Při podání žádosti o dokazování může dožadující soud požádat, aby byla žádost vyřizena zvláštním postupem podle právních předpisů jeho členského státu.

Nařízení o provádění dokazování stanoví dva důvody,⁶⁾ pro které lze odmítnout tento postup:

1. neslučitelnost s právem členského státu dožadávajícího státu,
2. existence závažné praktické překážky.

Pokud dožádávající soud **nevyhoví žádosti** z jednoho z uvedených důvodů, uvědomí o tom dožadující soud na **formuláři E**.

Nařízení o provádění dokazování nedefinuje ani obsah termínu „zvláštní postup“ a už vůbec nedefinuje obsah obou zmíněných důvodů odmítnutí postupu podle práva státu dožadujícího soudu. Význam slova „zvláštní postup“ nelze hodnotit jinak než *sub perfum*, tedy nadbytečné adjektivum, poněvadž jakýkoliv požadavek podle práva státu dožadujícího soudu, který není postupem podle práva soudu státu dožádávajícího, bude vždy „zvláštní“. Z tohoto pohledu se jeví podstatnější spíše důvody odmítnutí tohoto postupu. *Prima facie* se jeví problematičtější důvod uvedený sub 2; při bližším pohledu však lze zjistit, že opak je pravdou. Tento důvod míří spíše na situaci, kdy mezi technickými možnostmi dokazování ve státě dožadujícím a státem dožádáváním bude taková disproporce, že by navrhovaný postup provedení důkazu byl nemožný. Uvedený odmítací důvod tedy směřuje k překážkám ryze faktickým.

Skutečný problém je však spojen s důvodem prve zmíněným. Pouhý jazykový výklad uvedeného ustanovení vede k názoru, že jakýkoliv nesoulad mezi právem soudu dožádávajícího a dožadujícího soudu zakládá nemožnost vyhovět žádosti o postup podle práva dožadujícího soudu. Tento závěr však popírá systémová a účelová hlediska interpretace. Ve vnitrostátních úpravách se objevuje při realizaci meziná-

⁶⁾ Srov. text čl. 9 odst. 2 Haagské úmluvy o provádění dokazování: Vyhoví [dožádávající] soud – pozn. Z. K. J však přání dožadujícího orgánu, aby se postupovalo podle zvláštní formy, ledaže by tato forma nebyla slučitelná s právním řádem dožádávajícího státu, nebo že by její použití nebylo možné buď s ohledem na soudní zvyklosti dožádávajícího státu, nebo pro nesnáze v praxi.

rodní právní pomocí jako důvod odmítnutí postupu podle jiného práva rozpor s veřejným pořádkem,⁷⁾ který představuje mnohem vyšší intenzitu zásahu do hodnot chráněných právem místa dožádaného soudu než „prostý rozpor“ s jakýmkoliv právním pravidlem. Vnitrostátní úprava, která se použije na vztahy v případě bezsmluvní reciprocity (tj. při neupravení otázky mezi danými státy na základě mezinárodní smlouvy), je benevolentnější než úprava v mezinárodní smlouvě, která by měla mnohem více dbát na svůj unifikáční efekt (multilaterální smlouvy) či na konkrétní znalost regulovaného právního prostředí (bilaterální mezinárodní smlouvy).

Problém lze demonstrovat také z jiného úhlu pohledu. Jestliže navrhovaný postup podle práva dožadujícího soudu je v souladu s právem dožádaného státu, nejedná se o „zvláštní postup“. Pokud by měl jakýkoliv nesoulad mezi oběma právními řády zakládat důvod odmítnutí žádosti, pak by úprava umožňovala navrhovat postup podle práva dožadujícího státu postrádala smysl. Tato otázka je o to více závažná, že hlavním cílem nařízení o provádění dokazování má být usnadnění postupu při realizaci přeshraničního dokazování. Na druhou stranu je nutno zdůraznit, že účelem rigidity hodnocení možnosti postupu podle práva dožadujícího státu je garance standardu ochrany a předvídatelnosti u osob, jež mají být vyslechnuty. Nicméně u jiných způsobů dokazování, než je výslech (např. ohledání), tento požadavek není. Na základě uvedených okolností lze vyslovit závěr, že postup podle práva dožadujícího státu lze odmítnout jen v případě závažného rozporu s právem dožádaného státu, který se může projevit v zásahu do základních procesních garancí účastnické řízení. Přinejmenším však lze doporučit, aby v rámci hodnotící procedury uplatňování nařízení o provádění dokazování⁸⁾ bylo zvaženo, zda neformulovat důvody odmítnutí postupu podle práva dožadujícího státu jinak.

Použití moderních komunikačních technologií

Dožadující soud může požádat dožádaný soud, aby při provádění dokazování použil komunikační technologie, zejména možnosti videokonference a telefonní konference. Důvody odmítnutí tohoto postupu jsou shodné jako důvody odmítnutí postupu podle práva soudu dožadujícího státu, včetně postupu oznámení odmítnutí na formuláři E. V tomto případě však nařízení o provádění dokazování stanoví, že nemají-li dožádaný nebo dožadující soud přístup k výše uvedeným technickým prostředkům, mohou jim být tyto prostředky po vzájemné dohodě poskytnuty. Ve srovnání s faktickými překážkami nemožnosti postupu podle práva dožadujícího státu tak nařízení o provádění

dení dokazování jednoznačně proklamuje snahu prosadit moderní komunikační prostředky s cílem urychlit a především obsahově zefektivnit provádění dokazování. To je dáno zejména tím, že například výslech svědka, jenž je prováděn soudem cizího státu (být na základě podrobných otázek), nemusí odpovídat potřebám soudního řízení, jež je konáno v dožadujícím státu; kontakt „face to face“ je v tomto ohledu proto velmi důležitý.

E.6 Odmítnutí žádosti

Výše zmíněné odmítnutí nepředstavuje odmítnutí žádosti jako takové, nýbrž pouze odmítnutí specifického postupu při realizaci jejího vyřízení. Úprava odmítnutí žádosti podle nařízení o provádění dokazování je následující:

1. Obecné důvody

Nařízení o provádění dokazování formuluje čtyři důvody, pro které lze žádost o provedení dokazování odmítnout:

- a) žádost nespadá do působnosti nařízení o provádění dokazování (nejde tedy o věc civilní a obchodní, jak bylo vymezeno výše),
- b) k vyřízení žádosti podle právních předpisů členského státu dožádaného soudu nejsou příslušné orgány mocí soudní,
- c) dožadující soud nevyhoví žádosti dožádaného soudu o doplnění žádosti **do 30 dnů** ode dne, kdy o to dožádaný soud požádá,
- d) záruka nebo záloha, o kterou je požádáno (viz dále), není složena **do 60 dnů** ode dne, kdy o tuto záruku nebo zálohu dožádaný soud požádá.

První dva z uvedených důvodů, jak vyplývá z jejich podstaty, představují nezhojitelné vady, které představují absolutní nedostatek. Zbývající dvě jsou přirozeně zhojitelné novým podáním žádosti.

2. Důvody spočívající v odmítnutí výslechu

Právo výslech odmítnout osobě přísluší, pokud se odvolává na své právo odeprít výpověď nebo na zákaz výpovědi:

- a) podle práva členského státu dožádaného soudu, nebo
- b) podle práva členského státu dožadujícího soudu, a takové právo je uvedeno v žádosti, nebo případně na žádost dožádaného soudu bylo potvrzeno dožadujícím soudem.

Nařízení současně stanoví výslovně důvody, na kterých nemůže být odmítnutí žádosti postaveno. Jedná se konkrétně o situaci, že by mělo dojít k odmítnutí žádosti:

- a) výhradně z důvodu, že podle práva jeho členského státu má soud tohoto členského státu výhradní věcnou příslušnost, pokud jde o předmět řízení,

⁷⁾ Srov. § 56 písm. b) zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním.

⁸⁾ Čl. 23 nařízení o provádění dokazování; první zpráva Komise by měla být Evropskému parlamentu, Radě a Hospodářskému a sociálnímu výboru předložena do 1. 1. 2007.

b) nebo o to, že právo daného členského státu nepřipouští v této věci žalobu.

Může se zdát, že zákaz odmítnutí uvedený sub a) je výrazným prostředkem pomoci při obcházení výlučné pravomoci soudů. Prostředkem obrany proti nerespektování výlučné pravomoci je odeprání uznání rozhodnutí, jež bylo vydáno na území státu, jebož soud výlučnou pravomoc cizího státu „nerespektoval“.⁹⁾ Odeprání uznání cizího rozhodnutí je však prostředkem teritoriální ochrany a respektuje představy vnitrostátního zákonodárce o tom, které věci by měly být svěřeny pouze jeho rozhodování. Tyto představy se však mohou lišit a v praxi se také velmi často stát od státu liší. Neměly by důvod bránit realizaci řízení o věci, jež spadá do výlučné pravomoci dožádaného státu, ve státě dožadujícím, i když by rozhodnutí z tohoto řízení vzešle nebylo v budoucnu na území dožádaného státu uznáno. Účinnky, které mohou nastat ve státě vydání, případně v jiných státech, tím zůstávají nedotčeny.¹⁰⁾

E.7 Dokazování za přítomnosti a účasti stran

Podle úpravy v nařízení o provádění dokazování mají strany a popřípadě jejich zástupci právo být přítomni při dokazování prováděném dožádaným soudem, stanoví-li tak právo členského státu dožadujícího soudu. Je nutno si uvědomit, že tato úprava představuje úpravu přímo, nařízení o provádění dokazování tedy bezprostředně stanoví konkrétní dispozici v podobě uniformovaného pravidla chování, které prosazuje právo dožadujícího státu bez ohledu na postoj práva státu dožádaného. Jde o prosazení garance práva na spravedlivý proces možnosti podílet se na dokazování přítomností při jeho provádění.

Požadavek na přítomnost zmíněných osob vzniká dožadující soud ve své žádosti na formuláři A. Tento údaj lze podle nařízení o provádění dokazování rovněž sdělit později, terminologii „v kterékoli jiné vhodné době“. Doporučit lze, aby byl tento údaj sdělen hned v žádosti, pozdější sdělení by mohlo – s ohledem na běh lhůty – vyvolat těžkosti při realizaci vlastního úkonu právní pomoci.

Dožádaný soud uvědomí na formuláři F strany a popřípadě jejich zástupce o času a místě dokazování a popřípadě o podmínkách, za kterých se ho mohou účastnit.

E.8 Dokazování za přítomnosti a účasti zástupců dožadujícího soudu

Zástupci dožadujícího soudu mají právo být přítomni při dokazování prováděném dožadujícím soudem,

⁹⁾ Srov. § 64 písm. a) zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním.

¹⁰⁾ V evropském mezinárodním právu procesním lze obecně vysledovat tendenci postupného odklonu od absolutnosti odpíracího důvodu spočívajícího v nerespektování výlučné pravomoci; srov. k tomu čl. 35 odst. 3 nařízení Brusel I; viz k tomu i Kapitán, Z.: Uznání a výkon rozhodnutí podle nařízení Rady (ES) č. 44/2001. Právní fórum, č. 7, 2005, str. 241 a násl.

je-li to – jak stanoví nařízení o provádění dokazování – slčitelné s právem členského státu dožadujícího soudu. O významu tohoto důvodu platí obdobně poznámky zmíněné výše v výkladu o odmítnutí použití práva dožadujícího státu.

Zástupcem se rozumějí soudní třídnicí určení dožadujícím soudem podle práva jeho státu; termín soudní úředník je třeba vykládat jako „soudní osoba“, tedy především soudce. To vyplývá ze smyslu institutu účasti soudních osob cizího státu při dokazování (viz dále). Dožadující soud může rovněž určit podle práva svého členského státu jinou osobu, například znalce.

Požadavek na účast soudních osob se vznáší již v žádosti o provedení důkazu na formuláři A. Nařízení o provádění dokazování opět upravuje možnost sdělení této informace „v kterékoli jiné vhodné době“ a sdělení podmínek účasti na dokazování a údajů místa a času konání dokazování na formuláři F.

E.9 Donucovací opatření

Možnost realizace donucovacích opatření přísluší přirozeně pouze dožádanému soudu. Úprava v nařízení o provádění dokazování hovoří o možnosti použít tato opatření, pouze je-li to nezbytné, a to v případech a v rozsahu stanoveném právem jeho členského státu pro vyřizování žádostí podaných za stejným účelem jeho vnitrostátními orgány nebo některou ze zúčastněných stran.

E.10 Oznámení prodlení

Pokud dožádaný soud není schopen vyřídít žádost do 90 dnů od přijetí, uvědomí o tom na formuláři G dožadující soud. Zároveň uvede důvody prodlení a rovněž odhadovanou dobu potřebnou k vyřízení žádosti.

E.11 Postup po vyřízení žádosti

Způsob a stav vyřízení žádosti (včetně případného odmítnutí a jeho důvodů) oznamuje dožádaný soud na formuláři H, na němž současně potvrzuje vyřízení žádosti. Dožádaný soud zašle bez prodlení dožadujícímu soudu listiny, kterými dožadující soud žádal o vyřízení žádosti, popřípadě vrátí doklady, které od dožadujícího soudu obdržel.

Náhrada nákladů

Za vyřízení žádosti dožádaným soudem nelze požadovat náhradu poplatků nebo nákladů. Výjimku z tohoto pravidla představuje situace, kdy požaduje dožádaný soud úhradu

- a) odměny pro znalce a tlumočníky,
- b) náklady vzniklé tím, že postupoval podle žádosti dožadujícího soudu podle práva dožadujícího státu, případně že na základě žádosti dožadujícího soudu použil prostředky moderní komunikace.

Povinnost stran nahradit tyto náklady se řídí právem členského státu dožadujícího soudu. Je-li zapotřebí znalecký posudek, může dožádaný soud před vyřazením žádosti požádat dožadující soud o přiměřenou záruku nebo zálohu na očekávané náklady. V ostatních případech nesmí být záruka nebo záloha podmínkou vyřízení žádosti. Záruku nebo zálohu složí strany, pokud to stanoví právo členského státu dožadujícího soudu.

F. Přímé dokazování dožadujícím soudem

Hodlá-li soud provést dokazování přímo v jiném členském státě, podá na formuláři I uvedeném v příloze žádost ústřednímu subjektu ve státě, kde dokazování chce provést.

Nařízení o provádění dokazování stanoví následující podmínky přímého dokazování:

- a) může být provedeno pouze tehdy, pokud ho lze provést dobrovolně bez použití donucovacích opatření;
- b) pokud přímé dokazování spočívá ve výslechu osob, oznámí dožadující soud této osobě, že se výslech uskutečňuje na základě dobrovolnosti;
- c) dokazování provádí soudní úředník nebo jiná osoba, například znalec, která je určena v souladu s právem členského státu dožadujícího soudu.

Do 30 dnů od obdržení žádosti uvědomí ústřední subjekt dožádaného členského státu na formuláři J dožadující soud, zda se žádosti vyhová, popřípadě za jakých podmínek má být podle práva jeho členského státu takové dokazování uskutečněno. Ústřední subjekt může zejména uložit soudu svého členského státu, aby se zúčastnil dokazování, aby bylo zajištěno správné použití nařízení o provádění dokazování a podmínek, které byly stanoveny. Úkolem ústředního subjektu je rovněž podporovat použití komunikačních technologií, například videokonference nebo telefonní konference.

Odmítnutí přímého dokazování není věcí volné úvahy ústředního subjektu, nýbrž je vázáno na taxativní výčet důvodů, pro které lze přímé dokazování odmítnout:

- a) žádost nespadá do působnosti tohoto nařízení o provádění dokazování (nejde tedy o věc občanskou nebo obchodní, jak byla výše vymezena);
- b) žádost neobsahuje veškeré údaje podle nařízení o provádění dokazování (formulář I);
- c) požadované přímé dokazování odporuje základním právním zásadám jeho členského státu.

Dožadující soud vyřídí žádost v souladu s právem svého členského státu, aniž jsou dotčeny podmínky stanovené ústředním subjektem dožádaného státu.

Tato forma provádění dokazování je velmi progresivní a právě v možnosti realizace přímého dokazování je spatřována hlavní výhoda a koncepční novost nařízení o provádění dokazování. Komunitární právo přikročilo i v oblasti civilní¹¹⁾ k zakotvení zjednodušené formy přeshraničního dokazování. Tato metoda v první řadě zajišťuje autentičnost dokazování. Nařízením o provádění dokazování tuto možnost stanovilo bezprostředně, takže členské státy – jako například u nařízení o doručování – nemají možnost tuto formu odmítnout jako celek, jejich diskrece je výrazně omezena také tím, že platí *numerus clausus* důvodů odmítnutí přímého dokazování. Tyto výhody jsou přirozeně vykoupeny základní vlastností přímého dokazování – nemožností použít donucení. To je prořizené, neboť možnost donucení přísluší na vlastním území pouze územnímu suverénu.

G. Vztah nařízení o provádění dokazování k ostatním nástrojům

Stejně jako u jiných nástrojů komunitárního mezinárodního práva soukromého a procesního, platí i pro případ nařízení o provádění dokazování pravidlo, že jím jsou nahrazeny jiné nástroje (mezinárodní smlouvy) v rozsahu, ve kterém se použije nařízení o provádění dokazování (tj. ve vztahu mezi všemi členskými státy vyjma Dánska, pokud se jedná o dokazování regulované nařízením).

V čl. 21 odst. 2 nařízení o provádění dokazování je však obsažena klauzule **maximální výhodnosti**, podle které jsou zachovány dosavadní nástroje a umožněno uzavírání nástrojů nových, podle kterých bude dokazování zjednodušeno a urychleno. Členské státy Evropské unie jsou povinny o těchto nástrojích informovat Komisi a jejich existence je pak zohledňována v rámci vytvářených příruček (manuálů).

V případě České republiky jsou těmito výhodnějšími nástroji:

- a) smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Polskou lidovou republikou o právní pomoci a úpravě právních vztahů ve věcech občanských, rodinných, pracovních a trestních, publikována pod č. 42/1989 Sb.;
- b) smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Maďarskou lidovou republikou o právní pomoci a úpravě právních vztahů ve věcech občanských, rodinných a trestních, publikována v č. 63/1990 Sb.;
- c) smlouva mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o právní pomoci poskytované justičními orgány a o úpravě některých právních vztahů v občanských a trestních věcech, publikována v č. 209/1993 Sb.;

¹¹⁾ Obdobné metody jsou známé v rámci třetího pilíře Evropské unie v rámci policejní spolupráce.

d) smlouva mezi Českou republikou a Spolkovou republikou Německo o dalším usnadnění styku při poskytování právní pomoci na základě Haagských úmluv ze dne 1. března 1954 o civilním řízení, ze dne 15. listopadu 1965 o doručování soudních a mimosoudních písemností v cizině ve věcech občanských nebo obchodních a ze dne 18. března 1970 o provádění důkazů v cizině ve věcech občanských nebo obchodních, publikována v č. 40/2002 Sb. m. s.

Pokud jde o vztah Dánska k ostatním členským státům, použijí se ve vztahu k nim zmíněná Haagská úmluva o civilním řízení z roku 1954 a Haagská úmluva o provádění dokazování;¹²⁾ o tom, v jakém vzájemném poměru se tyto dvě smlouvy užijí (v závislosti na vázanosti těmito smlouvami), platí pravidla řešení konfliktu konvencí obsažená v čl. 29 – 31 Haagské úmluvy o provádění dokazování.

H. Informační zdroje o podmínkách aplikovatelnosti nařízení

Členské státy Evropské unie sdělují Komisi informace předpokládané nařízením o provádění dokazování s tím, že tyto informace jsou zveřejňovány v Úředním věstníku. V této formě k nim mají přístup rovněž všichni adresáři práva.

Uživatelky přívětivější formou je zveřejnění informací na webových stránkách. Využit lze buď webové stránky Ministerstva spravedlnosti, vhodnější je využití webových stránek Evropského soudního atlasu ve věcech občanských¹³⁾ v sekci Dokazování. Zde lze nalézt dosavadní sdělení členských států Komisi v pdf formátu textu Úředního věstníku, znění vlastního nařízení o provádění dokazování, manuál jednotlivých států a glosář písemností (elektronickou podobu jednotlivých formulářů k nařízení o provádění dokazování).

¹²⁾ Úplný seznam smluvních států viz na http://www.hcch.net/in-dex_en.php?act=conventions.status&cid=82.

¹³⁾ Na http://europa.eu.int/comm/justice_home/judicialatlascivil/html/index_cs.htm.

HELVETICA FEDERALE ZINHALADATELSTIMMUNG

Komunitární právní řád

Denys Simon (překlad Jan Malíř, Markéta Štěrbová)

Překlad třetího vydání základní francouzské učebnice institucionálního práva EU. První část učebnice čtenáři seznamuje s dosavadním průběhem a s politickými teoriemi evropské integrace a podrobně rozebírá institucionální uspořádání EU, děbu pravomoci mezi EU a její členské státy a výkon těchto práva v právních rádech členských států. zabývá systémem pramenů práva EU a působením unijního práva v právních rádech členských států. Poslední část učebnice pak podrobně pojednává o jednotlivých druzích řízení před Soudním dvorem ES. Syntetický výklad je důsledně provázan s odkazy na relevantní judikaturu Soudního dvora ES, jiných mezinárodních soudů i soudů členských států.

cena 875 Kč, 820 stran, váz.

Závěr

Popsané schéma realizace mezinárodní právní pomoci prostřednictvím přímého styku dožádaného a dožadujícího soudu se osvědčila již při aplikaci Haagské úmluvy o provádění dokazování. Ve srovnání s dosavadními přístupy přinesla úprava v nařízení o provádění dokazování progresi v těchto oblastech:

A) Došlo ke **stanovení lhůt**. Novum nepředstavují lhůty určené za pomoci neurčitých právních pojmů, ale lhůty stanovené přesně počtem dnů. Reálná doba doručení do ciziny se tak v podmínkách Evropské unie výrazně omezila, což představuje nemalý pokrok, byť jsou uvedené lhůty lhůtami pořádkovými.¹⁴⁾

B) Formální procedura je zajištělná ve větším množství jazyků.

C) Nařízení o provádění dokazování předpokládá použití progresivních forem rychlé komunikace.

Největším pozitivem nařízení o provádění dokazování je **úprava přímého dokazování**, které umožňuje s minimálními věcnými omezeními provádět důkazy autenticky na území jiného členského státu Evropské unie.

Jisté až praxe ukáže slabá místa nařízení o provádění dokazování. Ta lze spatřovat především v poměrně velké obecnosti některých ustanovení. Stejně jako na jiných místech tohoto seriálu lze – především z hlediska perspektivního – zvažovat eventuelní přijetí adaptační úpravy, která by očekávané problémy mohla řešit.¹⁵⁾

¹⁴⁾ Motivující činitel by mohla do budoucna představovat například kritika členských států za línost při dodržování lhůt v rámci předpokládaného hodnocení aplikace nařízení.

¹⁵⁾ V Německu podobnou úpravu představují ustanovení § 1072 – 1075 Zivilprozessordnung.